

II. EDYCJA ŹRÓDŁA

KRONIKA DOMU OD 1 WRZEŚNIA 1939 R.**Skład osób w dniu tym jest następujący:**

1. Ks. Kałęzny Stanisław, superior
2. Ks. Szulc Bartłomiej¹, asystent
3. Ks. Mixa Paweł², kapelan w Kulparkowie³
4. Ks. Zabrzeziński Andrzej⁴, kapelan szpitala

¹ Bartłomiej Szulc (1875-1947), święcenia kapłańskie w 1901 r. w Rzymie w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy, doktorat z filozofii i teologii 1902, wykładowca na Stradomiu i katecheta w szkole żeńskiej wydziałowej im. Z. Oleśnickiego w Krakowie 1902-1905, katecheta szkoły im. S. Konarskiego we Lwowie 1905, wykładowca w Zgromadzeniu na Stradomiu w Krakowie 1906-1907, prefekt Małego Seminarium Arcybiskupiego we Lwowie 1908-1917, rektor tamże 1917-1919 i 1927-1932, proboszcz w Pabianicach 1919-1927, dyrektor Pań Miłosierdzia metropolii lwowskiej 1927-1932, dyrektor Bursy Abrahamowiczów we Lwowie 1933-1935, katecheta i duszpasterz przy parafii św. Wincentego a Paulo we Lwowie 1935-1946, podczas okupacji w Armii Krajowej, duszpasterz we Wrocławiu-Oporowie 1946-1947. J. D u k a ł a , *Szulc Bartłomiej*, [w:] *Misjonarze św. Wincentego a Paulo w Polsce (1651-2001)*, t. 2: *Biografie*, red. J. D u k a ł a , Kraków 2001, s. 479-482.

² Paweł Mixa (1874-1958), święcenia kapłańskie w 1899 r. w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy, duszpasterz w Jezierzanach 1900, duszpasterz w Witkowie Nowym 1902, duszpasterz w Nowej Wsi Narodowej 1903-1907, duszpasterz w Witkowie Nowym 1908-1909?, duszpasterz we Lwowie 1911-1923, duszpasterz w Wilnie 1923-1924, duszpasterz w Odporyszowie 1924-1925, duszpasterz w Jezierzanach 1925-1926, duszpasterz na Kleparzu w Krakowie 1926-1928, duszpasterz we Lwowie 1928-1940, kapelan Państwowego Szpitala Powszechnego 1928-1930, kapelan sióstr sercanek w Sławnie 1946-1948, duszpasterz i spowiednik na Kleparzu w Krakowie 1948-1958. *Catalogue des maisons et du personnel de la congrégation de la mission*, b.m.w., 1900-1959, passim; W. U m i ń s k i , *Polska Prowincja Zgromadzenia Księży Misjonarzy w latach 1918-1939*, Kraków 2009, s. 225, 283.

³ Kulparków – południowo-zachodnia dzielnica Lwowa. W jej obrębie znajdował się zakład dla osób umysłowo chorych.

⁴ Andrzej Zabrzeziński (1876-1965), święcenia kapłańskie w 1901 r., kapelan szpitala i więzienia we Lwowie 1902, wikariusz w Sarnkach Dolnych 1903, duszpasterz na Kleparzu w Krakowie 1904-1905, kapelan szpitala i więzienia we Lwowie 1906, duszpasterz w Nowej Wsi Narodowej 1907-1908, duszpasterz w Witkowie Nowym 1909-1912, duszpasterz w Tarnowie 1918, kapelan Państwowego Szpitala Powszechnego we Lwowie 1918-1928, 1932-1946, wikariusz w Odporyszowie 1928-1931,

5. Ks. Sołtysik Tomasz⁵, kapelan w zakładzie dla nieuleczalnych przy ul. Zborowskich
6. Ks. Stark Marian⁶, ojciec duchowny w seminarium
7. Ks. Zapiór Henryk⁷, prefekt szkoły powszechnej
8. Ks. Zając Józef⁸, rezydent, chory
9. Ks. Grucel Alojzy⁹, prokurator, wikary przy parafii

---

kapelan w Rzeszowie 1946-1947, kapelan sióstr miłosierdzia w Kurozwękach 1947-1965. *Catalogue*, 1901-1965, passim; W. Umiński, *Polska Prowincja*, s. 226.

⁵ Tomasz Sołtysik (1870-1958), święcenia kapłańskie w 1897 r. w Krakowie w Zgromadzeniu Księża Misjonarzy, duszpasterz w Krakowie na Kleparzu 1900, kapelan we Lwowie 1902-1903, duszpasterz w Lucenie w Brazylii 1904-1908, kapelan we Lwowie 1908-1926, duszpasterz na Stradomiu w Krakowie 1926-1928, kapelan i duszpasterz we Lwowie 1928-1936, duszpasterz w Wiśle 1936-1938, kapelan i duszpasterz we Lwowie 1938-1944, duszpasterz w Odporyszowie 1944-1946?, duszpasterz na Kleparzu w Krakowie 1946-1947, kapelan sióstr miłosierdzia w Poznaniu 1947-1958. *Catalogue*, 1901-1959, passim; W. Biernaski, *Kim byli co zrobili ci misjonarze...*, Kraków 2009, s. 34-35; Zobacz też zapis w niniejszej kronice pod datą: 10 V 1944.

⁶ Marian Stark (1906-1984), święcenia kapłańskie w 1928 r. w Krakowie w Zgromadzeniu Księża Misjonarzy, studia teologiczne na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego 1928-1930 zakończone uzyskaniem stopnia doktora teologii 1930 r., wykładowca teologii moralnej w Instytucie Teologicznym Księża Misjonarzy w Krakowie 1930-1936 oraz prefekt kościoła księża misjonarzy na Kleparzu w Krakowie 1930-1934, ojciec duchowny w Seminarium Duchownym we Lwowie 1936-1946, wykładowca teologii moralnej w Instytucie Teologicznym Księża Misjonarzy w Krakowie 1946-1961, wykładowca teologii moralnej w Wyższym Seminarium Duchownym diecezji gorzowskiej w Gościkowie-Paradyżu 1961-1983. M. Chorzępa, *Nekrologi. Śp. ks. Marian Stark*, „Roczniki Wincentyńskie” 1984, nr 3-4, s. 57-60.

⁷ Henryk Zapiór (1905-1991), święcenia kapłańskie w 1929 r. w Krakowie w Zgromadzeniu Księża Misjonarzy, wykładowca w Niższym Seminarium Księża Misjonarzy w Wilnie 1929-1931 oraz w Bydgoszczy 1931-1933, wikariusz i katecheta tamże 1933-1935, wikariusz i katecheta w Łyskowie 1935-1938, wikariusz i katecheta we Lwowie 1938-1943, administrator w Jezierzanach 1943-1945, wikariusz w Przychodzie k. Prudnika 1945-1946, proboszcz, katecheta i kapelan szpitala w Grodkowie 1947-1949, ojciec duchowny kleryków w Domu Kleparskim w Krakowie 1949-1953, kapelan szpitala św. Łazarza w Krakowie 1953-1957 oraz Zakładu im. Helclów tamże 1957-1968 i 1973-1980. M. Chorzępa, *Śp. ks. senior Henryk Zapiór*, „Roczniki Wincentyńskie” 1991, nr 1-4, s. 88-90.

⁸ Józef Zając (1892-1941), święcenia kapłańskie w 1928 r. w Zgromadzeniu Księża Misjonarzy, duszpasterz w New Haven (USA) 1929-1930, duszpasterz w Brooklynie (USA) 1930-1933, kapelan i duszpasterz we Lwowie 1933-1941. *Catalogue*, 1928-1939, passim; W. Umiński, *Polska Prowincja*, s. 294.

⁹ Alojzy Grucel (1908-1958), święcenia kapłańskie w 1933 r. w Zgromadzeniu Księża Misjonarzy, wikariusz w Jezierzanach 1933-1934, wikariusz w Białym Kamieniu

10. Ks. Woroniecki Michał¹⁰, kapelan szpitala
11. Ks. Schletz Alfons¹¹, student, katecheta w gimn[azjum]
Benedyktynek
12. Ks. Teodorowski Paweł¹², kapelan Ubezpieczalni
13. Ks. Serzysko Tadeusz¹³, wikary przy parafii

1934-1937, kapelan Państwowego Szpitala Powszechnego we Lwowie 1935, wikariusz we Lwowie 1937-1939, 1941-1945, duszpasterz w Warszawie 1939-1941, superior i proboszcz w Żaganiu 1946-1957, wikariusz w Bydgoszczy 1957-1958. *Catalogue*, 1933-1939, passim; W. U m i ń s k i , *Polska Prowincja*, s. 225; Zobacz też zapis w niniejszej kronice pod datą: 20 X 1941.

¹⁰ Michał Woroniecki (1908-1998), święcenia kapłańskie w 1935 r. w Krakowie w Zgromadzeniu Księżym Misjonarzy, wikariusz w Warszawie 1935-1936, wykładowca w Małym Seminarium Księżym Misjonarzy w Krakowie 1936-1937, kapelan szpitala we Lwowie 1937-1945. W 1945 r. wyjechał do Łyskowa w archidiecezji wileńskiej, skąd w 1949 r. został zesłany przez władze sowieckie do Kazachskiej SRR. Po powrocie osiadł w Różaniu, obejmując obowiązki proboszcza 1956-1990. Od 1990 r. mieszkał w Grodnie, pełniąc obowiązki oficjała sądu biskupiego, a następnie wykładowcy i ojca duchownego w nowoutworzonym tamże Seminarium Duchownym. *Ksiądz Michał Woroniecki CM – pasterz niezłomny*, „Echa Polesia” 2013, nr 1, s. 57-63.

¹¹ Alfons Franciszek Schletz (1911-1981), święcenia kapłańskie w 1936 r. w Krakowie w Zgromadzeniu Księżym Misjonarzy, wikariusz, katecheta, prefekt i kapelan szpitala we Lwowie 1937-1945, doktorat na tajnym Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie 1945, habilitacja na Uniwersytecie Warszawskim 1946, wykładowca w Instytucie Teologicznym Księżym Misjonarzy w Krakowie 1945-1950, 1956-1967, 1969-1977, od 1946 r. założyciel i redaktor półrocznika naukowego „Nasza Przyszłość”. Autor licznych publikacji naukowych. J. D u k a ł a , *Schletz Alfons Franciszek*, [w:] *Misjonarze św. Wincentego*, t. 2, s. 417-428.

¹² Paweł Teodorowski (1912-1981), święcenia kapłańskie w 1936 r. w Krakowie w Zgromadzeniu Księżym Misjonarzy, kapelan w Państwowym Szpitalu Powszechnym we Lwowie 1937-1938, kapelan Szpitala Ubezpieczalni Społecznej we Lwowie 1938-1940, duszpasterz przy kościele św. Krzyża w Warszawie 1940-1941, kapelan Szpitala Państwowego (sowieckiego) na oddziale zakaźnym 1941-1942, wikariusz w Skwarzawie 1942-1943, kapelan Państwowego Szpitala Umysłowo Chorych we Lwowie 1943-1944, duszpasterz przy par. św. Wincentego a Paulo i prokurator domu księży misjonarzy także 1944-1946, duszpasterz przy par. św. Krzyża w Warszawie 1946-1948, kierownik wydawnictwa, dyrektor Papieskiego Dzieła św. Dzieciństwa Jezus, superior domu i wykładowca w Instytucie Teologicznym Księżym Misjonarzy w Krakowie 1948-1957, superior domu i proboszcz par. św. Wincentego a Paulo w Bydgoszczy 1957-1962, duszpasterz w Kowalowicach k. Namysłowa 1962-1965, asystent domu na Stradomiu w Krakowie 1965-1967, rektor domu wypoczynkowego w Gdyni 1967-1974, proboszcz par. Witoszyn 1975-1979. M. C h o r z ę p a , *Zmarli kapłani i bracia. Ks. Paweł Teodorowski*, „Roczniki Wincentyńskie” 1981, nr 1-4, s. 120-121.

¹³ Tadeusz Serzysko (1912-1976), święcenia kapłańskie w 1939 r. w Zgromadzeniu Księżym Misjonarzy, wikariusz we Lwowie 1939 oraz kapelan szpitala także 1943,

14. Ks. Kisiel Jan¹⁴, kapelan szpitala
15. Ks. Zonn Aleksander¹⁵, kapelan więzienny
16. Br. Franciszek Karasiewicz¹⁶, kościelny
17. Br. Teofil Szczepański¹⁷, do porządków domowych.

---

duszpasterz w Warszawie 1939-1943, 1944, więźniów hitlerowskich obozów w Gross-Rosen, Dora, Osterode i Braunschweig 1944-1945, wikariusz par. św. Wincentego a Paulo w Bydgoszczy 1945-1952, duszpasterz na Stradomiu w Krakowie 1952-1957, dyrektor sióstr miłosierdzia w Warszawie 1957-1963, duszpasterz na Stradomiu w Krakowie 1963-1964, 1965-1968, ojciec duchowny w Wyższym Seminarium Duchownym w Olsztynie 1964-1965, duszpasterz w par. św. Rodziny w Tarnowie 1968-1972, duszpasterz w Trzcielu 1972-1976. *Catalogue*, 1947-1976, passim; *Misjonarze św. Wincentego a Paulo w Polsce (1651-2001)*, t. 1: *Dzieje*, red. S. Rospond, Kraków 2001, s. 353; W. U m i ń s k i, *Polska Prowincja*, s. 287. Zob. też zapis w niniejszej kronice pod datą: 9 I 1943, 12 VII 1943.

¹⁴ Jan Kisiel (1911-1940), święcenia kapłańskie w 1939 r. w Zgromadzeniu Księża Misjonarzy, kapelan szpitala we Lwowie 1939-1940, aresztowany przez Sowieców w 1940 r. we Lwowie, zaginął bez wieści. *Misjonarze św. Wincentego*, t. 1, s. 348; W. U m i ń s k i, *Polska Prowincja*, s. 279; Zobacz też zapis w niniejszej kronice pod datą: 17 IV? 1940.

¹⁵ Aleksander Zonn (1899-1976), święcenia kapłańskie w 1934 r. w Wilnie dla archidiecezji wileńskiej, od 1936 r. w Zgromadzeniu Księża Misjonarzy, administrator placówki misyjnej Misji Wewnętrznej Archidiecezji Wileńskiej w Minojtach k. Lidy 1934, rektor kościoła filialnego w Waszkiewiczach 1935-1936, alumn w nowicjacie Księża Misjonarzy w Wilnie 1936-1938, kapelan Zakładu dla Umysłowo Chorych w Kulparkowie we Lwowie 1938-1944, duszpasterz w Żytomierzu, Monasterzyskach, Humaniu, Winnicy, Kijowie i Nowogrodzie Wołyńskim 1944-1946, wikariusz i kapelan szpitala w Żaganiu 1946, duszpasterz w Gozdnicy k. Żagania 1947-1960, kapelan szpitala w Krakowie 1961-1976. M. C h o r z ę p a, *Śp. ks. Aleksander Zonn*, „Roczniki Wincentyńskie” 1987, nr 1, s. 63-64.

¹⁶ Franciszek Karasiewicz (1905-1969), śluby zakonne w 1928 r. w Krakowie w Zgromadzeniu Księża Misjonarzy, zakrystian przy par. św. Krzyża w Warszawie 1928-1932, zakrystian i furcian przy par. św. Wincentego a Paulo we Lwowie 1932-1946, pracownik w Zakładzie Wychowawczym im. Ks. Siemaszki w Krakowie 1946-1954, pracownik przy par. w Bydgoszczy 1954-1969. M. C h o r z ę p a, *Br. Franciszek Karasiewicz*, „Roczniki Wincentyńskie” 1987, nr 1, s. 68-69.

¹⁷ Teofil Szczepański (1905-1981), śluby zakonne w 1927 r. w Krakowie w Zgromadzeniu Księża Misjonarzy, wychowawca młodzieży w Zakładzie im. Ks. Siemaszki w Krakowie, wychowawca w Zakładzie im. Ks. Siemaszki w Czernej i mieszkańiec domu stradomskiego w Krakowie 1928-1939, we Lwowie 1939-1946, zaangażowany przy odbudowie domu i kościoła św. Krzyża w Warszawie 1946-1952, od 1952 r. zaangażowany w domu stradomskim, a od 1963 r. w domu nowowiejskim księży misjonarzy. M. C h o r z ę p a, *Zmarli kapłani i bracia. Brat Teofil Szczepański*, „Roczniki Wincentyńskie” 1981, nr 1-4, s. 124-125.

1 IX [1939] – Pierwszy piątek miesiąca. Niemcy rozpoczynają wojnę z Polską. Wojska niemieckie przekroczyły dziś rano na wielu miejscach granicę Rzeczypospolitej. Przygnębiające wrażenie wywołała ta wiadomość w naszym domu. Pierwsze bomby nieprzyjacielskie zniszczyły kilka domów w okolicy kościoła św. Elżbiety.¹⁸

2 IX [1939] – Z Francji przybył ks. Dembiński Paweł¹⁹, ojciec duchowny w seminarium warszawskim. Ks. Dembiński wyjechał w lipcu b. r. jako deputat polskiej prowincji na Konwent Generalny do Paryża.

3 IX [1939] – Żołnierze tłumnie brali udział w czasie Mszy św. o godz. 9.00 i 10.00. Przemawiał do nich ks. Kałużny, superior.

4 IX [1939] – Ks. Dembiński odjechał za pozwoleniem starostwa grodzkiego we Lwowie do Warszawy.

5 IX [1939] – Przybył [do naszego domu] na [ul.] Dwernickiego ks. Teodorowski, który przez 5 dni zastępował kapelana wojskowego. Zaznaczyć tu trzeba, że w dniu 1 września szpital Ubezpieczalni Społecznej zamieniono na szpital wojskowy. Ks. Teodorowski pełnił tam funkcje do chwili przybycia kapelana wojskowego. W tym dniu przyjechał z Krakowa ks. dr Franciszek Ziebura²⁰ z domu nowowiejskiego.

---

¹⁸ Monumentalny neogotycki kościół p.w. św. Elżbiety we Lwowie znajduje się na Przedmieściu Gródeckim, w bliskim sąsiedztwie głównego dworca kolejowego. Zniszczenia wojenne okolic świątyni wiązały się najprawdopodobniej z lokalizacją węzła kolejowego.

¹⁹ Paweł Dembiński (1888-1971), święcenia kapłańskie w 1913 r. w Krakowie w Zgromadzeniu Księża Misjonarzy, kapelan w armii pruskiej 1914-1918, wychowawca kleryków Zgromadzenia na Stradomiu w Krakowie 1920-1925, ojciec duchowny w Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Warszawie 1925-1952, rektor wydziału filozoficznego Gorzowskiego Seminarium Duchownego w Gościkowie-Paradyżu 1952-1953, od 1953 kapelan i spowiednik sióstr miłosierdzia w Chylicach. J. D u k a ł a , *Dembiński Paweł*, [w:] *Misjonarze św. Wincentego*, t. 2, s. 130-132.

²⁰ Franciszek Alojzy Ziebura (1897-1987), święcenia kapłańskie w 1923 r. w Krakowie w Zgromadzeniu Księża Misjonarzy, studia z teologii moralnej w Rzymie 1923-1925, wykładowca teologii moralnej w Instytucie Teologicznym na Stradomiu w Krakowie 1925-1926, dyrektor Niższego Seminarium Księża Misjonarzy w Krakowie 1926-1930, wikariusz i katecheta w par. św. Krzyża w Warszawie 1930-1935, wikariusz i katecheta w par. Matki Boskiej z Lourdes w Krakowie 1935-1939, duszpasterz wśród Polaków na Bukowinie 1939-1940, duszpasterz uchodźców polskich w Ziemi Świętej 1940-1948, wykładowca Pisma św. w Wyższym Seminarium Duchownym w Konstantynie w Algierii 1949-1956, duszpasterz wśród Polonii we Fran-

We Lwowie przebywa też dyrektor sióstr miłosierdzia prowincji krakowskiej, ks. Antoni Weiss²¹, który nie zdążył wrócić do Krakowa. Zamieszkuje u sióstr miłosierdzia przy ul. Teatyńskiej.

8 IX [1939] – Rano zjawił się w domu naszym ks. Wendelin Świerczek²² z Tarnowa. Pierwszy dzień wojny zastał go w Częstochowie. Mając kartę mobilizacyjną, udał się w kierunku Warszawy, by stamtąd dostać się do Siedlec – miejsca przeznaczenia. Z powodu utrudnionej komunikacji, nie mogąc dostać się do Siedlec, wyjechał do Lublina, gdzie [nie] unieważniono mu karty mobilizacyjnej. Litościwa osoba zabrała ks. Świerczka autem do Lwowa.

Ks. Ziebura wyjechał dziś w południe w kierunku Jezierzan²³.

Brat Teofil ukończył dziś urządzenie schronu w piwnicy, dokąd chowamy się w czasie alarmu lotniczego.

cji 1956-1966, kapelan w Zakładzie św. Kazimierza w Paryżu 1966-1987. M. Chorzepa, *Śp. ks. Franciszek Ziebura*, „Roczniki Wincentyńskie” 1987, nr 3-4, s. 80-82.

²¹ Antonia Weiss (1874-1944), święcenia kapłańskie w 1899 r. w Zgromadzeniu Księżych Misjonarzy, wykładowca prawa kanonicznego i historii Kościoła w seminarium zgromadzenia, ekonom prowincji 1906-1925, radca rady prowincji 1906-1944, superior domu księży misjonarzy na Kleparzu w Krakowie 1914-1919, superior i proboszcz w Krakowie-Nowej Wsi 1921-1927, asystent domu kleparskiego w Krakowie 1934-1939, dyrektor sióstr miłosierdzia prowincji krakowskiej 1937-1944, kapelan sióstr miłosierdzia w Krakowie 1936-1939, 1942-1944, duszpasterz we Lwowie 1939-1942. *Catalogue*, 1900-1939, passim; *Misjonarze św. Wincetego*, t. 1, s. 249, 254, 304; W. Umieński, *Polska Prowincja*, passim; Zobacz też zapis w niniejszej kronice pod datą: 15 I 1942, 3 III 1942, 7 VII 1944.

²² Wendelin Świerczek (1888-1974), święcenia kapłańskie w 1913 r. w Krakowie w Zgromadzeniu Księżych Misjonarzy, wykładowca śpiewu oraz języków obcych w Małym Seminarium Księżych Misjonarzy w Krakowie 1913-1927, student muzykologii w Uniwersytecie Jagiellońskim oraz profesor śpiewu i liturgii w Instytucie Teologicznym Zgromadzenia Misji na Stradomiu w Krakowie 1927-1930, ojciec duchowny w Częstochowskim Wyższym Seminarium Duchownym w Krakowie 1930-1936, dyrektor Seminarium Internum Księżych Misjonarzy w Wilnie 1936-1938, rektor Seminarium Duchownego obrządku wschodniego w Tarnowie 1938-1942, profesor w Wyższym Seminarium Duchownym w Sandomierzu 1942-1967. Wybitny muzykolog, kompozytor, dyrygent, propagator pieśni kościelnej i świeckiej. M. Chorzepa, *Zmarli kapłani i bracia Zgromadzenia Misji. Śp. ks. Wendelin Świerczek*, „Roczniki Wincentyńskie” 1987, nr 1, s. 58-59; E. Poloczek, *Świerczek Wendelin*, [w:] *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 432-433.

²³ Jezierzany – miasto w pow. Borszczów, województwo tarnopolskie.

9 IX [1939] – W nocy przybyli pieszo z Krakowa dwaj konfratry – uchodźcy: ks. Fr[anciszek] Malinowski²⁴ z Kleparza i kleryk-minorzysta Andrzej Balicki²⁵ (po III r[oku] teologii). Popołudniu tego samego dnia pojawili się w naszym gronie.

10 IX [1939] – Mszę św. w kaplicy odprawił przybyły dziś w nocy z Przemyśla kapelan wojskowy ks. major Kosiba²⁶. Był u nas na obiedzie i spędzał z nami czas popołudniowej rekreacji.

Popołudniu przybył z Krakowa subdiakon Szczerbiński²⁷, który po krótkim odpoczynku ruszył wozem do Złoczowa²⁸. Późnym wieczorem przyjechał na motocyklu ks. Alfred Szkróbka²⁹ z domu nowo-

²⁴ Franciszek Malinowski (1894-1970), święcenia kapłańskie w 1924 r. w Krakowie w Zgromadzeniu Księża Misjonarzy, duszpasterz w Warszawie 1924-1925, wikariusz i katecheta w Jezierzanach 1925-1930, duszpasterz w par. Matki Boskiej Różańcowej w Pabianicach 1930-1938, duszpasterz w domu kleparckim w Krakowie 1938-1940, więzień więzienia przy ul. Montelupich w Krakowie oraz obozów koncentracyjnych w Oświęcimiu i Dachau 1940-1945, duszpasterz misyjno-rekolekcyjny domu kleparckiego w Krakowie 1946-1970. M. Ch o r z ę p a, *Zmarli kapłani i bracia Zgromadzenia w l[a]t[ach] 1970-1972. Śp. ks. Franciszek Malinowski*, „Studia Wincentyńskie” 1985, nr 3-4, s. 63.

²⁵ Andrzej Balicki (1911-2000), święcenia kapłańskie w 1941 r. w Krakowie w Zgromadzeniu Księża Misjonarzy, kapelan sióstr miłosierdzia na Kleparzu w Krakowie 1941-1943, katecheta szkół i wikariusz w Tarnowie 1943-1952, duszpasterz u Marianów Białych w Janowie Podlaskim 1952-1962, administrator parafii w Nowogrodzie Bobrzańskim 1962-1963, wikariusz w Żaganiu 1963-1964, katecheta, kapelan szpitala i prefekt kościoła w Bydgoszczy 1964-1969, prefekt kościoła i kapelan szpitala w Krakowie 1969-1987. AMS, Teczka personalna ks. Andrzeja Balickiego, sygn. PM 0086.

²⁶ Antoni Kosiba (1892-1970), święcenia kapłańskie w 1916 r. w Przemyśle, wikariusz w Sanoku 1916-1918, kapelan Wojska Polskiego 1918-1948, wikariusz w Krakowie 1948-1951, rezydent przy par. św. Mikołaja w Krakowie 1951-1970. AKKM, Teczka personalna ks. Antoniego Kosiby, sygn. B1941.

²⁷ Józef Szczerbiński (1910-1971), święcenia kapłańskie w 1939 r. we Lwowie w Zgromadzeniu Księża Misjonarzy, kapelan sióstr miłosierdzia i katecheta szkolny w Przeworsku 1940-1945, prokurator domu stradomskiego księży misjonarzy w Krakowie 1945-1954, duszpasterz domu kleparckiego księży misjonarzy w Krakowie 1954-1960, superior w Rokitnie i kustosz Cudownego Obrazu Matki Boskiej Rokitniańskiej 1960-1967, proboszcz par. Matki Boskiej Różańcowej w Pabianicach 1968-1971. M. Ch o r z ę p a, *Zmarli kapłani i bracia Zgromadzenia w l[a]t[ach] 1970-1972. Śp. ks. Józef Szczerbiński*, „Roczniki Wincentyńskie” 1985, nr 3-4, s. 69-70.

²⁸ Złoczów – miasto powiatowe w województwie tarnopolskim.

²⁹ Alfred Szkróbka (1909-1980), święcenia kapłańskie w 1935 r. w Krakowie w Zgromadzeniu Księża Misjonarzy, duszpasterz w Krakowie 1935-1939, administrator parafii Skomielnia Czarna 1939-1941, duszpasterz w Warszawie 1942-1944, administrator

wiejskiego w Krakowie. W czasie kolacji przybył też ks. Kamiński³⁰, kapłan diecezji krakowskiej i pozostał u nas na noc.

11 IX [1939] – Mszę św. prócz księży domowych odprawili w kościółku św. Zofii: dziekan wojskowy ks. pułkownik Zapała³¹ i proboszcz wojskowy ks. major Kosiba.

W ciągu dnia nadeszła część uchodźców naszych z Krakowa, a mianowicie: subdiakoni Florko³² i Bauer³³ oraz kleryk L[udwik] Sieńko³⁴

par. Dzierzychowice 1946-1951, duszpasterz w Krakowie 1951-1960, wikariusz par. św. Rodziny w Tarnowie 1961-1980. M. Chorzępa, *Zmarli kapłani i bracia. Ks. Alfred Szkróbka*, „Roczniki Wincentyńskie” 1982, nr 1-4, s. 128-129.

³⁰ Mikołaj Kamiński (1889-1953), święcenia kapłańskie w 1913 r. w Krakowie, wikariusz w Niepołomicach 1913-1914, wikariusz w Lanckoronie 1914-1916, katecheta szkolny w Krakowie 1916-1917, wikariusz w Chrzanowie 1917-1920, kapelan wojsk polskich 1920-1922, katecheta szkolny w Krakowie 1922-1953. AKKM, Teczka personalna ks. Mikołaja Kamińskiego, sygn. Pers. A315.

³¹ Antoni Zapała (1887-1947), święcenia kapłańskie w 1910 r. w Tarnowie, dr teologii, wikariusz w Słopnicach 1910-1913, wikariusz w bazylice katedralnej w Tarnowie 1913-1916, kapelan wojskowy 1916-1945, administrator w Łękawicy 1945, proboszcz w Limanowej 1946-1947. *Słownik biograficzny kapłanów diecezji tarnowskiej 1786-1985*, t. 4, oprac. A. Nowak, Tarnów 2004, s. 236.

³² Józef Florko (1915-1945), sługa Boży, święcenia kapłańskie w 1939 r. w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy, duszpasterz w Krakowie 1939-1943 i w Warszawie 1943-1944, więzień hitlerowskich obozów w Gross-Rosen, Dora, Mittelbau i Bergen-Belsen 1944-1945. *Misjonarze św. Wincentego*, t. 1, s. 348; W. Umiański, *Polska Prowincja*, s. 275.

³³ Bronisław Bauer (1914-1986), święcenia kapłańskie w 1939 r. we Lwowie w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy, podczas II wojny światowej duszpasterz na Kleparzu w Krakowie oraz kapelan w Kurozwękach, więzień obozów koncentracyjnych Gross-Rosen, Dora i Bergen-Belsen, profesor i dyrektor w szkołach i gimnazjach dla dzieci polskich w Niemczech Zachodnich 1945-1950, od 1950 r. w Brazylii: duszpasterz w Kurytybie 1950-1953, wikariusz w Imbituva 1953-1956, administrator gazety „Lud” w Kurytybie 1957-1959, proboszcz w São Mateus do Sul 1960-1966, wicewizytator prowincji księży misjonarzy 1966-1969, proboszcz w Contendzie 1971-1982 i w Alto Paraguaçu 1982-1985. W. Biernaski, *Kim byli*, s. 226-232.

³⁴ Ludwik Sieńko (1912-1985), święcenia kapłańskie w 1941 r. w Krakowie w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy, wikariusz i katecheta w Jezierzanach 1942, wikariusz i katecheta w Milatynie Nowym 1942-1946, ojciec duchowny w Wyższym Seminarium Duchownym gorzowskiej administratury apostolskiej w Paradyżu i Gorzowie Wielkopolskim 1952-1961, proboszcz parafii pw. św. Wincentego a Paulo w Bydgoszczy 1962-1980, dziekan dekanatu Bydgoszcz II 1973-1980, spowiednik w kościele św. Krzyża w Warszawie 1980-1985. J. Dukała, *Sieńko Ludwik*, [w:] *Misjonarze św. Wincentego*, t. 2, s. 440-443.

i brat Władysław Studziński³⁵. Ks. Szkróbka wyjechał swoim motorem do Białego Kamienia³⁶. Klerycy także podążali w tym kierunku.

Psychoza opuszczenia swoich domostw przeszła też na naszych mieszkańców. Pod wpływem ciągłego bombardowania i namowy swego brata, opuścił nas prokurator domu ks. Grucel. Wielkie jednak było nasze zdziwienie, gdy wieczorem (po kilku godzinach nieobecności) znów powrócił do domu.

12 IX [1939] – Organista Julian Nowakowski³⁷, który wczesnym rankiem opuścił żonę i mieszkanie, powrócił popołudniu, zrobiwszy marsz 60-kilometrowy.

O godz. 3.00 popołudniu rozległy się pod Lwowem strzały armatnie. Niemcy pod Lwowem. Od kul zapalających spłonęła część kościoła oo. Jezuitów.

13 IX [1939] – Wielka przeprowadzka. Księża, mieszkający na I i II piętrze przenieśli się do suteryn lub na parter: ks. Kałęzny przeniósł się do kancelarii parafialnej, ks. Szulc do biblioteki koło refektarza, ks. Wendelin Świerczek do biblioteki koło oratorium. Księża zaś: Zapiór, Grucel, Schletz, Zonn i Serzysko Tadeusz przenieśli się do pokoju służby w suterynach.

14 IX [1939] – Ciężkie chwile przeżywaliśmy w dniu dzisiejszym. Bombardowano miasto i ostrzeliwano przez dzień cały.

Pod wpływem bomb i kul armatnich uciekła z[e] swego domu przy ul. Ponińskiego p[ani] Maria ze Stadnickich Świeżawska³⁸ (żona na-

³⁵ Nie zdołano ustalić bliższych danych biograficznych.

³⁶ Białe Kamienie – wieś gminna w pow. Złoczów, województwo tarnopolskie.

³⁷ Najprawdopodobniej był nim Józef Nowakowski (1894-1990), uczeń lwowskiego Konserwatorium Galicyjskiego Towarzystwa Muzycznego 1910-1914, organista w kilku kościołach we Lwowie, uczestnik walk I wojny światowej na froncie włoskim, ochotnik 51 pułku strzelców kresowych w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r., organista w katedrze obrządku łacińskiego we Lwowie 1920-1990, dyrektor 3-letniej szkoły organistowskiej przy tejże katedrze 1922-1939, chórzysta i organista w Teatrze Wielkim we Lwowie 1922-1935. Po zakończeniu II wojny światowej pozostał w sowieckim Lwowie, pełniąc nadal obowiązki organisty. Ponadto od 1950 r. kierował chórem męskim przy katedrze, prowadził kancelarię parafialną oraz do 1974 r. pełnił urząd prezesa komitetu kościelnego katedry. J. Krętosz, *Katedra obrządku łacińskiego we Lwowie i jej proboszcz o. Rafał Kiernicki OFM Conv. w latach 1948-1991*, Katowice 2003, s. 66-67.

szego prezesa Konferencji św. Wincentego a Paulo³⁹), wraz z dwiema córeczkami: Heleną⁴⁰ i Marią⁴¹, oraz jej dwie siostry pp. Helena⁴² i Stefania⁴³ Stadnickie. Dr Stefan Świeżawski⁴⁴ jako polonus⁴⁵ uciekł do Zaleszczyk⁴⁶.

Ks. Zonn, chcąc przysłużyć się Ojczyźnie, poszedł rowy kopać w okolicy Targów Wschodnich⁴⁷.

15 IX [1939] – We Lwowie zniszczono dziś mnóstwo obiektów m.in. klinikę neurologiczną, wieżę kościoła św. Elżbiety, kościół oo. bernardynów, dom oo. dominikanów i in[ne].⁴⁸ Przez dzień cały

³⁸ Maria Świeżawska (1912-2003), z domu Stadnicka, herbu Szreniawa, pochodziła z Nawojowej, w 1933 r. poślubiła Stefana Świeżawskiego. A. J a n o t a - S t r a m a, *Stadniccy herbu Szreniawa z Nawojowej*, Warszawa 2013, s. 413.

³⁹ Był nim Stefan Świeżawski – zobacz przypis nr 44.

⁴⁰ Helena Świeżawska, ur. 1934 r. we Lwowie, w 1957 r. poślubiła Józefa Deskura. A. J a n o t a - S t r a m a, *Stadniccy*, s. 413.

⁴¹ Maria Świeżawska (1936-2010), w 1962 r. poślubiła Paula Falquiere'a de Roqueplo. A. J a n o t a - S t r a m a, *Stadniccy*, s. 413.

⁴² Helena Stadnicka (1914-1977), w 1940 r. poślubiła Antoniego Mańkowskiego. A. J a n o t a - S t r a m a, *Stadniccy*, s. 413.

⁴³ Stefania Stadnicka (1917-1979), w 1950 r. poślubiła Włodzimierza Jasińskiego. A. J a n o t a - S t r a m a, *Stadniccy*, s. 413.

⁴⁴ Stefan Świeżawski (1907-2004), profesor, absolwent X Gimnazjum Humanistycznego im. Henryka Sienkiewicza we Lwowie 1925, student na Wydziale Humanistycznym UJK 1925-1929, studia doktoranckie tamże 1929-1932, doktor filozofii 1932, starszy asystent w Katedrze Filozofii na Wydziale Humanistycznym UJK 1934-1939, w czasie II wojny światowej wykładowca tajnego Uniwersytetu Ziemi Zachodnich z siedzibą w Warszawie, habilitacja na Uniwersytecie Ziemi Zachodnich 1944, pracownik naukowy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 1946-1976, od 1948 r. kierownik Katedry Historii Filozofii Średniowiecznej i Nowożytnej, profesor nadzwyczajny 1956, profesor zwyczajny 1967, od 1965 wykładowca w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. J. J a d a c k i, *Stefan Świeżawski (1907-2004)*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 2004, nr 67, s. 5-11.

⁴⁵ Wyraz odczytany w wersji prawdopodobnej.

⁴⁶ Zaleszczyki – miasto powiatowe w województwie tarnopolskim.

⁴⁷ Targi Wschodnie – zespół obiektów wybudowanych w południowej części Lwowa na tzw. Placu Powystawowym, w pobliżu Parku Stryjskiego. W latach 1921-1938 odbywały się tam corocznie międzynarodowe Targi, które przyciągały wystawców z całego świata. W 1922 r. wzięło w nich udział 1852 eksponentów. M. O r ł o w i c z, *Ilustrowany przewodnik po Lwowie*, Lwów-Warszawa 1925, s. 134-135.

⁴⁸ Informacja nieprecyzyjna. W toku działań obrony Lwowa we wrześniu 1939 r. wymienione obiekty nie zostały zniszczone, a jedynie uszkodzone. Stało się tak na skutek użycia w nocy 14/15 września przez Niemców pocisków zapalających. W ten

silna kanonada i bombardowanie zmuszała nas do ciągłego przebywania z piwnicach.

17 IX [1939] – Zapowiedziane w ubiegłą niedzielę poświęcenie nowego kościoła (dolnego) z powodu działań nieprzyjacielskich nie odbyło się. Nie głoszono też kazań, żeby nie przeciągnąć i [nie] przedłużać nabożeństwa.

Ks. Świerczek od czasu przybycia [Marii] Świeżawskiej i Stadnickich odprawia Mszę [św.] tylko w kaplicy. Przychodzą też ludzie z sąsiednich kamienic.

18 IX [1939] – Ks. Szulc wziął pod swą opiekę radio lampowe Borkowskich⁴⁹. Korzystamy i słuchamy wieści z Zachodu.

Dziś wojska sowieckie przekroczyły granicę polską i zajęły szereg miast.⁵⁰ Tego samego dnia pojawiły się nad naszym miastem samoloty sowieckie.

22 IX [1939] – Popołudniu wojska sowieckie wkraczały do Lwowa. Dwa tanki sowieckie przejechały przez ogród sióstr [miłosierdzia] tuż obok kościółka św. Zofii.

25 IX [1939] – Kościół dolny św. Wincentego

Władze bolszewickie zabrały nam kościół dolny [p.w.] św. Wincentego [a Paulo], obracając go na magazyn kapusty, ogórków, pomidorów etc.

Ubiegłego roku, 2 października, przy poświęceniu kamienia węgielnego ustaliliśmy, że poświęcenia dolnego kościoła i oddanie go do użytku wiernych, nastąpi w październiku następnego roku, tj. w 1939. Gdyby nie wybuch wojny, byłibyśmy dotrzymali terminu.

sposób np. spłonęła więźba dachowa na kościele oo. jezuitów oraz obie wieże i dach na kościele p.w. św. Elżbiety. S. B i z u Ń, *Historia krzyżem znaczone. Wspomnienia z życia Kościoła katolickiego na Ziemi Lwowskiej 1939-1945*, oprac. J. W o ł c z a Ń - s k i, Lublin 1994², s. 44.

⁴⁹ Informacja o radiu lampowym firmy Philips, które w latach 1921-1927 dystrybuowały, jako generalny przedstawiciel, warszawskie „Zakłady Elektrotechniczne Bracia Borkowscy, S. A”. Ich właścicielami była rodzina Borkowskich. W 1933 r. firma założyła swój sklep firmowy we Lwowie. [http://lighting.pl/index.php?s_id=1&akcja=news&n_id=2093&typ=\[stan z dnia 24.03.2014\]](http://lighting.pl/index.php?s_id=1&akcja=news&n_id=2093&typ=[stan z dnia 24.03.2014])

⁵⁰ Błąd w dacie wydarzenia. Wojska sowieckie przekroczyły granicę II Rzeczypospolitej dzień wcześniej – 17 września 1939 r.

Poza ustawieniem ściany wzdłuż ulicy Snopkowskiej z luksferów, osadzonych w żelaznych kratkach, mieliśmy na dzień 1 IX 1939 [r.] kościół ukończony. Wnętrze było wytynkowane, instalacja elektryczna była założona, podłoga betonowa była dana. Na chórze ustawiono dawny organ kleparski, przeniesiony z kościoła św. Zofii. Zbudowano 3-stopniowe podium, na którym miał stanąć na razie jeden z ołtarzy kościoła św. Zofii.

Pomimo, że nie mieliśmy jeszcze gotowej ściany kościoła od ul. Snopkowskiej, zapowiedzieliś[my] w niedzielę[le] d[nia] 10 września, iż w przyszłą niedzielę, tj. 17 września o g[odz.] 10.00, ks. arcybiskup B[olesław] Twardowski⁵¹ poświęci dolny kościół i odprawi w nim pierwszą Mszę św.

W ciągu tygodnia postanowiliśmy zamknąć kościół prowizoryczną ścianą drewnianą. Niestety, nie udało nam się. W pobliżu kościoła, na wzgórku św. Jacka, władze przeciwlotnicze ustawiły aparaty podsłuchowe, dla wyłapywania zbliżających się samolotów nieprzyjacielskich. By nie utrudniać im pracy, zakazały w najbliższym promieniu 500 m, a w tym i w naszym kościele, wszelkiego stukania i hałasu. Musieliśmy więc robotę przerwać i poświęcenie kościoła odwołać.

W parę dni później, bandy ukraińskie i bolszewickie zdewastowały kościół. Całkiem zniszczyli organ, na którym zaledwie 2 razy zagrano, rozebrano schody na chór, spalono podium zbudowane do wielkiego ołtarza.

Lokatorzy w naszym domu

Bolszewicy, wszedłszy do miasta, gwałtownie zajmują mieszkania. By nasz dom uchronić przed bolszewikami, trzeba go było dokwaterować. Pomimo naszej „Klauzury Zgromadzeniowej” trzeba było pozwolić zamieszkać niewiastom. Staraliśmy się dobrać lokatorów, nam życzliwych, głównie z naszych parafian i osób zakonnych. I tak:

---

⁵¹ Bolesław Twardowski (1864-1944), święcenia kapłańskie w 1886 r. we Lwowie, dr prawa kanonicznego, kanclerz lwowskiego Konsystorza Metropolitalnego 1895-1902, proboszcz parafii pw. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w Tarnopolu 1902-1918, kanonik lwowskiej Kapituły Metropolitalnej 1918-1923, biskup pomocniczy archidiecezji lwowskiej 1919-1923, arcybiskup metropolita lwowski 1923-1944. G. Chajko, *Arcybiskup Bolesław Twardowski (1864-1944) metropolita lwowski obrządku łacińskiego*, Rzeszów 2010, passim.

14 IX [1939] – przyjęliśmy do naszego domu rodzinę p[ana] dr. Świeżawskiego, o czym powyżej była mowa. On był prezesem Konfederacji św. Wincentego a Paulo w naszej parafii, ona czynną Panią Miłosierdzia w Stowarzyszeniu Pań Miłosierdzia w naszej parafii. Mieszkali przez jeden miesiąc.

2 XI 1939 – Ks. arcybiskup Bolesław dr Twardowski u nas na mieszkaniu. 31 X 1939 [r.] otrzymał arcypasterz rozkaz opuścić pałac, w ciągu 48 godzin. Złamany i przygnębiony arcypasterz, na próżno szukał przytułku w klasztorach i u księży proboszczów. Było takie przekonanie, że kto przyjmie arcypasterza, musi się liczyć z wywozem na Sybir. Myśmy jednak odważyli się zaoferować arcypasterzowi mieszkanie, złożone z 4 pokoi, kuchni, łazienki, spiżarki i WC na II piętrze naszego domu. Ze łzami w oczach przyjął tę ofertę i wieczorem o g[odz.] 6.00 dnia 2 listopada przyjechał do nas z kapłanem ks. Schillerem⁵². Przyjechawszy do nas, skierował pierwsze kroki do oratorium, klęcząc przez 15 minut na środku kaplicy, zalewając się łzami. Bolszewicy pozwolili mu zabrać tylko ubrania, bieliznę osobistą i pościelową, resztę musiał pozostawić w pałacu.

W czasie, gdy się arcypasterz modlił w kaplicy, zebrali się wszyscy nasi księża w refektarzu, czekając na arcypasterza. Widok zgromadzonych księży i słowa powitania wygłoszone przez ks. superiora, rozweseliły arcypasterza. Po spożyciu kolacji, odprowadziliśmy gremialnie wszystkie księża tak zacnego lokatora do jego mieszkania.

3 XI [1939] – Przyjęliśmy na mieszkanie 5 siostr służebniczek starowiejskich, które w pałacu prowadziły gospodarstwo arcypasterzowi.

Przez parę dni arcypasterz wiktował się u nas, później prowadziły mu gospodarstwo wyżej wymienione siostry służebniczki. Do nas przychodził na obiady tylko we czwartki i niedziele.

Arcypasterz dużo się modlił. Do kaplicy przychodził na g[odz.] 6.30 i był na Mszy św. odprawianej przez ks. kapłana; o g[odz.] 7.00 rano odprawiał swą Mszę św., a następnie dziękczynienie, słuchając

---

⁵² Jan Schiller (1914-?), święcenia kapłańskie w 1937 r. we Lwowie, wikariusz w Kołomyi 1937-1939, sekretarz abp. Bolesława Twardowskiego 1939-1941. Aresztowany 4 V 1941 r. przez NKWD, zaginął bez wieści. G. Chajko, *Arcybiskup Bolesław Twardowski*, s. 157. Zobacz też zapis w niniejszej kronice pod datą: 4 V 1941 r.

II Mszy św. odprawianej przez ks. biskupa Bukrabę⁵³, o którym później będzie mowa. O g[odz.] 12.00 odprawiał nawiedzenie, a o g[odz.] 18.30 ks. kapelan odprawiał w oratorium błogosławieństwo dla arcy-pasterza. Brał w nim udział cały dom, tak lokatorzy zakonni, jak i świeccy. W czasie tego błogosławieństwa odmawiał arcy-pasterz na głos koronkę oraz koronkę do Miłosierdzia P[ana] Jezusa. Dobrze nam było z arcy-pasterzem.

17 XI [1939] – Zamieszkał u nas ks. prałat Szurek⁵⁴. Był osobistym przyjacielem arcy-pasterza. Mieszkał w seminarium duchownym. Gdy bolszewicy zabrali budynek seminaryjny, prosił nas o przytułek. Tym chętniej przyjęliśmy go do nas, by sprawić radość arcy-pasterzowi, a ponadto miał swą siostrę rodzoną w Zgr[omadzeniu] Sióstr Miłosierdzia⁵⁵. Był to człowiek bardzo pobożny i w pożyciu miły.

---

⁵³ Kazimierz Bukraba (1885-1946), święcenia kapłańskie w 1909 r. w Krakowie, proboszcz w Pińsku, Nowogródku 1919-1928 i w Brześciu Litewskim 1928-1932, biskup piński 1932-1946. W okresie I wojny światowej kilkakrotnie więziony jako zakładnik. Jako biskup erygował wiele nowych parafii w swojej diecezji oraz powołał do istnienia Instytut Wyższej Kultury Religijnej. W wyniku działań II wojny światowej rezydował we Lwowie 1939-1942, w Warszawie 1942-1944 i w Łodzi 1944-1946. S. Wilk, *Episkopat Kościoła katolickiego w Polsce w latach 1918-1939*, Warszawa 1992, s. 37; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 1965-1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000², kol. 44-45; A. Petrani, *Bukraba Kazimierz*, EK, t. 2, Lublin 1976, kol. 1189-1190.

⁵⁴ Stanisław Szurek (1885-1964), święcenia kapłańskie w 1908 r. we Lwowie, wikariusz w Rohatynie i Stryju, absolwent na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Lwowskiego oraz Uniwersytetu Wiedeńskiego (doktorat w 1913 r.) i w szwajcarskim Fryburgu. W latach 1913-1915 sekretarz abp. Józefa Bilczewskiego, a w latach 1915-1936 ojciec duchowny w lwowskim Seminarium Duchownym. Od 1921 r. wykładowca w Katedrze Teologii Pastoralnej na Wydziale Teologicznym UJK (w 1923 r. habilitacja, w 1935 r. prof. nadzwyczajny UJK). Podczas II wojny światowej zaangażowany w tajne nauczanie. Od 1945 r. profesor Seminarium Duchownego w Kalwarii Zebrzydowskiej. G. Chajko, *Arcybiskup Bolesław Twardowski*, s. 150.

⁵⁵ Była nią siostra Helena Szurek (1894-1957), śluby zakonne w 1921 r., pracowała w Tenczynku 1921-1923, w Czortkowie 1923-1932, w Bobrku 1932-1934, w Krakowie przy ul. Warszawskiej 1934-1939, w Krakowie w Domu Prowincjalnym 1939-1946, w Krakowie przy ul. Krowoderskiej 1946-1952, w Zebrzydowicach 1952-1957, w Tenczynku 1957, w Domu Prowincjalnym w Krakowie 1957. Informacja mailowa przekazana G. Chajko przez s. Beatę Widelkę SM, 22 V 2014 r.

18 XI [1939] – Zamieszkała u nas nasza parafianka i Pani Miłosierdzia, wdowa, p[ani] Bielecka⁵⁶ z synami. Jednego z nich zabrali bolszewicy do wojska, który przepadł bez wieści⁵⁷. Była to pani bardzo biedna, ale pobożna.

30 XI [1939] – Zamieszkała u nas p[ani] Wartenberg⁵⁸ z córką⁵⁹, wdowa po profesorze Uniwersytetu⁶⁰, Pani Miłosierdzia. Zmarła u nas później 26 III 1943. Urządziliśmy jej ładny pogrzeb.

2 XII [1939] – Zamieszkała u nas p[ani] Wanda Widawska⁶¹, z małym jednorocznym synkiem. Mąż jej został zaciągnięty do wojska, gdy wybuchła wojna, przepadł, a rodzice Kublinowie⁶² zostali wywiezieni na Sybir. Ze Syberii prosiła p[ani] Kublinowa⁶³, by zaopeczkować się jej córką Widawską i wnukiem⁶⁴.

---

⁵⁶ Helena Bielecka, ur. 18 I 1885 r., przed wybuchem II wojny światowej zamieszkała we Lwowie przy ul. Nad Jarem 3. AMS, Lwów. Dom XX. Misjonarzy, II – Korespondencje, 7. (1915-1944), Spis mieszkańców od 15 do 60 roku życia przy ul. Dwernickiego 48, [Lwów] 30 VII 1941.

⁵⁷ Był nim prawdopodobnie Mieczysław Bielecki, ur. 27 V 1919, który razem z matką – Heleną Bieleką – mieszkał w okresie sowieckiej okupacji w domu księży misjonarzy przy ul. Dwernickiego. AMS, Lwów. Dom XX. Misjonarzy, II – Korespondencje, 7. (1915-1944), Spis mieszkańców od 15 do 60 roku życia przy ul. Dwernickiego 48, [Lwów] 30 VII 1941.

⁵⁸ Lucyna Wartenberg, ur. 29 VI 1886 r., przed wybuchem II wojny światowej zamieszkała we Lwowie przy ul. Nad Jarem 7, zmarła 26 III 1943 r. AMS, Lwów. Dom XX. Misjonarzy, II – Korespondencje, 7. (1915-1944), Spis mieszkańców od 15 do 60 roku życia przy ul. Dwernickiego 48, [Lwów] 30 VII 1941.

⁵⁹ Była nią Anna Wartenberg, ur. 18 VI 1905 r. AMS, Lwów. Dom XX. Misjonarzy, II – Korespondencje, 7. (1915-1944), Spis mieszkańców od 15 do 60 roku życia przy ul. Dwernickiego 48, [Lwów] 30 VII 1941.

⁶⁰ Mężem pani Wartenberg był Mściśław Wartenberg (1868-1938), filozof, pracownik naukowy Uniwersytetu Lwowskiego i UJK, tłumacz i znawca dzieł Immanuela Kanta oraz orędownik metafizyki. *Z. S z a w a r s k i, Wartenberg Mściśław Wiktor*, [w:] *Filozofia w Polsce. Słownik pisarzy*, pr. zbior., Wrocław 1971, s. 415-416.

⁶¹ Wanda Widawska, ur. 24 XI 1916 r., przed II wojną światową zamieszkała we Lwowie, żona pracownika magistratu miasta Lwowa. AMS, Lwów. Dom XX. Misjonarzy, II – Korespondencje, 7. (1915-1944), Spis mieszkańców od 15 do 60 roku życia przy ul. Dwernickiego 48, [Lwów] 30 VII 1941.

⁶² Nie zdołano ustalić bliższych danych biograficznych.

⁶³ Nie zdołano ustalić bliższych danych biograficznych.

⁶⁴ Nieco odmienne informacje podaje ks. Kałużny w swoich wspomnieniach. Napisał bowiem, że syn Wandy Widawskiej miał na imię Waclaw, a jej rodzice używali nazwiska Kulebiak, a nie – tak jak powyżej – Kublin. Ponadto wspomniał, że męża

Zamieszkali u nas młode małżeństwo Braniccy⁶⁵. Mieli sklep kolonialny przy ul. Dwernickiego, gdzie zwykle zaopatrywaliśmy się w towary. Zawsze dla nas byli życzliwi. Toteż, gdy zostali bezdomnymi, chętnie przyjęliśmy ich na mieszkanie.

Zamieszkały u nas p[anie] Chaśków Wiktoria i Lewandowska Frania⁶⁶. Obydwie [związane ze Stowarzyszeniem] „Dzieci Maryi”⁶⁷. Chaśków była długoletnią prezeską Stowarzyszenia aż do wyjazdu na Zachód. Były to proste pracownice bardzo nam życzliwe. Pomagały w zaopatrywaniu w żywność.

Zamieszkała u nas matka ks. Teodorowskiego Pawła⁶⁸, gdy banderowcy w Skwarzawie⁶⁹ mocno Polaków mordowali. Była to zacna i pobożna staruszka, spędzająca całe dnie na odmawianiu różańca.

16 XII 1939 – Zamieszkała u nas p[ani] dyrektorowa Ciepiewska⁷⁰ właścicielka sanatorium dla nerwowo chorych wraz ze swym

Wandy zabrali razem z rodzicami Sowici i wywieźli na Sybir, przy czym matka Wandy powróciła po wojnie i wraz z córką zamieszkała na Śląsku. S. K a ł ę ż n y , *Kronika mego życia kapłańskiego (część I: 1924-1946)*, oprac. S. Rospond, „Roczniki Wincentyńskie” 2007, nr 1-2, s. 171.

⁶⁵ Nie zdołano ustalić bliższych danych biograficznych. Wiadomo tylko, że po zakończeniu II wojny światowej zamieszkali w Krakowie. S. K a ł ę ż n y , *Kronika mego życia kapłańskiego*, s. 170.

⁶⁶ Na temat obu kobiet nie zdołano ustalić bliższych danych biograficznych. Wiadomo tylko, że po zakończeniu II wojny światowej zamieszkały w Krakowie. S. K a ł ę ż n y , *Kronika mego życia kapłańskiego*, s. 171.

⁶⁷ Stowarzyszenie Dzieci Maryi powstało pod wpływem objawień Matki Boskiej św. Katarzynie Labouré w 1830 r. Należą do niego młode dziewczęta i chłopcy, którzy pragną żyć w duchu maryjnym i szerzyć kult Matki Boskiej Niepokalanej. Pierwsze stowarzyszenie na ziemiach polskich zostało założone w 1852 r. we Lwowie.

⁶⁸ Była nią Melania Teodorowska z domu Woronowicz. M. C h o r z ę p a , *Zmarli kapłani i bracia. Ks. Paweł Teodorowski*, „Roczniki Wincentyńskie” 1981, nr 1-4, s. 120.

⁶⁹ Skwarzawa – wieś gmina w pow. Złoczów, w województwie tarnopolskim. Pod względem organizacji kościelnej należała do par. Biały Kamień, dekanat Złoczów, archidiecezja lwowska.

⁷⁰ Maria Ciepiewska, właścicielka sanatorium dla osób nerwowo chorych we Lwowie, przed II wojną światową mieszkała przy ul. Dwernickiego 54, zmarła 5 II 1942 r. *Księga adresowa Małopolski, Lwów, Stanisławów, Tarnopol, z informatorem M[iasta] Stoił[ecznego] Warszawy, województwa krakowskiego, łódzkiego, pomorskiego, poznańskiego i śląskiego. Rocznik 1935/1936*, [Kraków-Lwów 1935], s. 66; Zob. też zapisy w niniejszej kronice pod datą: 5 II 1942, 7 II 1942.

zięciem inż. Władysł[awem] Feczko⁷¹ i córką Michaliną z Ciepiewskich Feczko⁷² oraz wnukami: Tadeuszem, Marysią i Emlikiem⁷³ [sic!]. Z nimi przybyła wielce zasłużona dla naszego kościoła p[ani] Karolina Wegera⁷⁴, ich długoletnia pracownica.

Jeszcze przed wybuchem wojny, począwszy od r. 1918 łączyła nasze zgromadzenie z rodziną Ciepiewskich wielka przyjaźń. Oni przyczynili się⁷⁵ [do tego], że w r. 1919 kupiliśmy od państwa Świątkowskich⁷⁶ dom przy ul. Dwernickiego, gdzie obecnie mieszkamy. W czasie bytności u nas pomagała nam prowadzić kuchnię dla ubogich na 200-400 osób, a ponadto, gdy zamieszkał u nas ks. biskup Bukraba, nerwowo chory, opiekowała się jego osobą.

22 XII 1939 – Zamieszkały u nas siostry felicjanki. Przed paru dniami przyszła do nas matka prowincjalna sióstr felicjanek⁷⁷ z prośbą o przyjęcie do naszego domu ich nowicjatu, składającego się z 12 nowicjuszek i matki mistrzyni, bo bolszewicy zabierają ich klasztor

⁷¹ Władysław Feczko, inżynier, przed II wojną światową naczelnik Oddziału Drogowego w Zarządzie Miejskim we Lwowie, zmarł ok. 1962 r. w Krakowie. S. K a ł ę ż n y , *Kronika mego życia kapłańskiego*, s. 142, 165.

⁷² Michalina Feczko, ur. 23 VIII 1897 r., przed wybuchem II wojny światowej zamieszkała we Lwowie przy ul. Cieszyńskiej 11, żona inżyniera, zmarła w 1965 r. w Krakowie. AMS, Lwów. Dom XX. Misjonarzy, II – Korespondencje, 7. (1915-1944), Spis mieszkańców od 15 do 60 roku życia przy ul. Dwernickiego 48, [Lwów] 30 VII 1941; S. K a ł ę ż n y , *Kronika mego życia kapłańskiego*, s. 165.

⁷³ Tadeusz Feczko – ur. 23 VIII 1925 r., Maria Feczko – ur. 1 IV 1924 r. Emlik [vel Emil] musiał być najmłodszym dzieckiem, liczącym mniej niż 15 lat. AMS, Lwów. Dom XX. Misjonarzy, II – Korespondencje, 7. (1915-1944), Spis mieszkańców od 15 do 60 roku życia przy ul. Dwernickiego 48, [Lwów] 30 VII 1941.

⁷⁴ Karolina Wegera, ur. 1 XI 1883 r., przed wybuchem II wojny światowej mieszkaniec i pracownik sanatorium Ciepiewskich, przy ul. Dwernickiego 54. Zmarła w czerwcu 1965 r. w Krakowie. AMS, Lwów. Dom XX. Misjonarzy, II – Korespondencje, 7. (1915-1944), Spis mieszkańców od 15 do 60 roku życia przy ul. Dwernickiego 48, [Lwów] 30 VII 1941; S. K a ł ę ż n y , *Kronika mego życia kapłańskiego*, s. 166.

⁷⁵ Maria Ciepiewska i Stefan Świątkowski byli rodzeństwem. Zob. też zapis pod datą: 5 II 1942.

⁷⁶ Współwłaścicielem był Stefan Świątkowski (1872-1935), lekarz, dyrektor i właściciel sanatorium dla osób nerwowo chorych we Lwowie, przy ul. Dwernickiego 54. *Rocznik lekarski Rzeczypospolitej Polskiej na 1936 rok*, oprac. S. K o n o p k a , Warszawa 1936, kol. 1628.

⁷⁷ Funkcję tą pełniła wówczas s. Maria Gerarda Leinweber (1874-1944), od 1920 r. Radna Generalna, a od 1932 r. Matka Prowincjalna Prowincji Lwowskiej. Informacja na podstawie wewnętrznych nekrologów sióstr felicjanek.

i nowicjuszki wyrzucają na bruk. Choć było nam już ciasno, przyjęliśmy je. Zatrzymały się u nas coś około 6 miesięcy, a potem wyjechały na Zachód.⁷⁸ Dobrze nam z nimi było, swymi modlitwami wypraszały nam u P[ana] Boga opiekę. Codziennie brały udział we Mszy św. ks. arcybiskupa, odprawianej w oratorium.

24 XII [1939] – W wigilię Bożego Narodzenia urządziły „Wieczór Wigilijny Kolęd”, na który zaprosiły arcypasterza, nas i cały dom. Przy tym drzewku wigilijnym zapomnieliśmy, bodaj chwilowo, o strasznych cierpieniach wojennych.

Zamieszkały u nas siostry miłosierdzia ze Zakładu Zborowskich, s. przełożona Zamysłowska⁷⁹ i 2 jej towarzyszki.

Zamieszkały u nas siostry miłosierdzia ze Zakładu św. Kazimierza, wyrzucone przez bolszewików: s. przełożona Zarytkiewicz⁸⁰, lekarka s. Genowefa⁸¹ i 2 inne.

---

⁷⁸ Informacja nieprawdziwa. W nowicjacie lwowskim, we wrześniu 1939 r., było 8 postulantek i 8 sióstr nowicjuzek pod opieką mistrzyni nowicjatu s. M. Berchmansy i wicemistrzyni s. M. Pauli. Przełożona Matka Prowincjalna Gerarda Leinweber już we wrześniu postanowiła, że postulantki, których domy rodzinne znalazły się pod okupacją sowiecką, odesłane zostaną do rodzin. W nowicjacie pozostało 10 sióstr. Po odebraniu przez władze sowieckie budynku Zakładu św. Heleny, wobec zaistniałej w klasztorze ciasnoty, nowicjat przeniesiono do księży misjonarzy. Ustnego pozwolenia na przeniesienie udzielił sam abp Twardowski. U księży misjonarzy, w przebraniu świeckim, nowicjuszki, ich mistrzyni i kilka sióstr profesek zajęły dwa pokoje i kuchnię, zarabiając na swoje utrzymanie głównie szyciem odzieży i szat liturgicznych dla księży. Cztery nowicjuszki w listopadzie zakończyły nowicjat. Dn. 11 XI 1939 r. o. Fidelis Kędziński OFM przeprowadził z nimi rozmowy i egzamin kanoniczny, po którym zostały dopuszczone do złożenia ślubów. Ceremonia odbyła się 21 XI 1939 r. Po złożeniu ślubów neoprofesi powróciły do mieszkania przy ul. św. Zofii. Na przełomie stycznia/lutego 1940 r. siostry musiały opuścić to mieszkanie, bo dowiedziały się o nim władze. Odesłano wtedy do rodzin te nowicjuszki, które 15 VIII 1939 r. dopiero rozpoczęły kanoniczny nowicjat. Niektóre neoprofesi znalazły pracę we Lwowie, pozostałe również wyjechały do rodzin. Ostatecznie pozostała we Lwowie tylko jedna siostra nowicjuszka pochodząca z Rumunii, której odesłanie do rodziny okazało się niemożliwe. Wraz z tym faktem lwowski nowicjat przestał funkcjonować. Informacja mailowa przekazana G. Chajko przez s. Błażę Kowal CSSF, 30 III 2014 r.

⁷⁹ Stefania Zamysłowska (1879-1956), śluby zakonne w 1903 r., w latach 1903-1927 pracowała we Lwowie przy ul. Bilińskich, w Tarnowie przy ul. Legionów, w Krakowie przy ul. Strzeleckiej, a także w Mariampolu 1927-1930, we Lwowie przy ul. Teatyńskiej 1930-1933, we Lwowie przy ul. Zborowskich 1933-1945, w Krakowie w Domu Prowincjalnym 1945, w Krakowie przy ul. Kanoniczej 1945-1956. Informacja mailowa przekazana G. Chajko przez s. Beatę Widelkę SM, 22 V 2014 r.

Zamieszkały w pobliżu nas przy ul. św. Zofii u naszej dobrej parafianki, z naszego polecenia siostry miłosierdzia z ul. Janowskiej wyrzucone przez bolszewików z s. przełożoną M[arianną] Witkowską⁸² i z towarzyszkami. U nas nie było już miejsca.

13 I 1940 – Zamieszkał u nas ks. biskup Kaz[imierz] Bukraba, ordynariusz piński. Dużo przeżył w Pińsku⁸³ przy wejściu bolszewików, rozchorował się poważnie na nerwy. Odstawiono go do szpitala na oddział nerwowo chorych we Lwowie. Tutaj po parotygodniowym leczeniu wypisano go ze szpitala i kazano wracać do Pińska. Tymczasem czuł wielki uraz do Pińska, bał się tam pojechać, nie będąc należycie wyleczonym. Chciał pozostać we Lwowie. Klasztory i parafie bały się go przyjąć na mieszkanie. Zamieszkał więc u p[ani] Winkler⁸⁴ przy ul. Żyrzyńskiego⁸⁵, w obrębie naszej parafii, około 200 m od kościoła i naszej plebanii. Mieszkanie tamże na dłuższą metę było niemożliwe; ona spała w kuchni, on w pokoju. Wszędzie za nią chodził, stale się bał, że idą po niego bolszewicy, zrywał się w nocy,

---

⁸⁰ Maria Zarytkiewicz (1881-1949), śluby zakonne w 1908 r., w latach 1908-1927 pracowała w Mariampolu, w Sądowej Wiszni oraz w Krakowie w Domu Prowincjalnym, a także w Załóżcach-Trościańcu 1927-1932, Rohatynie 1932-1938, we Lwowie przy ul. Klasztornej 1938-1946, w Krakowie w Domu Prowincjalnym 1946, w Tenczynku 1946-1949. Informacja mailowa przekazana G. Chajko przez s. Beatę Widelkę SM, 22 V 2014 r.

⁸¹ Genowefa Zawalkiewicz (1891-1981), śluby zakonne w 1911 r., nauczycielka w szkole gospodarczej w Białym Kamieniu 1911-1916, praca we Lwowie w zakładzie Zborowskich 1916-1917, magazynierka w zakładzie dla chłopców w Bobrku 1917-1918, praca w ekonomacie w Krakowie w Domu Prowincjalnym 1918-1927, siostra służebna w Czortkowie 1927-1940, praca przy chorych w Szpitalu Powszechnym we Lwowie 1940-1945, siostra służebna w Czortkowie 1945-1946, siostra służebna(?) w Żaganiu 1946-1958, sekretarka prowincjalna w Krakowie 1958-1968, delegatka na konwent generalny w Rzymie 1969. *Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia*, t. 2, s. 624-626.

⁸² Marianna Witkowska (1897-1983), śluby zakonne w Zgromadzeniu Sióstr św. Wincenciego a Paulo złożyła w 1925 r. Większość swego życia poświęciła pielęgnowaniu chorych. Pracowała na placówkach: w Zakładzie Helclów w Krakowie 1925-1926, w Zakładzie Bilińskich we Lwowie 1926-1945, w Batowicach 1945-1946, w Jaśle 1947-1948, w szpitalu w Żywcu 1948-1965, w Dąbrowie Górniczej 1965-1980. *Wspomnienie o Zmarłych Siostrach. S. Witkowska Marianna*, „Roczniki Wincentyńskie” 1983, nr 3-4, s. 96.

⁸³ Pińsk – miasto powiatowe, woj. Poleskie, w okresie międzywojennym stolica diecezji pińskiej.

⁸⁴ Nie zdołano ustalić bliższych danych biograficznych.

⁸⁵ Błąd autora kroniki. Poprawna nazwa to ul. Żyżyńska.

chciał uciekać. Ona pracując w szpitalu jako pielęgniarka, tam właśnie poznała ks. biskupa Bukrabę.

Uradziliśmy w domu, że do ks. biskupa Bukraby pójdzie ks. superior z ks. Szulcem z wyrazami uszanowania i zaproponują mu u nas mieszkanie. Tak się też stało. Ks. biskup chętnie tę ofertę przyjął i 13 stycznia u nas zamieszkał na II piętrze.

Trzeba było jednak stworzyć dla niego odpowiedni klimat, potrzebny człowiekowi choremu. Zaprosiliśmy na konferencję p. dyrektorową Ciepielowską, u nas mieszkającą, była właścicielką zakładu dla nerwo chorych. Wszyscy na wyścigi składali oferty zajęcia się ks. biskupem. Pani Ciepielowska, że będzie go leczyć, ma już wprawę po temu. Ponadto oświadczyła, że bierze go do siebie na wikt. Ks. Tomasz Sołty sik, będzie z nim odmawiał brewiarz i przeprowadzał pogadanki. Ks. Schletz, że będzie do pewnego stopnia jego kapelanem. Panie mieszkające u nas, że będą go odwiedzać i czuwać nad nim.

Istotnie wszyscy z przybranych obowiązków wywiązywali się bardzo dobrze. Ks. biskup przyszedł do równowagi psychicznej, zaczął odprawiać Msze św. i wychodził na przechadzki z księżmi. [W dniu] 12 II 1942 [r.] podziękował nam za opiekę i pojechał do Warszawy, by z powrotem objąć rządy diecezji pińskiej.

Na tym kończy się lista lokatorów w naszym domu.

* * *

Jedni z lokatorów mieszkali 2 lub 3 miesiące, inni dłużej, zależnie jak im się warunki życiowe układały. Wszystkim nam razem było dobrze. Wierzyliśmy w Opatrzność Bożą i byliśmy pewni, że nasz Dobry Bóg ocali od nieszczęść wojennych. Przyjęliśmy przecież bezdomnych księży biskupów, zakonnice i świeckich ludzi. Wspólnie dzieliliśmy się z nimi mieszkaniem i chlebem. Wspólnie płakaliśmy i radowali, gdy zaszła potrzeba. Nie było wśród nas głodnych i cierpiących niedostatek. Jakkolwiek każdy lokator prowadził swe własne gospodarstwo, to jednak wszyscy troszczyliśmy się o wszystkich.

Myśmy głównie prawie dla wszystkich starali się o opał i ziemniaki, ks. biskup Bukraba dawał pieniądze na podatki, otrzymane od księży z diecezji pińskiej. Ks. arcybiskup Twardowski oddawał do naszej kuchni masło, tłuszcz i nabiał przywieziony mu przez księży z [archi]diecezji [lwowskiej].

Siostry od św. Kazimierza z s. przełożoną na czele s. Zarytkiewicz, zamieszkawszy u nas, przyprowadziły ze sobą krówkę, która pasła się w naszym ogrodzie i parku. Mieliśmy mleczko do kawy. Siostra Zamysłowska i jej towarzyszki były na naszym utrzymaniu. Podobnie i p[ani] prof[esorowa] Wartenberg z chorowitą córką. Wstrzymano jej emeryturę, a córka chorowita nie mogła iść do pracy. Również przez pewien czas dawaliśmy wikt p[ani] Bielskiej⁸⁶, kiedy bolszewicy zabrali jej syna do wojska, a młodszy jeszcze chodził do szkoły. Jedne ze siostr cerowały nam bieliznę, inne pomagały w kuchni naszej gospodyni p[ani] Zofii Mokrzyckiej⁸⁷, bardzo nam oddanej i zapobiegliwej, inne pracowały w pralni, którą urządziliśmy w suterynach.

Myśmy zostawili dla siebie całe I piętro i kancelarię parafialną na parterze, łącznie⁸⁸ 12 ubikacji, lokatorom odstąpiliśmy suteryny, parter, II piętro i masard – łącznie 20 ubikacji w tym 5 kuchen. Dom nasz budowany był jako dom czynszowy. Na każdym piętrze znajdowały się 2 mieszkania 4 pokojowe z kuchniami i przynależnościami. Był system korytarzowy.

Kiedy 5 II 1942 [r.] zmarła u nas na plebanii p[ani] Ciepielowska, cały dom pod przewodnictwem obydwóch księży biskup[ów] wziął udział w pogrzebie; podobnie kiedy później zmarła p[ani] prof[esorowa] Wartenberg.

Na duchu podtrzymywał nas wiadomościami z tajnego radia i gazetek ks. Szulc i ks. prałat Szurek, a w czasie nalotów bombowych w schronie udzielał rozgrzeszenia ks. Tom[asz] Sołtysik.

W czasie nalotów sąsiedzi cisnęli się do naszego schronu, pomimo, że naprzeciw nas w VIII gimnazjum był mocniejszy i obszerniejszy schron. Wierzyli, że P[an] Bóg ocali księży ze względu na biskupów, kapłanów i zakonnice w nim mieszkające.

---

⁸⁶ Właściwie: Bielecka – patrz zapis pod datą 18 XI 1939 r.

⁸⁷ Zofia Mokrzycka, ur. 10 IV 1898 r., przed wybuchem II wojny światowej kucharka u księży misjonarzy we Lwowie przy ul. Dwernickiego 48 i tam zamieszkała. AMS, Lwów. Dom XX. Misjonarzy, II – Korespondencje, 7. (1915-1944), Spis mieszkańców od 15 do 60 roku życia przy ul. Dwernickiego 48, [Lwów] 30 VII 1941.

⁸⁸ Bezpośrednio przed tym wyrazem widniały słowa: „dla siebie” – przekreślone ręką autora kroniki.

IX-X 1939 – *Uchodźcy z Zachodu*

Z wybuchem wojny ruszyła na Wschód, do Lwowa cała rzesza uchodźców. Niektórzy przeszli całą drogę z Krakowa do Lwowa pieszo; inni zapędzili się aż nad granicę bolszewicką i przyszedli do Lwowa za armią bolszewicką zgłodniali i obdarci. Lwowianie dzielili się z nim czym tylko mogli. W naszym domu, przy kościele, „Sodaliskowo”⁸⁹ i w sali parafialnej obozowało do od 200-300 ludzi, których w miarę możliwości dokarmialiśmy.

Do domu naszego przyszła spora ilość konfratrów z Zachodu. Dom nasz, który był obliczony na 10-12 księży, gościł w niektórych tygodniach września i października 1939 [r.] – 22 księży i 32 kleryków oraz 15 seminarzystów z Wilna. Wszystkim trzeba było dać jeść i mieszkanie. Z powodu braku łóżek i pościeli spali w pokojach na słomie, mając za poduszkę walizkę, a za kołdrę płaszcz, o ile w ogóle [któryś] w płaszczu przyszedł. O żywność musieli się wszyscy starać, idąc do „ogonków” i przynosząc zapasy do kuchni.

Opatrzność Boża czuwała już wcześniej nad nami. W sierpniu, kiedy poczuliśmy, że zanosi się na wojnę zakupiliśmy dodatkowo 10 ton węgla, 150 k[ilo]gr[amów] smalcu, 2 beczki a = 100 k[ilo]gr[a-mów] śledzi, 200 k[ilo]gr[amów] mydła do prania oraz drobniejsze zakupy ryżu, cukru i mąki. O jak te towary nam się przydały.

Wśród uchodźców, kleryków, było kilku subdiakonów naszego Zgromadzenia ostatniego roku studiów. Ponieważ nie wiedzieliśmy jak się potoczą sprawy i jaka przyszłość czeka kapłanów i kleryków, postanowiliśmy poprosić ks. arcybiskupa B[olesława] Twardowskiego, o udzielenie im święceń diakonatu i presbiteratu.

---

⁸⁹ Sodaliskowo – nazwa nadana niewielkiej jednopiętrowej kamienicy należącej do sióstr miłosierdzia, a położonej w parku nieopodal kościoła św. Zofii we Lwowie. Obiekt ten w latach 1942-1945 stał się punktem prowadzenia działalności konspiracyjnej. W tym okresie spotykał się tam i wystawiał swe sztuki tajny amatorski teatr młodzieżowy Sodalicii Mariańskiej przy parafii. Św. Wincentego a Paulo. Założył go w 1942 r. i prowadził do końca ks. Alfons Schletz. Budynek wpisał się również w historię tajnego nauczania we Lwowie. W jego murach doktorat uzyskało 6 osób, w tym ks. Schletz, a wiele innych zdało tzw. małą maturę (po czterech latach nauki w gimnazjum). D. Szul, *Tajny teatr młodzieżowy Lwów-Sodaliskowo 1942-1945*, „Nasza Przyszłość”, t. 36 (1971), s. 53-79; Zobacz też zapis w niniejszej kronice pod datą: 17 IV 1945 r.

Stworzyliśmy dla nich kurs przygotowawczy na którym wykładali: ks. prof. Fr[anciszek] Śmidoda⁹⁰, ks. Ant[oni] Weiss, ks. Bart[łomiej] Szulc, a ojcostwo duchowne sprawował ks. Wendelin Świerczek. Święceń kapłańskich udzielił im ks. biskup sufragan Eugen[iusz] Baziak⁹¹. Oto nazwiska neoprezbiterów⁹²: ks. Myszka Franciszek⁹³, ks. Szczerbiński Józef, ks. Bauer, ks. Jonaczyk⁹⁴, ks. Nowak Edm[und]⁹⁵, ks. Marcinajtis⁹⁶, ks. Derebecki⁹⁷, ks. Fabianowski⁹⁸, ks. Bielski⁹⁹.

⁹⁰ Franciszek Śmidoda (1902-1944), święcenia kapłańskie w 1928 r. w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy, doktor (1931 r.) oraz doktor habilitowany (1938 r.) historii Kościoła, duszpasterz w Warszawie 1928-1930, wykładowca w Instytucie Teologicznym Księży Misjonarzy w Krakowie 1930-1935, prefekt 1935-1939 oraz ojciec duchowny 1939-1940 w Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. *Catalogue*, 1928-1939, passim; *Misjonarze św. Wincentego*, t. 1, s. 330; W. U m i ń s k i, *Polska Prowincja*, s. 140.

⁹¹ Eugeniusz Baziak (1890-1962), święcenia kapłańskie w 1912 r. w Przemyślanach (archidiecezja lwowska), dr teologii, prefekt 1919-1924, wicerektor 1924-1931 i rektor Seminarium Duchownego we Lwowie 1933-1939, proboszcz parafii kolegiackiej w Stanisławowie 1931-1933, biskup pomocniczy lwowski 1933-1944, arcybiskup metropolita lwowski 1944-1962. W okresie PRL koadiutor abp. Adama Stefana Sapięhy bez prawa następstwa 1951, internowany i więziony przez władze komunistyczne 1952, od 3 XII 1956 r. administrator apostolski archidiecezji krakowskiej. W dniu 28 IX 1958 r. konsekrował na biskupa Karola Wojtyłę. G. C h a j k o, *Arcybiskup Bolesław Twardowski*, s. 151.

⁹² Oprócz wymienionych przez ks. Kałęznego, święcenia kapłańskie przyjęło wówczas jeszcze trzech alumnów ze Zgromadzenia Księży Misjonarzy: ks. Józef Florko, ks. Jan Gancarz i ks. Józef Wójcik oraz dwóch księży archidiecezji lwowskiej i jeden zmarłych-wstaniec. ALKMK, *Dziennik święceń* abp. Eugeniusza Baziaka 1933-1945, b. sygn.

⁹³ Franciszek Myszka (1916-1996), święcenia kapłańskie w 1939 r. we Lwowie w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy, duszpasterz w domu kleparskim w Krakowie 1940-1949, dyrektor Seminarium Internum na Kleparzu w Krakowie 1945-1949, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Gorzowie Wlkp./Gościkowie-Paradyżu 1949-1959 oraz rektor tegoż zakładu 1959-1961, wizytator prowincji polskiej księży misjonarzy 1964-1973, superior domu, wykładowca, a następnie ojciec duchowny w Gościkowie-Paradyżu 1973-1982, wykładowca i spowiednik w Krzeszowicach 1982-1996. *Misjonarze św. Wincentego*, t. 1, s. 381-383.

⁹⁴ Jan Jonaczyk (1912-1991), święcenia kapłańskie w 1939 r. we Lwowie w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy, wikariusz w Jezierzanach z siedzibą przy kościele filialnym w Zalesiu, duszpasterz w Żmigrodzie 1945-1955, superior domu księży misjonarzy tamże i duszpasterz par. Radziądz 1955-1959, ojciec duchowny w Seminarium Duchownym w Gdańsku-Oliwie 1959-1972, asystent domu księży misjonarzy przy kościele św. Krzyża w Warszawie 1972-1973, dyrektor Chełmińskiej Prowincji Sióstr Miłosierdzia w Chełmnie 1973-1985, kapelan siostr miłosierdzia i Zakładu Opieki Społecznej w Zdunach 1985-1991. M. C h o r z ę p a, *Śp. ks. kapelan Jan Jonaczyk*, „Roczniki Wincentyńskie” 1991, nr 1-4, s. 91-92.

28 X 1939 święcenia – Wszyscy, poza ks. Jonaczykiem, który pojechał do pomocy do Jezierzan, parę dni po święceniach, powrócili do Krakowa. Święcenia [powyższe] odbyły się dnia 28 X 1939.

II-III 1940 – Rok 1940 – Rozpoczął się wywozem naszych ludzi na Sybir w głąb Rosji¹⁰⁰. Najpierw szły rejestracje oficerów, policjantów, sędziów, adwokatów oraz ich rodzin, następnie spis uchodźców

⁹⁵ Edmund Nowak (1911-1979), święcenia kapłańskie w 1939 r. we Lwowie w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy, kapelan w szpitalu św. Łazarza w Krakowie 1940-1944, wikariusz i katecheta par. św. Rodziny w Tarnowie, administrator parafii św. Mikołaja Biskupa w Skwierzynie 1945-1949, dyrektor i wykładowca w Małym Seminarium Biskupim diecezji wrocławskiej w Żaganiu 1949-1952, duszpasterz w Bytomiu 1951-1956, wikariusz i kapelan szpitala miejskiego przy par. św. Wincentego a Paulo w Bydgoszczy 1956-1965, kapelan sióstr miłosierdzia przy zakładzie dla nieuleczalnie chorych w Kurozwękach. M. Chorzępa, *Zmarli kapłani i bracia. Ks. Edmund Nowak*, „Roczniki Wincentyńskie” 1982, nr 1-4, s. 122-123.

⁹⁶ Właściwie: Wiktor Martinajtis (1913-1990), święcenia kapłańskie w 1939 r. we Lwowie w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy, duszpasterz rekolekcyjno-misyjny w Polsce 1939-1952 i 1956-1971, proboszcz w Rokitnie 1952-1956, katecheta w par. św. Wincentego a Paulo w Bydgoszczy 1966-1971, kapelan Zakładu Opieki Społecznej i sióstr miłosierdzia 1971-1990. M. Chorzępa, *Śp. Ks. Jubilat Wiktor Martinajtis*, „Roczniki Wincentyńskie” 1990, nr 1-4, s. 109-110.

⁹⁷ Alfons Derebecki (1910-1981), święcenia kapłańskie w 1939 r. we Lwowie w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy, kapelan sióstr miłosierdzia w Kurozwękach i Kobylanach 1940-1942 i 1944-1945, kapelan Zakładu św. Jerzego oraz katecheta szkolny w Lubawie na Pomorzu 1945-1948, wikariusz i katecheta par. św. Mikołaja Biskupa w Skwierzynie 1948-1949, wikariusz i katecheta w Odporyszowie 1949-1952, wikariusz par. św. Wincentego a Paulo w Bydgoszczy 1952-1956, administrator par. Witoszyn k. Żagania 1956-1970, kapelan sióstr miłosierdzia w Domu Prowincjalnym w Chełmnie 1970-1978, kapelan sióstr miłosierdzia w Zdunach k. Krotoszyńska 1978-1981. M. Chorzępa, *Zmarli kapłani i bracia. Ks. Alfons Derebecki*, „Roczniki Wincentyńskie” 1981, nr 1-4, s. 113-115.

⁹⁸ Adam Fabianowski (1909-1983) święcenia kapłańskie w 1939 r. we Lwowie w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy, wikariusz w Inowrocławiu 1945-1955, zwolniony ze ślubów zakonnych 1955, proboszcz w Inowrocławiu 1955-1982. W. Umieński, *Polska Prowincja*, s. 275; Informacje własne G. Chajko.

⁹⁹ Bolesław Bielski (1913-1991), święcenia kapłańskie w 1939 r. we Lwowie w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy, od 1939 r. w Stanach Zjednoczonych: redaktor pisma „Skarby Rodziny” w Erie 1946-1948, duszpasterz w Erie 1946-1960, duszpasterz w Whitestone 1961, duszpasterz i wydawca w Erie 1961-1965, duszpasterz 1965-1969 oraz superior 1969-1976 w Whitestone, duszpasterz i następnie superior w Utica 1976-1991. *Catalogue*, 1947-1993, passim; W. Umieński, *Polska Prowincja*, s. 271.

¹⁰⁰ Pojęcie nieprecyzyjne. Powinno być: Związku Sowieckiego. Ks. Kałężny powtarza ten błąd także w dalszych częściach niniejszej kroniki, używając stale pojęcia „Rosja”.

z Zachodu. Wszystkich tych brano nocną porą do aut ciężarowych, zawożono na dworzec Lwów-Persenkówka i tam ładowano do wagonów bydłęcych, które po skompletowaniu około 100 uwięzionych, ruszały po 3 dniach w drogę do celu, która trwała nieraz 4 tygodnie jazdą kolejową, w ciężkich warunkach, a następnie pieszo jeszcze 6-7 dni. Wielu ludzi ginęło w drodze z głodu i zimna.

Nacjonalizacja kamienic – W tym samym czasie nastąpiła „nacjonalizacja kamienic” polega[jąca] na tym, że właścicielom odbiera się ich realność, wyrzuca z mieszkania i w dowodzie osobistym wpisuje się adnotację, że nie wolno ich meldować i przyjąć na mieszkanie w obrębie miasta Lwowa, lecz poza Lwowem, na wsi, odległej 50 k[i][o]m[etrów] od miasta. O jakże to było przykre!

Dowody osobiste – Również w tym samym czasie wydano zarządzenie, iż wszyscy muszą się postarać o „dowody osobiste” połączone z wielkimi trudnościami. Często władze kontrolne wpadały w nocy do kamienicy, budziły mieszkańców, kontrolowały dowody osobiste. Osoby, które nie miały dowodów osobistych, aresztowano.

Dom nasz się już opróżnił z kleryków i z księży ze Zachodu. Przez „zieloną granicę” poszli za nimi: ks. Grucel Alojzy, ks. Paweł Teodorowski i ks. Serzysko Tadeusz, konfratry naszego domu. Byliśmy pozbawieni pola pracy, jak kapelanie w szpitalach i katechetury w szkołach. Było więc nas za dużo, a ponadto niepewność co z nami zrobią bolszewicy.

2 VI [sic!] 1940 – Wyjechał na Zachód konfrater naszego domu ks. Miksa Paweł, a później ks. Antoni Wais¹⁰¹, wicewizytator i dyrektor sióstr miłosierdzia. Zastała go we Lwowie wojna we wrześniu, gdy dawał siostrom miłosierdzia rekolekcje u św. Wincentego. [Dnia] 29¹⁰² czerwca szukali go bolszewicy by wywieść go na Sybir. Uniknął wywozu, bo zamiast spać w pokoju, spał w sali parafialnej. Zabrali wówczas z naszego domu o g[odz.] 3.00 rano niepokalaną s. Jakubowską¹⁰³, która przejściowo zamieszkała u p[ani] Wartenberg, swej rodzonej siostry.

¹⁰¹ Właściwie: Antoni Weiss – zobacz przypis nr 21.

¹⁰² Data dzienna odczytana w wersji prawdopodobnej.

¹⁰³ Michalina Jakubowska (1912-?) do Zgromadzenia Sióstr Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryi Panny wstąpiła 13 X 1936 r., nowicjat rozpoczęła 7 XII 1937 r., śluby

17 IV 1940 – Aresztowano naszego konfratra ks. Kisielę, kapelana Szpitala Pow[szechnego], mieszkającego wówczas na probostwie św. Antoniego. Co się z nim potem stało nie wiemy.

26 V 1940 – Odbyła się u nas w parku św. Zofii procesja Bożego Ciała. Najśw. Sakrament niósł do 4 zbudowanych ołtarzy na tle kościoła św. Zofii, ks. arcybiskup Twardowski.

2 VI [1940] – Na zakończenie oktawy Bożego Ciała prowadził procesję eucharystyczną ks. biskup Bukraba, ordynariusz piński. Obydwie procesje ładnie się udały; ludzi było bardzo dużo. Wielu bolszewików przypatrywało się tej uroczystości.

Pierwsza Komunia św. dzieci. Dzieci w liczbie 220 przyjmował do I Kom[unii] św. ks. arcybiskup Twardowski. Parę dni później udzielał dzieciom Sakramentu Bierzmowania.

19 VIII 1940 – Imieniny ks. arcybiskupa Bolesława Twardowskiego. W przeddzień i w sam dzień Kapituła [Metropolitalna] i liczni księża składali prywatnie solenizantowi życzenia. Myśmy złożyli mu w przeddzień, o g[odz.] 18 wieczorem. Po nas składała życzenia cała kamienica z p[anią] Ciepiewską na czele.

W sam dzień wydaliśmy obiad imieninowy. Wziął w nim udział obok solenizanta, ks. biskup sufragan, a późniejszy arcybiskup Lwowa i Krakowa, ks. biskup Baziak. Dalej ks. biskup Bukraba, ks. biskup Ślipy¹⁰⁴ gr[ecko] kat[olicki], późniejszy arcybiskup gr[ecko] kat[olicki] Lwowa, Sybirak, a w ostatku kardynał, mieszkający w Rzymie. Ponad-

---

czasowe złożyła w Jazłowcu 7 XII 1939 r. i ponowiła je w grudniu 1940 r. na jeden rok. Wystąpiła ze Zgromadzenia w 1941 r. W opinii przełożonej generalnej z 1944 r. „odznaczała się zawsze wielką pracowitością, uczynnością, pobożnością i dobrocią”. Informacja mailowa przekazana G. Chajko przez s. Janinę Martynuską SIC, 6 V 2014 r.

¹⁰⁴ Właściwie: Josyf Slipyj (1892-1984), kardynał, sługa Boży, doktor teologii, święcenia kapłańskie w 1917 r. we Lwowie w obrządku greckokatolickim, od 1921 r. wykładowca, a następnie rektor w metropolitalnym Seminarium Duchownym we Lwowie, przekształconym w 1929 r. w Greckokatolicką Akademię Duchowną, prezes Bohosłowskiego Naukowego Towarzystwa 1922, wiceprzewodniczący Ukraińskiego Związku Katolickiego 1930, archidiakon Kapituły Metropolitalnej 1935, nominat na koadiutora abp. Andrzeja Szeptyckiego i egzarchę Ukrainy 1939, aresztowany 1945 i zesłany na Syberię 1945-1963, zwolniony dzięki interwencji m.in. papieża Jana XXIII i prezydenta USA Johna Kennedy'ego w 1963 r. wyjechał z ZSRR do Rzymu, kreowany przez papieża Pawła VI kardynałem i mianowany arcybiskupem większym Lwowa. W. O s a d c y , *Slipyj Josef*, EK, t. 18, Lublin 2013, kol. 343-344.

to był obecny ks. biskup Czarnecki¹⁰⁵ obrz[ądku] wschodniego. W czasie obiadu wygłosił ks. superior toast imiennowy, po[d] adresem arcybiskupa, na który odpowiedział w imieniu wzruszonego solenizanta ks. biskup sufragan Eug[eniusz] Baziak, dziękując Zgromadzeniu za przyjęcie arcybiskupa do naszego domu wtenczas, kiedy był bezdomnym, kiedy inni bali się dać mu schronienie u siebie. Powiedział, że archidiecezja nigdy tego Zgromadzeniu nie zapomni, czekać tylko będzie na sposobność, by spłacić dług wdzięczności Zgromadzeniu.

25-31 VIII 1940 – Nasze rekolekcje domowe! Oprócz wszystkich naszych księży bierze w nich udział: ks. arcybiskup Bol[esław] Twardowski, ks. bp Bukraba, ks. prałat Szurek i ks. kapelan Schiller.

VIII 1940 – Nałożono na księży olbrzymie podatki od „kultu”. Miały wynosić 75% dochodu, a w rzeczywistości przewyższały o 300% dochodu. Wszystkie nasze starania [o zmianę decyzji], aż poprzez Kijów do [Józefa] Stalina, nie odniosły skutku. Część z naszych księży złożyła więc w Wydziale Finansowym oświadczenie, że nie będzie uprawiać kultu, by się uwolnić od podatku. Ale musieli dostarczyć dowód pracy, z czego żyją i ile rubli zarabiają. Zarobek do 150 rubli wolny był od podatku. I tak ks. Zonn podpisał deklarację, że jest administratorem plebanii i kościoła z płacą 150 rubli, ks. Zapiór Henryk, że jest dozorcą z płacą 100 rubli. Otrzymał fartuch dozorczy i na nim nr wyszyty 628. Ks. Woroniecki, że jest uczniem malarza p[ana] Batowskiego¹⁰⁶, ks. Stark, że pracuje na budowach.

¹⁰⁵ Mikołaj Czarnecki (1884-1959), święcenia kapłańskie w 1909 r. w Rzymie w obrządku greckokatolickim, doktor teologii, profesor teologii dogmatycznej i ojciec duchowny unickiego Seminarium Duchownego w Stanisławowie; w 1919 r. wstąpił do redemptorystów obrządku wschodniego i w 1920 r. złożył śluby zakonne; misjonarz wśród prawosławnych na Wołyniu: od 1926 r. w Kostopolu i od 1927 r. w Kowlu; mianowany w 1931 r. na wniosek łacińskich biskupów wschodnich diecezji polskich biskupem tytularnym i wizytatorem apostolskim neounitów obrządku wschodnio-bizantyńskiego dla diecezji lubelskiej, łuckiej, siedleckiej, pińskiej i wileńskiej, zakładał parafie; w 1931 r. wraz z bp. łuckim Adolfem Szelągkiem zreorganizował i ożywił działalność Papieskiego Seminarium Duchownego w Dubnie. Po zakończeniu II wojny światowej pracował na Dalekim Wschodzie, zmarł we Lwowie. Beatyfikowany przez Jana Pawła II we Lwowie 27 VI 2001 r. M. B r u d z i s z, *Czarnecki Mikołaj*, EK, t. 3, Lublin 1979, kol. 757; Informacja własna G. Chajko.

¹⁰⁶ Stanisław Kaczor Batowski (1866-1946), studiował w Szkole Sztuk Pięknych w Krakowie 1883-1885, Akademii Sztuk Pięknych w Wiedniu 1885-1887 oraz

Niewiadomo jakby się ta sprawa podatkowa skończyła. Wybuchła wojna niemiecko-bolszewicka 22 VI [19]41 [r. i] przerwała tę sprawę. Część jednak tych podatków zapłaciliśmy.

Wymiana pieniędzy – Pieniądze polskie należało zamienić na ruble. Można było tylko wymienić 300 zł. Ludzie, którzy mieli zdeponowane pieniądze w bankach jeszcze z czasów przedwojennych, otrzymali tylko po 300 rubli, reszta poszła na skarb państwa.

4 V 1941 – Aresztowano w naszym domu ks. Schillera, kapelana ks. arcybiskupa. Za co niewiadomo; co się z nim stało także niewiadomo¹⁰⁷.

Na miejsce kapelana przyszedł ks. Flendrich¹⁰⁸, a po paru miesiącach ks. Marszałik¹⁰⁹, obecnie prałat w Gorzowie [Wielkopolskim].

w Akademii Sztuk Pięknych w Monachium 1887-1889. Przebywał w Paryżu 1891, we Włoszech 1893-1895, podróżował po Hiszpanii 1898, Maroku i Krymie. Uprawiał malarstwo pejzażowe, portretowe i historyczne, specjalizował się w malarstwie batalistycznym i religijnym. Autor ilustracji do dzieł Henryka Sienkiewicza i Juliusza Słowackiego; w latach 1903-1914 prowadził własną szkołę malarstwa we Lwowie; współzałożyciel w 1900 r. lwowskiego Stowarzyszenia Artystów Młoda Sztuka, członek Zarządu Związku Artystów Polskich we Lwowie. A. M e l b e c h o w s k a - L u t y , *Batowski Kaczor Stanisław*, [w:] *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Malarze, rzeźbiarze, graficy*, t. 1, Wrocław 1971, s. 104-105.

¹⁰⁷ Wiadomości odnoszące się do dalszych losów ks. Schillera są rozbieżne. Kilkadziesiąt lat po tym wydarzeniu ks. prof. Kazimierz Gumol, bliski współpracownik bp. Eugeniusza Baziaka napisał we wspomnieniach, że ks. Schiller tuż przed aresztowaniem prosił go o pomoc w uzyskaniu od biskupa zwolnienia ze stanowiska. Ks. Gumolowi krok ten wydawał się spowodowany zbliżającym się zagrożeniem. Wicerektor lwowskiego Seminarium Duchownego napisał zaś w swoich wspomnieniach, że powodem aresztowania była działalność w bliżej nieokreślonej organizacji i przerzut oficerów polskich zagranicę. Natomiast następca ks. Schillera – ks. Mieczysław Marszałik w ogóle nie znał przyczyn aresztowania. Twierdził też, że księży bezskutecznie podejmowali próby ustalenia jego losów. Ostatni raz nazwisko kapelana abp. Twardowskiego zostało wymienione w piśmie Ambasady RP w Kujbyszewie z dnia 22 XII 1942 r. G. C h a j k o , *Arcybiskup Bolesław Twardowski*, s. 157.

¹⁰⁸ Stanisław Flendrich (1910-1991), święcenia kapłańskie w 1936 r. we Lwowie, wikariusz i katecheta w Janowie Lwowskim 1936-1938, wikariusz w par. św. Anny we Lwowie 1938, sekretarz i kapelan abp. Twardowskiego 1938-1939 i 1941 oraz abp. Eugeniusza Baziaka 1944-1946, katecheta w Sieprawiu 1946-1947, katecheta w Krakowie 1947-1961. G. C h a j k o , *Arcybiskup Bolesław Twardowski*, s. 156-157.

¹⁰⁹ Mieczysław Kazimierz Marszałik (1917-2008), święcenia kapłańskie w 1939 r. we Lwowie, rektor kościoła św. Wojciecha we Lwowie 1939-1940, administrator par. Bar w diecezji przemyskiej 1940-1941, osobisty sekretarz abp. Twardowskiego 1941-

26 V 1941 – Śmierć naszego konfratra, ks. Józefa Zająca. Zmarły odbył studia gim[nazjalne] w Erie¹¹⁰, P[ółnocna] Ameryka, teologiczne w Krakowie. Pracował najpierw w Ameryce, następnie jako kapelan we Lwowie. Chorował na paraliż postępowy i szpiczkę. Był to dobry i lubiany konfrater, bardzo usłużny.

Od wejścia wojsk niemieckich do Lwowa 22 VI 1941 – 1 I 1942

22 VI [19]41 – Rano o g[odz.] 3.00 słyszano wybuchy bomb niemieckich, rzucanych na miasto. Bolszewicy w popłochu opuszczają miasto. Moc zabitych, zwłaszcza wśród jeńców polskich na Skniłowie¹¹¹.

23 i 24 VI [1941] – W dalszym ciągu bolszewicy opuszczają miasto. Masowe aresztowanie Polaków i Ukraińców w mieście (Konopackiego, Zakrzewskiego, dr Sużmowskiego¹¹²). Gwałtowne bombardowanie miasta.

25-29 VI [1941] – Masowe mordowanie więźniów we więzieniach na ul. Kazimierzowskiej, Zamarstynów i ul. Łąckiego. Bolszewicy podpalili koszary i budynki państwowe, jak więzienia. Podpalono kamienic kilka.

29 [VI 1941] – Tłumy ciągną do więzień otwartych i opuszczonych przez bolszewików i oglądają zwłoki pomordowanych, którzy w bestialski sposób pozbawieni zostali życia. Obliczają liczbę pomordowanych we Lwowie na 8000. Znalezione pomordowanych przybitych do krzyża, zawieszonych na belkach, obcięte ręce, nogi, piersi, ze zdartą skórą itd. Bolszewicy podpalili składy siana i słomy na Kozielnikach¹¹³.

1944, wikariusz par. św. Elżbiety we Lwowie 1945. Po ekspatriacji wyjechał na tzw. Ziemię Odzyskane, gdzie przez prawie 50 lat pracował w Kurii Biskupiej w Zielonej Górze. W tym okresie pełnił kolejno obowiązki notariusza, referenta majątkowego, kapelana bp. Wilhelma Pluty, wikariusza generalnego (1970 r.) oraz kanclerza kurii (1978-2003). G. C h a j k o , *Arcybiskup Bolesław Twardowski*, s. 157-158.

¹¹⁰ Erie – miasto w Stanach Zjednoczonych, stan Pensylwania, nad jeziorem Erie.

¹¹¹ Skniłów – wieś w pow. lwowskim, województwo lwowskie. Obecnie przedmieścia Lwowa.

¹¹² Na temat wymienionych trzech osób nie zdołano ustalić żadnych danych biograficznych.

¹¹³ Kozielniki – wieś w pow. lwowskim, województwo lwowskie. Obecnie dzielnica Lwowa.

30 VI [1941] – Wejście wojsk niem[ieckich] do miasta. Ludność z radością przyjęła wojska niem[ieckie]. Niebezpieczeństwo Sybiru już minęło. Ludzie rozpoznają pomordowanych i urządzają masowe pogrzeby.

1 VII [19]41 – Władze niemieckie, za pośrednictwem Ukraińców, zabierają przemocą Żydów i Żydówki do pracy, głównie do mycia pomordowanych i usuwaniu gruzów z miasta.

2 VII [1941] – Żydzi masowo zgłaszają się po Chrztst św. W ciągu jednego tygodnia, w par[afii] św. Wincentego [a Paulo], 50 zgłoszeń, dawniej w ciągu 1 roku 4-5 zgłoszeń.

3 VII [1941] – Władze niem[ieckie] urzędują w ratuszu. Obok swastyki niem[ieckiej] powiewa sztandar ukraiński. Do władz niem[ieckich] zgłasza się moc klasztorów po zwrot zabranych budynków. Nasze Zgromadzenie zgłasza się po zabrane kościół przy ul. Snopkowskiej, a zamieniony przez bolszewików na magazyn żywnościowy. Władze niem[ieckie] żądają zaświadczenia, że kościół jest pusty.

4 VII [1941] – Zgromadzenie daje władzy niem[ieckiej], *Stadtkommando*, zaświadczenie tej treści: *Es wird bescheinigt, dass die Pfarrkirche bei Dwernickistr[asse], geraubt durch die Bolszewiken, als Magazin verwandelt, jetzt ganz leer ist. Die Kat[holische] Pfarrei (8000 Pfarrkinder) bittet gnädig [das] Hohe Stadtkommando um die Rückgabe der Kirche. Die ganze Pfarrei ist jetzt ohne Kirche – Stanisław Kałęzny, Pfarrer.*¹¹⁴ Na tym piśmie przybiła władza niem[iecka] pieczętę oraz napis: *genehmigt. Der Komendant von Lemberg, Müller, Hauptmann.*¹¹⁵ A więc prawo do kościoła już otrzymaliśmy.

5 VII [1941] – Oglądałem kościół, który chwilowo zajęło wojsko (saperzy) na sprzęt saperski. Tam, gdzie ma być kotłownia, znajdowało się jeszcze 3 wagony wina, w partii domu katolickiego 1 wagon mydła.

¹¹⁴ Niem.: *Zostało poświadczono, że kościół parafialny przy ulicy Dwernickiego został zrabowany przez Bolszewików, przekształcony na magazyn, a teraz jest całkiem pusty. Parafia katolicka (8000 parafian) prosi łaskawie Najwyższe Miejskie Dowództwo o przywrócenie kościoła. Cała parafia jest teraz bez kościoła – Stanisław Kałęzny, proboszcz.*

¹¹⁵ Niem.: *zezwolono. Komendant Lwowa, Müller, Kapitan.*

6 VII [1941] – Udałem się do Komendy Saperów znajdującej się w szkole technicznej, przy ul. Karłowiczównej (Snopkowska), z prośbą o opróżnienie kościoła. Otrzymałem zapewnienie, iż Komenda rozpatrzy moją prośbę i jutro da odpowiedź.

7 VII [1941] – Komenda saperów oświadcza, iż najdalej w 10 dniach opróżni kościół. Daje zaświadczenie treści następującej:

Bestätigung. Die militärische Dienststelle 24875 hat gegen die Abhaltung von Gottesdienst in dem an der Snopkowska-Strasse Dwerneckistr[asse] gelegenen Magazin, nichts einzuwenden.

Zur Errichtung eines Alters, und sonstiger benötigten Gegenstände, ist an den Pfarrer Stanislaus Kałężny Holz auszuhändigen mit Genehmigung der Ortskommandantur Lemberg.

Oberl (?)

O[rts]k[ommandantur] den 5 Julii 1941¹¹⁶

8 VII [1941] – Ustanowiłem tymczasowym stróżem kościoła, wobec niebezpieczeństwa zajęcia go przez Ukraińców, p[ana] Adama Lange¹¹⁷.

9 VII [1941] – Ukraińcy w osobie p[ana] Kudyka¹¹⁸, dyrektora ukraińskiej organizacji, która z ramienia bolszewików miała kościół, jako skład spożywczy, chcieli mi przemocą odebrać kościół. Wezwano mnie do opuszczenia murów kościoła. Wyżej wymieniony, poszedł nawet po milicję ukraińską, by mnie z kościoła wyrzuciła i zaarrestowała. Obroniła mnie wojskowość niemiecka, stacjonująca w szkole technicznej.

11 VII [1941] – Murarze rozpoczynają prace oczyszczające kościół. Elektrotechnicy przeprowadzają remont instalacji elektrycznej.

12 VII [1941] – Zgodnie z notatką z dnia 7 lipca (kronika)¹¹⁹ dała mi *Feldkommendantura 603* następujące pismo: *Bescheinigung: Es wird*

¹¹⁶ Niem.: *Potwierdzenie. Urząd wojskowy 24875 nie sprzeciwia się odprawianiu Mszy Świętej w magazynie położonym przy ulicach Snopkowskiej i Dwerneckiego. Do budowy ołtarza i potrzebnych sprzętów/przedmiotów ma być oddane drewno na ręce księdza Stanisława Kałężnego wraz z zezwoleniem Komendantury Miejscowej Lwowa. Oberl(?), Komendantura Miejskowa dnia 5 lipca 1941.*

¹¹⁷ Nie zdołano ustalić żadnych danych biograficznych.

¹¹⁸ Wasyl Kudyk vel Kudryk – nie zdołano ustalić żadnych danych biograficznych. Zobacz też zapis pod datą 15 VII 1941 r.

¹¹⁹ Autor kroniki odwołuje się do zapisu pod datą 7 VII 1941 r. w niniejszej kronice – patrz powyżej.

hiermit bescheinigt, das die Pfarrei St. Vinzenz berechtigt ist, für die Instandsetzung des Innern der Kirche in der Snopkowskastrasse-Dwernickistr[asse], die erforderlichen Materialien (Holz, Nägel, Kalk, Zement) aus den Lagern an der Snopkowskastr[asse] oder Kozielniki zu beschaffen. A.B. [...] Oberkriegsverwaltungsrat.¹²⁰

13 VII [1941] – Niedziela. Zapowiedzieliśmy poświęcenie kościoła na następną niedzielę d[nia] 20 VIII [sic!]. Radość wielka.

14 VII [1941] – P[an] Jarosz¹²¹ robi balaski do nowego kościoła oraz podium do ołtarza.

15 VII [1941] – Ukraińcy nie pozwalają mi brać drewna do budowy balasek, ławek etc. Ich władza mieściła się przy ul. Zamoyskiego 15; dyrektorem niejaki Kudryk. Stawiłem się u niego. Odebrał mi dokument, oddający mi kościół. Po krótkich utarczkach oddał mi dokument, lecz drzewa brać nie pozwolił. Poszedłem do *Feldkommando*. *Feldkommando* oddaje całą tą sprawę żandarmerii, by Ukraińców zmusić do respektowania zarządzeń władz niemieckich. Przydzielony żandarm niem[iecki] poszedł ze mną aresztować dyrektora, Ukraińca Wasyla Kudryka, na ul. Zamoyskiego 15.

W międzyczasie Ukraińcy przerobili *Feldkommando* twierdząc, że kościół dolny to lochy i piwnice niezbędne dla miasta jako chłodnia. Polegając na ich zeznaniach *Feldkommando* dało im pismo, w którym oddawało im kościół z powrotem. Kiedyśmy przyszli ze żandarem aresztować dyrektora Kudryka, tenże przekazał nam pismo tej treści:

Feldkommandantur 603. Bescheinigung! Die Räume, die die Konsumgenossenschaft vom 3. Bezirk in den Kellerräumen einer noch zu bauen den Kirche z Zt. inne hat, dürfen für andere Zwecke nicht benützt werden. Es handelt sich um Kühlräume zum Lager von Le-

¹²⁰ Niem.: *Poświadczenie: Niniejszym zostało poświadczono, że parafia św. Wincen-tego jest uprawniona do doprowadzenia do porządku wnętrza kościoła na ulicy Snopkowskiej-Dwernickiego. Parafia uzyska potrzebne materiały (drewno, gwoździe, wapno, cement) z magazynów znajdujących się przy ulicy Snopkowskiej lub Kozielniki. A.B. [...] Naczelnia Rada Administracji Wojennej.*

¹²¹ Grzegorz Jarosz – nie zdołano ustalić bliższych danych biograficznych. Zob. też zapis pod datą: 30 III 1943.

*bensmitteln. Die Bescheinigung an die Pfarrei St. Vinzenz ist hinfällig. A.B. Oberkriegsverwaltungsrat Zd.*¹²²

Po odczytaniu tego pisma odpadła możliwość aresztowania Wasyla Kudryka. Udajemy się ze żandarmem po wyjaśnienie do *Feldkommen-*
dy. Po przedstawieniu naszej sprawy otrzymaliśmy pismo tej treści:

Feldkommandantur 603

Bescheinigung:

Um eine Klärung der Angelegenheit zwischen der Pfarrei St. Vinzenz und der Konsumgenossenschaft herbeizuführen, wird folgendes bestimmt:

- 1) Mein Schreiben vom 10 VII [19]41 wird hiermit aufgehoben,*
- 2) Der Pfarrer Kałężny darf Holz und Baumaterialien zur Herstellung, Ausgestaltung seiner Kirche entnehmen.*

Jegliche eigenmächtige Inbesitznahme der Materialien oder Behinderung der Arbeiten des Pfarrers wird bestraft.

*A.B. Oberkriegsverwaltungsrat.*¹²³

*[?]*¹²⁴

To ostatnie pismo położyło kres stawianym mi trudnościom. Były jeszcze małe usiłowania stawiania mi trudności; po przeczytaniu jednak pisma ostatniego z *Feldkommando* trudności odpadały.

16-20 [VII 1941] – Czyszczenie kościoła, ubieranie wieńcami, przewożenie ołtarzy, ławek etc.

20 VII [1941] – Poświęcenie kościoła, odpust św. Wincentego. Poświęcenia dokonał o g[odz.] 8.30 J[ego] Eks[celencja] ks. arcybi-

¹²² Niem.: *Komendantura Polowa 603. Poświadczenie! Pomieszczenia, które na razie w swoim posiadaniu ma spółdzielnia spożywców w 3 dzielnicy, w zajmowanych piwnicach pod kościołem, nie mogą być wykorzystywane do innych celów. Chodzi o chłodnie do składowania produktów spożywczych. Poświadczenie dla parafii św. Wincentego jest nieważne. Naczelna Rada Administracji Wojennej.*

¹²³ Niem.: *Komendantura Polowa 603. Poświadczenie:*

Do wyjaśnienia sprawy między parafią św. Wincentego a spółdzielnią spożywców, następująco zadecydowano:

- 1) moje pismo z dnia 10 lipca 1941 roku niniejszym jest nieważne,*
- 2) Proboszcz Kałężny może pobrać drewno i materiały do budowy i wyposażenia swojego kościoła.*

Każdorazowe samowolne wzięcie w posiadanie materiałów, lub przerwanie prac proboszcza, ulegnie karze. Naczelna Rada Administracji Wojennej.

¹²⁴ W tym miejscu widnieje nieczytelny wyraz.

skup B[olesław] Twardowski w obecności około 4000 osób.¹²⁵ Kazanie okolicznościowe wygłosił ks. B[artłomiej] Szulc.

Sumę celebrował o g[odz.] 11.00 prałat ks. St[anisław] Szurek, kazanie wygłosił ks. prof. Rosiński¹²⁶, nieszpory odprawił ks. Kałużny, kazanie – ks. A[ntoni] Weiss.

¹²⁵ Ks. Stanisław Kałużny dołączył do niniejszej kroniki własnoręcznie napisany przez abp. Twardowskiego fragment przemówienia, które wygłosił on podczas tej uroczystości: „Z okazji poświęcenia dolnego kościoła św. Wincentego a Paulo, we Lwowie 20/7 [1]941. Radością wzbierało serce moje, kiedy tuż przed wojną poświęcałem kamień węgielny pod budowę zamierzoną kościoła św. Wincentego a P[aulo]. Cóż powiem o uczuciach, jakie przejmują serce moje w tej chwili, kiedy poświęciłem dolny kościół tej wspaniałej, monumentalnej świątyni. Uczucie przede wszystkim wdzięczności Panu Bogu, że natchnął myślą śp. nieodżałowanego i nigdy nie zapomnianego poprzednika mojego śp. ks. areyb[isku]pa Bilczewskiego, budowy kościoła w tej części miasta pozbawionej kościołów, że pracę duszpasterską oddał znanym z gorliwości polskim Misjonarzom, budzi się uczucie serdecznej podziękii dla ówczesnej Rady Miejskiej, której prezydent Rektor Politechniki dr Nadolski podpisał akt darowizny placu wspaniałego pod budowę kościoła św. Wincentego. Uczucie serdecznej wdzięczności dla wszystkich, którzy w miarę możliwości, a tak hojnie ofiarami w tych ciężkich czasach przyczynili się do ruszenia z miejsca tej trudnej budowy i przeprowadzenia jej do tego stanu, w jakim się obecnie znajduje. Niezawodnie do przeprowadzenia budowy w całości, jeszcze bardzo daleko, ale Bogu nieskończone dzięki, że zdołano kosztem poważnych sum, wykończyć kościół dolny, wykończyć [ale] tyle, że będzie można odprawiać nabożeństwa i parafianie tutejsi będą mieli ułatwienie, słuchanie Mszy św. i przyjmowanie Sakramentów św. Naprawdę budowałem się, patrząc, jak porą jesienną i zimową bardzo wielu z was drapało się po stromych, śliskich drogach do kościoła św., aby wysłuchać Mszy św. i słowa Bożego. Mam nadzieję, że gorliwość wasza nie tylko nie ostygnie, ale owszem wzmoże się, że mając warunki dogodniejsze, tym ochotniej i liczniej garnąć się będziecie do kościoła. Pobożność waszą, gorliwość w spełnianiu obowiązków religijnych, ofiarność, z jaką spieszyliście dotąd na cele budowy, z prawdziwym zadowoleniem podnoszę w tej chwili i z całego serca dziękuję za wszystko, coście dla tej świętej sprawy uczynili. A że do wykończenia tego dzieła jeszcze wiele brakuje, proszę o dalsze ofiary. Pamiętajcie, że nie ludziom, ale Bogu buduje się mieszkanie. Żywo nam stoją w pamięci chwile ostatnich [brak zakończenia]”.

¹²⁶ Bolesław Rosiński (1884-1964), święcenia kapłańskie w 1907 r. w Warszawie, katecheta szkół średnich w Warszawie 1907-1921, studia antropologiczne na wydziale matematyczno-przyrodniczym uniwersytetu w Monachium oraz w Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie 1918-1919, asystent Kazimierza Stołyhwy w Instytucie Nauk Antropologicznych Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 1917-1921, starszy asystent 1921-1930 oraz adiunkt 1930-1939 w Katedrze Antropologii i Etnografii UJK, doktorat 1921 i habilitacja 1926 we Lwowie, w czasie II wojny światowej asystent antropologii (z tytułem profesora) i kierownik katedry histologii we Lwowie: w sowieckim Instytucie Medycznym 1939-1942, w hitlerowskim Medizinische Fachkurse 1942-1944, w sowieckim Uniwersytecie im. Iwana Franko 1944-1946, kierownik Zakładu Antropologii na Uniwersytecie War-

11-30 [VII 1941] – Dalszy remont nowego kościoła.

10 VIII [1941] – Przeniesiono w procesji krzyż z ogrodu misjonarskiego i ustawiono przed kościołem wzdłuż ul. Snopkowskiej. Kazanie okolicznościowe wygłosił ks. B[artłomiej] Szulc. Około 2500 osób wzięło [udział] w tej uroczystości. Przedtem krzyż znajdował się na terenie kościelnym. Usunęli go bolszewicy.

17 VIII [1941] – Bierzmowanie dzieci, około 200, w kościele św. Zofii po niesporach. Bierzmowania udzielał J[ego] Eks[celencja] ks. B[olesław] Twardowski.

19 VIII [1941] – J[ego] Eks[celencja] wyjechał na wakacje do Rodatycz¹²⁷ z kapelanem ks. Marszałikiem i lokajem p[anem] Ludwikiem¹²⁸. W tym dniu wyprowadziły się od nas szarytki: s. Genowefa, s. Zofia¹²⁹, s. Stanisława Łącka¹³⁰. Mieszkały u nas i były na naszym wikcie od 1 V 1940.

20 VIII [1941] – Wyprowadzają się siostry służebniczki do pałacu arcybiskupiego. Po odbyciu kuracji wakacyjnej ma arcypasterz wrócić do siebie do pałacu. Ks. prałat Szurek ma nadal pozostać u nas.

---

szawskim 1946-1953, kierownik Zakładu Antropologicznego w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie 1954-1964. S. M. B r z o z o w s k i, *Rosiński Bolesław*, PSB, t. 32, Wrocław-Warszawa-Kraków 1989-1991, s. 89-92.

¹²⁷ Rodatycze – wieś gminna w pow. Gródek Jagielloński, województwo lwowskie.

¹²⁸ Najprawdopodobniej był nim Ludwik Fedorowicz, ur. 7 II 1914 r., mieszkający w okresie okupacji sowieckiej, razem z abp. Twardowskim, u księży misjonarzy przy ul. Dwernickiego 48. AMS, Lwów. Dom XX. Misjonarzy, II – Korespondencje, 7. (1915-1944), Spis mieszkańców od 15 do 60 roku życia przy ul. Dwernickiego 48, [Lwów] 30 VII 1941.

¹²⁹ Zofia Przetocka (1891-1983), do Zgromadzenia wstąpiła w 1918 r., śluby zakonne złożyła w 1922 r., nauczycielka w Bobrku 1918-1923, nauczycielka wśród polonii francuskiej w Libercourt i w Oignies 1923-1928, praca w Moszczanach 1928-1930, pielęgniarka w zakładzie im. Ks. Siemaszki na Białym Prądniku w Krakowie 1930-1931, asystentka domu św. Kazimierza we Lwowie 1931-1933, siostra służebna w Założcach i Trościańcu 1933-1939, opieka nad chorymi w zakładzie dla osób umysłowo chorych na Kulparkowie we Lwowie 1940-1944, kierowniczka Ogniska Matki i Dziecka w Starej Wsi 1945-1947, siostra służebna w Słubicach 1947, przedszkolanka w Tarnowie 1947-1953, katechetka w Żaganiu 1953-1954, katechetka w Brzegu nad Odrą 1954-1958, praca w Żmigrodzie 1958-1963, w Domu Prowincjalnym w Krakowie 1963-1983. *Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia*, t. 2, s. 573-576.

¹³⁰ Katalogi Zgromadzenia nie wymieniają siostry o podanym nazwisku. Prawdopodobnie autor kroniki błędnie zanotował dane personalne siostry.

21 VIII [1941] – Otrzymujemy żywność na kartki. Zamówiliśmy u firmy Raumkiewicz¹³¹ 30 ławek dla kościoła oraz u p[ana] Jarosza 4 konfesjonały. Balaski do kościoła zrobił p[an] Jarosz.

1 IX [1941] – Rozpoczęliśmy nasze rekolekcje domowe. Biorą w nich udział wszyscy księża i bracia: ks. Kałużny, ks. Sołtysik, ks. Szulc, ks. Zapiór, ks. Schletz, ks. Zonn, br. Franciszek Karasiewicz, br. Teofil Szczepanowski¹³² i jako gość ks. A[ntoni] Weiss.

3 IX [1941] – Zamówiliśmy w firmie Jarosz nowy wielki ołtarz do kościoła, oraz *Windfang*¹³³ do drzwi wchodowych.

4 IX [1941] – Wyprowadziła się od nas p[ani] Widawska Wanda do swego mieszkania na ul. Grochowską. Mieszkała u nas od 1 X 1940.

16 IX [1941] – Przyozdobiliśmy kościół nowymi ławkami (30 szt.). Plan ławek w stylu nowoczesnym zrobił arch. Teodorowski¹³⁴, projektant kościoła. Prace wykonała firma Raumkiewicz-Pliszewski¹³⁵ z Zamarstynowa za cenę 7500 r[ubli] (robocizna).

20 IX [1941] – Rozpoczęliśmy prace zabezpieczające kościół przed zawilgoceniem. Wzdłuż kościoła wykopano rów. Niwelację terenu przeprowadził bezinteresownie inż. Winnicki¹³⁶. Nad w[ielkim] oł[tarzem] zbudowano daszek etc.

---

¹³¹ Błędny zapis nazwy firmy. Firma nazywała się: Rozłunkiewicz-Plesiński i miała swoją siedzibę we Lwowie na Zamarstynowie.

¹³² Błąd autora kroniki – poprawna forma nazwiska to: Szczepański.

¹³³ Niem.: *przedsionek*.

¹³⁴ Właściwie: Tadeusz Teodorowicz-Todorowski (1907-2001), architekt, student na Wydziale Architektonicznym Politechniki Lwowskiej 1926-1931, starszy asystent w Katedrze Architektury Politechniki Lwowskiej, laureat czterech konkursów powszechnych Stowarzyszenia Architektów Polskich we Lwowie, kierownik Katedry Zabudowy Osiedli na Wydziale Inżynierjno-Budowlanym Politechniki Śląskiej 1945-1953, od 1977 na emeryturze. Autor projektów licznych obiektów sakralnych i użyteczności publicznej, np. kościoła księży misjonarzy we Lwowie, kościoła parafialnego w Kołomyi (niezrealizowany), audytorium Wydziału Chemicznego w Gliwicach (1947), osiedla mieszkaniowego A w Tychach (1951-1956). Gliwice na ich drodze: Tadeusz Teodorowicz-Todorowski, <http://www.muzeum.gliwice.pl/gliwice-na-ich-drozdze-tadeusz-teodorowicz-todorowski-oraz-julian-duchowicz-i-zygmunt-majerski/> [stan z dnia: 25.05.2014 r.].

¹³⁵ Zobacz przyp. nr 131.

¹³⁶ Nie zdołano ustalić bliższych danych biograficznych.

21 IX [1941] – Ks. Woroniecki wraca z powrotem do Szpit[ala] Powszechnego na kapelana. Na razie przyznano tylko 1 etat. W kościele św. Zofii odprawiają się codziennie 2 Msze św., reszta w kościele św. Wincentego.

29 IX [1941] – Odwiedził nas arcybiskup B[olesław] Twardowski w towarzystwie swego kapelana ks. Marszałika. Spędził na miłej pogawędce 1½ g[odziny].

4 X [1941] – Ks. Zonn obejmuje kapelanię na Kulparkowie, pozostając nadal prokuratorem domu. Ks. Szulc ze względu na getto dla Żydów, przyspiesza katechizację Żydów, by móc im udzielić sakramentu chrztu św. W związku z katechizacją Żydów pojawiły się notatki w gazecie, które zamieszczamy.¹³⁷ Kursa urządzone były po parafiach na zlecenie J[ego] Eks[celencji] ks. arcybiskupa. W naszej parafii do Chrztu św. zgłosiło się około 120 osób. Kiedy jednak zgodnie ze stat[utami] Synodu¹³⁸ mieli odbyć katechumenat 8 m[iesiący] i uczęsz-

---

¹³⁷ Ks. Stanisław Kałęzny dołączył do kroniki dwa wycinki prasowe z okupacyjnej „Gazety Lwowskiej”. Pierwszy, obszerny artykuł, p.t. *Chrześcijanie z gwiazdą Dawida* (nr 27, z dnia 9 IX 1941 r.), atakował ks. Kałęznego za jego rzekome ogłoszenie z ambony kościelnej informacji organizacyjnych na temat katechizacji Żydów. Dziennik podważał wartość nawróceń wyznawców religii mojżeszowej oraz przypominał czytelnikom nielojalność Żydów względem Polaków podczas sowieckiej okupacji miasta (1939-1941). Zarzucał też im przynależność do sowieckich organizacji i brak wsparcia finansowego dla katolików przy wprowadzeniu i egzekwowaniu przez Sowietów podatku od kultu. W drugim artykule pt. *Nie religia, lecz interes. Dlaczego Żydzi zmieniają wyznanie* (nr 29, z dnia 11 IX 1941 r.) inny korespondent posuwał się jeszcze dalej, poruszając „problem czystości rasy”. Napisano: „Gdy społeczeństwo polskie z ulgą i radością powitało długo oczekiwane odseparowanie Żydów od katolików-aryjczyków, gdy bronimy się przeciw zalewowi żydowskiemu, to ludzie w rodzaju Kałęznych starają się zmieszać nam rasę i to w dodatku na podłożu katolicyzmu”. Autor paszkwilu donosił, że w ciągu dwóch miesięcy poprzedzających artykuł, Chrztu św. przyjęło ok. 4 tys. Żydów lwowskich, a każdy z nich za udzielony sakrament miał rzekomo zapłacić po 1000 rubli. Na koniec doradzono, aby „ks. Kałęzny zajął się chrześcijanami, a jeszcze bardziej pożądane byłoby, aby Kuria Metropolitalna przeniosła ks. Kałęznego do takiej parafii, gdzie nie ma Żydów”.

¹³⁸ Autor kroniki powołuje się na postanowienia Synodu Lwowskiego z 1930 r., który po 165 latach przerwy zorganizował abp Bolesław Twardowski. Wśród statutów synodalnych tylko jeden – statut nr 65 – mówi na temat przygotowania Żydów do sakramentu Chrztu św. Napisano w nim: „Z udzielaniem Chrztu św. Żydom nie należy się śpieszyć, lecz zachować ostrożność. Zgłaszających się do Chrztu należy przez jakiś czas poddać próbie i uważać za katechumenów, aby ich poznać i lepiej przygotować. Trzeba

czać na publiczny kurs, odpadło 100. Na kurs uczęszczało około 20 osób. Z polecenia ks. arcybiskupa na napaści gazeciarskie nic nie odpowiedziano. Kurs odbywał się normalnie jak było zapowiedziane.

10 X [1941] – Przyozdobiono kościół 4 nowymi konfesjonałami. Rysunki konfesjonałów zrobił p[an] inż. Teodorowski; wykonał p[an] Jarosz za kwotę 2200 r[ubli], pomalował p[an] Raumkiewicz¹³⁹ za cenę 100 zł polsk[ich], instalację elektry[czną] doprowadził za cenę 200 zł p[an] Chorbał¹⁴⁰.

11 X [1941] – Ks. Zapiór obejmuje z powrotem posadę katechety w szkołach powszechnych, skasowaną przez bolszewików. Ks. Zapiór wskrzesza z powrotem Krucjatę Eucharystyczną.

12 X [1941] – Otwarliśmy kuchnię parafialną na 200 osób biednych z tut[ejszej] parafii. Kuchnię prowadzi p[ani] Ciepeliowska i Turkawa¹⁴¹. Gotuje się w naszej kuchni domowej, na parterze, a rozlewa się w dawnej sali paraf[ialnej] przy ul. Dwernickiego 48. Obiad składa się z pożywnej zupy i od czasu do czasu z kawałka chleba. Kuchnie finansuje parafia, Polski Komitet Pomocy i Opieka Społeczna. W tym samym czasie utworzyliśmy bezpłatną poradnię lekarską:

- a) dla dzieci prowadzi p[ani] dr Wajdówna¹⁴²
- b) dla starszych ordynuje: internista p[an] Niżnikiewicz¹⁴³, ginekolog p[an] Kawecki¹⁴⁴, neurolog p[an] Świątkowski¹⁴⁵, w chorobach skórnych p[ani] Chawjeńska¹⁴⁶, oraz jako internista p[an] Załuczkowski¹⁴⁷.

---

zbadać ich dotychczasowe życie, pobudki, jakie skłaniają ich do zmiany wyznania, oraz zażądać, aby przedłożyli swoje dokumenty osobiste, które wraz z protokołem, zawierającym krótki życiorys, należy przedłożyć Kurii. Jeżeli nie ma niebezpieczeństwa śmierci, należy z udzieleniem Chrztu św. dorosłym zacząć na decyzję Ordynariusza". *Lwowski Synod Archidiecezjalny R[oku] P[olskiego] 1930*, [Lwów 1930], s. 81.

¹³⁹ Zapewne Rozłunkiewicz, właściciel/współwłaściciel firmy – zobacz przypis nr 131.

¹⁴⁰ Wymienioną osobą mógł być Tomasz Horbaj, funkcjonariusz Miejskiej Kolei Elektrycznej, zamieszkały przy ul. Dwernickiego 9. *Księga adresowa Małopolski*, s. 160.

¹⁴¹ Wyraz odczytany w wersji prawdopodobnej. Osoba bliżej niezidentyfikowana.

¹⁴² Maria Wajda, ur. 23 XII 1912 r., dyplom lekarski uzyskała na UJK 28 I 1938 r. *Rocznik Lekarski Rzeczypospolitej Polskiej na 1938 rok. Urzędowy spis lekarzy. Stan rozmieszczenia lekarzy z dnia 15 maja 1938 r.*, Warszawa 1938, dodatek, s. nlb. 6.

¹⁴³ Zbigniew Niżnikiewicz, ur. 7 I 1909 r., dyplom lekarski uzyskał na UJK dnia 28 I 1938 r. *Rocznik Lekarski Rzeczypospolitej Polskiej na 1938 rok*, dodatek, s. nlb. 4.

¹⁴⁴ Nie zdołano ustalić bliższych danych biograficznych.

15 X [1941] – Ks. bp Bukraba wraca do nas z powrotem z wakacji.

20 X [1941] – Wraca do nas z Warszawy ks. Grucel, który po wkroczeniu bolszewików wyjechał do Warszawy¹⁴⁸.

21 X [1941] – Ks. Szulc udzielał chrztu św. 21 izraelitom, którzy odprowadzali katechumenat i uczęszczali na wykłady religii św.

23 X [1941] – Ks. Dihm¹⁴⁹ i ks. Krzyszkowski¹⁵⁰ obchodzili jubileusz 50-lecia kapłaństwa. Wysłaliśmy im życzenia.

30 X [1941] – W kościele ustawiliśmy tzw. *Windfang* (drzwi wchodowe¹⁵¹). Plan zrobił p[an] inż. Teodorowski. Wykonała za cenę 600 zł firma Raumkiewicz-Pliszewski.

¹⁴⁵ Stefan Świątkowski, ur. 6 VII 1911 r., dyplom lekarski uzyskał na UJK dnia 29 XI 1935 r. *Rocznik Lekarski Rzeczypospolitej Polskiej na 1938 rok*, dodatek, s. nlb. 6.

¹⁴⁶ Nazwisko odczytane w wersji prawdopodobnej. Nie zdołano ustalić bliższych danych biograficznych.

¹⁴⁷ Nie zdołano ustalić bliższych danych biograficznych.

¹⁴⁸ Informacja o bardzo podobnej treści znajduje się także poniżej, pod datą: 20 XI 1941.

¹⁴⁹ Jan Dihm (1868-1948), święcenia kapłańskie w 1891 r. w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy, kapelan Zakładu im. Helclów w Krakowie 1891-1898, duszpasterz przy kościele św. Kazimierza w Lwowie 1898-1899, ojciec duchowny w Arcybiskupim Seminarium Duchownym tamże 1899-1901 i 1905-1906, redaktor „Roczników Obydwóch Zgromadzeń” i „Roczników Dzieła św. Dzieciństwa Pana Jezusa” oraz dyrektor tegoż stowarzyszenia 1901, sekretarz generała Zgromadzenia w Paryżu 1902-1904, administrator parafii Sarnki Dolne 1906-1907, wykładowca w Instytucie Teologicznym Księży Misjonarzy w Krakowie 1908-1912, superior domu Zgromadzenia w Nowej Wsi w Krakowie 1912-1921, radca prowincjalny i rektor kościoła NMP z Lourdes, dyrektor Małego Seminarium Arcybiskupiego i superior domu we Lwowie 1921-1927, duszpasterz przy par. św. Rodziny w Tarnowie 1927-1932, rezydent w domu św. Krzyża w Warszawie 1932-1946, od 1946 w Chełmnie nad Wisłą. J. D u k a ł a, *Dihm Jan*, [w:] *Misjonarze św. Wincentego*, t. 2, s. 137-140.

¹⁵⁰ Szczepan Krzyszkowski (1867-1943) święcenia kapłańskie 1891 r., duszpasterz na Kleparzu w Krakowie 1902-1905, superior i proboszcz w Odporyszowie 1905-1919, superior we Lwowie 1919-1923, superior domu na Kleparzu w Krakowie 1923-1926, superior i proboszcz w Białym Kamieniu 1926-1932, kapelan sióstr miłosierdzia w Chełmnie 1932-1943. *Catalogue*, 1900-1939, passim; *Misjonarze św. Wincentego*, t. 1, passim; W. U m i Ń s k i, *Polska Prowincja*, passim.

¹⁵¹ Zapis zgodny z oryginałem. Autor miał zapewne na myśli drzwi wejściowe.

2 XI [1941] – Ks. Arcybiskup prosi naszego służącego Władysława Kawalko¹⁵² na lokaja do pałacu na miejsce Ludwika, który wyjechał do swej rodziny. Posłaliśmy go końcem listopada.

Ks. arcybiskup utrzymuje z nami żywy kontakt, czego dowodem załączony list.¹⁵³

10 XI [1941] – P[an] Jarosz buduje szopkę betlejemską do kościoła. Figurki otrzymaliśmy do niej z Kulparkowa od sióstr miłosierdzia. Robotą kosztowała 550 zł. Wymiary 180 cm + 180 cm + 150 [cm].

20 XI [1941] – Wraca do nas z Warszawy ks. A[ntoni] Grucel, prokurator domu, który w listopadzie 1939 [r.] z powodu wkroczenia bolszewików wyjechał ze Lwowa. Objął z powrotem tekę prokuratorowską.

---

¹⁵² Władysław Kawalko (1912-2000) – wychowanek Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo w Białym Kamieniu, od 1938 r. pracownik w domu księży misjonarzy we Lwowie. Od 2 XI 1941 do 1946 r. lokaj arcybiskupów lwowskich: Bolesława Twardowskiego i Eugeniusza Baziaka. W 1946 r. wyjechał w ramach ekspatriacji do Zabrze, a stamtąd przeniósł się do Milanówka. W latach 1948-1978 kościelny w par. św. Jadwigi w Milanówku. G. Chajko, *Arcybiskup Bolesław Twardowski*, s. 159.

¹⁵³ Ks. Stanisław Kałęzny załączył do niniejszej kroniki list własnoręcznie napisany przez abp. Bolesława Twardowskiego o następującej treści: „We Lwowie 4/11 [1]941; Czcigodny, Drogi Ojcie Superiorze! Nie mam słów na wyrażenie najserdeczniejszej podziękii za łaskawą prawdziwie staropolską gościnę, jakiej mi Ojciec Superior udzielił, kiedy znalazłem się bez dachu po wypędzeniu przez bolszewików. Dziękuję nie tylko za mieszkanie, ale najwięcej za złote serce, z jakim Ojciec Superior i Jego Czcigodni Konfratry przez cały czas pobytu mojego pośród Nich, do mnie się odnosili. A wiem, że niejedną niewygodę i przykrość przeze mnie cierpieć musieli. Za wszystko dobre wyświadczone mi przez przeciąg lat dwóch w klasztorze przy ul. Dwernickiego niech P[an] Jezus sownie wynagrodzi, a Matka Najśw[iętsza] Nieustająca Swą Pomocą prace Ojców niech wspiera! Czekam chwili, kiedy, da Bóg, będę rozporządzał funduszami, regularnie wtedy pomagać będę, wedle możliwości do budowy kościoła św. Wincentego, które to wiekopomne dzieło Ojciec Superior z takim zapalem podjął. Na pamiątkę szczęśliwych dni, które będąc na wygnaniu wśród Ojców Kochanych spędziłem, pozwalam sobie przesłać skromny z powodu czasów wojennych pod względem zewnętrznym, drogocenny jednak, szczególnie dla Księży Mijonarzy swoją zawartością relikwiarz z[e] szczątkami bł. [Jana Gabriela] Perboyre M[ęczennika]. Niech Błogosławiony w najbliższą Swoją Uroczystość odbiera cześć w kościele Ojców i wyprasza łaski dla Domu Mijonarskiego lwowskiego, nie mniei środków potrzebne do budowy monumentalnego kościoła. Z całego serca Wam, Drodzy Ojcowie tego życzy i na dalszą pracę błogosławi, Wasz brat i sługa w Ch[rystu]sie, † Bolesław Twardowski, arcybiskup”.

5 XII [1941] – Wraca ks. Teodorowski Paweł, b[ły] kapelan Ubezpieczalni Społecznej, a końcowo kapelan sióstr benedyktynek. Z powodu poszukiwań bolszewickich wyjechał w r. 1940 do Warszawy.

W tym samym dniu przyjeżdża z Warszawy ks. Wiśniowski Władysław¹⁵⁴ na organistę do tut[ejszego] kościoła.

24 XII [1941] – Pasterkę odprawiliśmy wieczorem o g[odzinie] 5.00.

1942

Skład księży w dniu 1 I 1942: ks. Kałęzny Stanisław superior, ks. Szulc Bartłomiej asystent, ks. Grucel Alojzy prokurator, ks. Schletz Alfons bibliotekarz i infirmer, ks. Sołtysik Tomasz emeryt[owany] kat[echeta] szkolny, ks. Zapiór Henryk katecheta szkół powszechnych, ks. Woroniecki Michał kapelan Szpitala Powszech[nego], ks. Teodorowski Paweł (na razie bez przydziału), ks. Wiśniowski Władysław organista, ks. Zonn Aleksander kapelan Kulparkowa, ks. Zabrzeziński Andrzej rezydent, ks. Stark Marian ojciec duch[owny] Sem[inarium] Arcybisk[upiego].

6 I [1942] – Święto Trzech Króli z powodu zakazu władz niem[ieckich] nie było obchodzone.

15 I [1942] – Obchodziliśmy imieniny ks. Pawła Teodorowskiego, a 17 stycznia ks. Antoniego Waisa¹⁵⁵, wicewizytatora i dyrektora sióstr miłosierdzia, który od wybuchu wojny bawi we Lwowie, początkowo mieszkając u św. Kazimierza, następnie po zlikwidowaniu Zakładu św. Kaz[imierza] [w] lutym 1941 [r.] u św. Wincentego. Po odebraniu przez bolszewików św. Wincentego [w] kwietniu 1941 [r.] u nas.

---

¹⁵⁴ Władysław Wiśniowski (1917-1972), święcenia kapłańskie w 1941 r., wikariusz i organista we Lwowie 1941-1944, kapelan wojsk polskich 1944, proboszcz w Jeleniej Górze 1946-1947, wikariusz w Mafrze i Alto Paraguaçu (Brazylia) 1947-1948. W 1948 r. przeszedł do Polskiego Kościoła Narodowego i został duszpasterzem parafii św. Krzyża w Albany (Stany Zjednoczone) 1948-1950. W następnych latach przebywał w Rzymie, Papanduvias, São Paulo, São Sebastião i Piraja. *Catalogue*, 1947-1948, passim; W. B i e r n a s k i, *Kim byli*, s. 167-168. Zobacz też zapisy w niniejszej kronice pod datą: 16 VIII 1944, 14 XI 1944.

¹⁵⁵ Właściwie: Antoni Weiss – patrz przypis nr 21.

18 I [1942] – Poświęcenie w[ielkiego] ołtarza w nowym kościele dolnym. Uroczystości poświęcenia dokonał sam arcypasterz Bol[ęsław] dr Twardowski, wygłaszając przy tym piękne przemówienie. Obraz namalował p[an] prof. Batowski. Na ogół krytyka ustaliła, iż udał się słabo. Misjonarze i siostry miłosierdzia nie mogą w nim ujrzeć św. Wincentego. Całość budowy w[ielkiego] ołtarza wraz z dobrowolnym datkiem na obraz (1000 zł) wyniosła 5000 zł (100 dol[arów] ameryk[ąnskich]).

W tym dniu przejeżdżał na posadę do Jezierzan konfrater ks. Sieńko.

2 II [1942] – Święto M[atki] B[oskiej] Gromnicznej nie było obchodzone z powodu zakazu władz niem[ieckich]. Śmierć¹⁵⁶ ks. Cepurskiego Jana¹⁵⁷ w Milatynie [Nowym]¹⁵⁸.

5 II [1942] – Zmarła u nas w nocy na atak serca śp. Maria Ciepiewska, wielce zasłużona dla Zgromadzenia. Budowała tutejszy dom ze swym bratem Stefanem Świątkowskim, następnie sprzedali go Zgromadzeniu w r. 1918 na korzystnych warunkach. Gdy w grudniu r[oku] 1939 bolszewicy wypędzili ją ze sanatorium, którego była właścicielką, Zgromadzenie przyjęło ją na mieszkanie wraz z jej córką Mich[aliną] Feczkową i wnukami: Marysią, Tadzikiem i Emilem. Na mieszkanie otrzymała 3 pokoje obok kaplicy i kuchnię domową. W czasie pobytu u nas opiekowała się ks. bp. Bukrabą z Pińska, a pod koniec swego życia prowadziła kuchnię paraf[ialną] na 400 osób. Ostatniego namaszczenia udzielił jej ks. Kałęzny proboszcz i superior księży misjonarzy. Zwłoki złożono na katafalku w rozmównicy.

7 II [1942] – Pogrzeb śp. Ciepiewskiej. Zwłoki wprowadzono do kościoła 6 lutego o g[odz.] 5.30 wieczór. Mszę św. pontyfikalną przy

¹⁵⁶ Katalog Zgromadzenia Księży Misjonarzy z 1947 r. podaje jako datę śmierci dzień 31 stycznia 1942 r. *Catalogue*, 1947, s. 182.

¹⁵⁷ Jan Cepurski (1887-1942), święcenia kapłańskie w 1911 r. w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy, duszpasterz na Stradomiu w Krakowie 1912, duszpasterz w New Haven (USA) 1918-1920, duszpasterz w Philadelphie (USA) 1920-1923, duszpasterz w Derby (USA) 1923-1926, kapelan szpitala św. Łazarza w Krakowie 1927, kapelan Państwowego Szpitala Powszechnego 1928-1929, duszpasterz w Białym Kamieniu 1929-1940(?) duszpasterz w Milatynie Nowym 1940(?) - 1942. *Catalogue*, 1911-1939, passim; W. U m i i ń s k i , *Polska Prowincja*, s. 224-225, 272.

¹⁵⁸ Milatyn Nowy – wieś gminna, pow. Kamionka Strumiłowa, województwo tarnopolskie.

zwłokach odprawił d[nia] 7 lutego o g[odz.] 9.00 ks. bp Bukraba z Pińska. Egzekwie przy zwłokach odprawił w krypcie ks. arcybiskup Twardowski, który zapoznał się z nią w czasie pobytu 2-letniego u nas.

12 II [1942] – Wyjechał od nas na stałe ks. bp Bukraba do Warszawy, by stamtąd dostać się do Pińska. Pożegnaliśmy go skromnym obiadem i kieliszkiem wina, składając mu życzenia owocnej pracy. W odpowiedzi podziękował ks. biskup Zgromadzeniu za 2-letni przytułek zaznaczając, iż nigdy o tym nie zapomni.

15 II [1942] – Poświęcenie 2 nowych ołtarzy w kościele dolnym: S[erca] P[ana] Jezusa i M[atki] Boskiej. Poświęcenia dokonał superior domu ks. Kałężny w obecności księży konfratrów.

17 II [1942] – Śmierć ks. Weissmanna¹⁵⁹ w Krakowie, superiora stradomskiego.

18 II [1942] – Popielec – W[ielki] Post. Nauki rekolekcyjne głosił w nowym kościele do ogółu wiernych ks. And[rzej] Zabrzeziński, do młodzieży ks. St[anisław] Kałężny. Frekwencja w obydwóch sesjach duża. Nauki postne wygłaszał ks. P[aweł] Teodorowski. W ogóle u konfratrów wielki zapał do wygłaszania kazań. W niedziele i święta stale w tych samych godzinach ci sami konfratry kazanie wygłaszają. Wiernym odpowiada to, albowiem wiedzą kiedy kto słowo Boże głosi. I tak: na prymarii: ks. Grucel wikary I na g[odz.] 9.30, ks. Kałężny super[ior] na sumie g[odz.] 10.30, ks. Schletz wik[ary] II na g[odz.] 12.00 ks. Szulc. Sercówki ks. Wiśniowski. U św. Zofii ks. Sołtysik Tomasz. Poza pracą w kościele św. Wincentego i św. Zofii, spowiedzie sióstr miłosierdzia, pomagamy innym parafiom, a ponadto prawie każdy w tym okresie wojny znalazł sobie uboczne zajęcie, które wy-

---

¹⁵⁹ Józef Weissmann (1914-1991), święcenia kapłańskie w 1939 r. w Krakowie w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy, doktor teologii, wychowawca i wykładowca w krakowskich seminariach: śląskim, misjonarskim i częstochowskim 1939-1945, prefekt 1945-1947 oraz wicedyrektor Seminarium Śląskiego w Krakowie 1947-1955, wykładowca i dyrektor seminarium księży misjonarzy w Krakowie 1955-1960?, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Gorzowie Wlkp./Gościkowie-Paradyżu 1960-1975, wykładowca w Instytucie Teologicznym Księży Misjonarzy w Krakowie 1975-1982, członek redakcji czasopisma „Nasza Przeszłość” 1982-1991, obrońca węzła małżeńskiego w Sądzie Metropolitalnym w Krakowie 1982-1985. M. C h o r z ę p a, *Śp. jubilat ks. profesor Józef Weissmann*, „Roczniki Wincentyńskie” 1991, nr 1-4, s. 94-96.

pełnia mu dzień i tak: ks. Szulc zajął się hodowlą królików (85 sztuk), kanarków (30 [sztuk]), gołębi (30 [sztuk]). Ks. Schletz i ks. Grucel pracują naukowo, pisząc pracę – jeden doktorską, drugi magisterską. Ks. Sołtysik szykuje kazania swoje do druku, ks. Wiśniowski montuje chór parafialny. Ks. Zapiór śledzi bieg gwiazd.

31 III [1942] – W tym roku śpiewaliśmy po raz pierwszy „Ciemną Jutrzniew”. Grób Chrystusa Pana zbudowaliśmy przy ołtarzu św. Józefa.

Przez cały miesiąc marzec odprawialiśmy nabożeństwa do św. Józefa.

3 III [1942] – Wyjechał do Krakowa ks. Wais Antoni¹⁶⁰, dyrektor sióstr miłosierdzia, który przez cały okres wojny we Lwowie przebywał. W lipcu 1939 przyjechał na rekolekcje sióstr, skąd już do Krakowa wrócić nie mógł.

8 IV [1942] – Wyjechał superior ks. Kałęzny na 3-tygodniowy pobyt do Krakowa, by [z]dać sprawozdanie ks. Wizytatorowi z całego okresu wojennego.

10 IV [1942] – Szalona drożyzna żywnościowa: 1 k[ilo]gr[am] słoniny 125 zł, masła 120 zł, 1 k[ilo]gr[am] ziemniaków 10 zł, 1 k[ilo]gr[am] mąki jasnej 45 zł, krupy = kasza 35 zł, oliwa 1 k[ilo]gr[am] 95 zł etc. W kuchni parafialnej dożywiamy codziennie 400 osób.

Splacamy w dalszym ciągu długi budowy kościoła.

1 V [1942] – Przez cały miesiąc maj wygłaszano wieczorem kazania. Majowe nabożeństwa odprawiały się w nowym kościele oraz u św. Zofii.

15 V [1942] – Odpust św. Zofii. Obchodziliśmy uroczyste. Rano wystawienie N[ajświętszego] Sakr[amentu] do sumy [o] g[odz.] 9.00. Nieszpory o g[odz.] 6.00.

16 IV [sic!] [1942] – Rozpoczęliśmy przygotowanie dzieci z parafii do I Komunii św., która się odbyła **31 V**. Nauka odbywała się codziennie.

4 VI [1942] – Boże Ciało. Przez całą oktawę rano i wieczór procesje eucharystyczne.

¹⁶⁰ Właściwie: Antoni Weiss – zob. przyp. nr 21.

10 VII [1942] – Rozpoczęcie Nowenny do św. Wincentego a Paulo. Ks. arcybiskup wydał orędzie z okazji uroczystości św. Wincentego, które było w niedzielę d[nia] 12 lipca odczytane z ambon w całej archidiecezji¹⁶¹.

Nowennę zakończono 18 lipca. Frekwencja liczna. Dużo gości z miasta. Kazanie w czasie nowenny głosili: ks. Wiśniowski (2 kazania), ks. Schletz (2), ks. Zabrzeziński (2), ks. Szulc (2) i ks. Grucel (1). W wigilię uroczystości było moc spowiedzi św. Również na ten dzień g[odzina] 8.30 wieczór przypadł wieczór maryjny¹⁶².

19 VII [1942] – Odpust ku czci św. Wincentego. Przypadł w niedzielę. Mszę św. o g[odz.] 8.30 odprawił J[ego] Eks[celencja] ks. arcybiskup. Wygłosił po Mszy św. ładne kazanie o św. Wincentym. Po krótkim odpoczynku i śniadaniu powrócił do kościoła by wziąć udział w odprawianej sumie celebrowanej przez ks. prałata kanclerza Hałuniewicza Zygmunta¹⁶³. Okolicznościowe kazanie wygłosił komisarz oo. franciszkanów o. Albert¹⁶⁴. Nasz chór parafialny, założony przez ks. Wiśniowskiego

¹⁶¹ Nie zdołano odnaleźć treści wspomnianego przez ks. Kałęznego dokumentu.

¹⁶² Na marginesie adnotacja: „Zobacz afisz przy końcu kroniki”. Ks. Kałęzny dołączył do kroniki maszynopis, na którym zestawił tematy kazań poszczególnych księży w poszczególnych dniach, oraz drukowany plakat formatu A3 zachęcający wiernych do udziału w nowennie.

¹⁶³ Zygmunt Hałuniewicz (1889-1974), święcenia kapłańskie w 1912 r. we Lwowie, wikariusz w parafiach: Pieniaki i św. Antoniego we Lwowie, notariusz Konsystorza Metropolitalnego, wikariusz w Bazylice Metropolitalnej we Lwowie, w latach 1921-1946 kanclerz lwowskiej Kurii Metropolitalnej. W dniu 19 VI 1946 r. skazany przez Wojenny Trybunał Wojsk Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Lwowskiej Oblasti na 10 lat łagru i pozbawienie praw publicznych na 5 lat. Zwolniony 29 IV 1955 r. powrócił do Lwowa i objął parafię św. Marii Magdaleny. Po zamknięciu świątyni przez Sowietów 22 X 1962 r., przeniósł się do Bazyliki Metropolitalnej. W sowieckim Lwowie cieszył się wielkim szacunkiem wśród mieszkańców miasta, także wśród grekokatolików. G. Ch a j k o, *Arcybiskup Bolesław Twardowski*, s. 154.

¹⁶⁴ Jan Albert Wojtczak (1907-1962), święcenia kapłańskie w 1934 r. w Krakowie w zakonie oo. franciszkanów, doktor filozofii 1932 r. (Fryburg Szwajcarski). Od 1934 r. w klasztorze we Lwowie – m.in. jako gwardian, od października 1939 r. komisarz klasztorów franciszkańskich na terenach zajętych przez Związek Sowiecki. wicerektor i profesor filozofii w Archidiecezjalnym Seminarium Duchownym we Wrocławiu 1948-1951, wykładowca homiletyki, teologii duszpasterskiej i patrologii we franciszkańskim Wyższym Seminarium Duchownym w Krakowie 1953-1962. Zginął w Tatrach. S. J. B a r c i k, *Ojciec Albert Wojtczak (1907-1962)*, „W nurcie franciszkańskim” t.12, 2003, s. 181-229.

W[ładysława], wspaniałymi śpiewami na Mszy św., ks. arcybiskupa sumie i nieszporych, uświetnił nabożeństwo. Na prymarii śpiewały „Dzieci Maryi”, na wotywie Zespół Chórów miasta Lwowa, a na 12.00 g[odz.] chór Sodalicji młodzieży żeńskiej tut[ejszej] parafii.

Lud tłumnie, a zwłaszcza szarytki, adorowały przez cały dzień wystawionego P[ana] Jezusa. Nieszpory celebrował ks. prałat Szurek, w czasie których kazanie wygłosił ks. kanonik M[ichał] Rękas¹⁶⁵, sekretarz Apost[olstwa] Chorych i Polskiego Radia. Poza świeckimi gośćmi zauważyliśmy na nieszporych: ks. dziekana prałata Dziurzyńskiego¹⁶⁶, ks. inf[ułata] Badeniego¹⁶⁷, ks. kan[onika] Jastrzębskiego¹⁶⁸, ks. prof. Rosińskiego etc. Konkluzję odprawił ks. biskup Baziak.

¹⁶⁵ Michał Rękas (1895-1964), święcenia kapłańskie w 1919 r. we Lwowie, wikariusz w Tarnopolu i Złoczowie 1919-1921, wikariusz w Bazylice Katedralnej we Lwowie oraz sekretarz Kapituły Metropolitalnej 1921-1923, prefekt lwowskiego Seminarium Duchownego 1923/24, kapelan lwowskich szpitali oraz Zakładu dla Umysłowo Chorych na Kulparkowie, założyciel Diecezjalnego Sekretariatu Apostolstwa Chorych we Lwowie 1930, sekretarz generalny Krajowej Centrali Apostolstwa Chorych we Lwowie (po II wojnie światowej w Katowicach) 1931-1964, kierownik redakcji katolickiej Polskiego Radia Lwów 1930-1939; od 1945 r. na Śląsku. G. Chajko, *Arcybiskup Bolesław Twardowski*, s. 257.

¹⁶⁶ Kazimierz Dziurzyński (1872-1951), święcenia kapłańskie w 1896 r. we Lwowie, proboszcz bazyliki archikatedralnej, dziekan dekanatu Lwów-miasto, kanonik Kapituły Katedralnej we Lwowie 1918-1946(?), wizytator religii w archidiecezji lwowskiej, sędzia synodalny, prałat domowy Ojca św., odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi i godnością *Pro Ecclesia et Pontifice*. G. Chajko, *Arcybiskup Bolesław Twardowski*, s. 110, 153.

¹⁶⁷ Henryk Badeni (1884-1943), święcenia kapłańskie w 1908 r. we Lwowie, dr teologii, protonotariusz apostolski, oficjał Sądu Arcybiskupiego, egzaminator synodalny, członek Kapituły Katedralnej we Lwowie: kanonik gremialny 1918-1929, kustosz 1930-1935, dziekan infułat 1935-1939, prepozyt infułat 1939-1943. G. Chajko, *Arcybiskup Bolesław Twardowski*, s. 110, 153; J. Wołczanski, *Katalog grobów duchowieństwa rzymskokatolickiego i ormiańskokatolickiego na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie*, „Nasza Przeszłość” t. 87, 1997, s. 331.

¹⁶⁸ Karol Jastrzębski (1882-1966), święcenia kapłańskie w 1906 r. we Lwowie, wikariusz i katecheta w Brzeżanach 1907-1909, wikariusz i katecheta w Brodach 1909-1910, wikariusz i katecheta w Stanisławowie 1910-1912, katecheta szkolny różnych szkół lwowskich 1912-1939, katecheta w kościele św. Józefa przy domu rekolekcyjnym oo. jezuitów we Lwowie 1939-1946. Po 1946 r. pozostał we Lwowie, pełniąc funkcję proboszcza Bazyliki Katedralnej 1946-1948, a następnie oddając się aktywnemu duszpasterstwu w miejscowych świątyniach. Jako jeden z nielicznych duchownych łańskich uniknął więzienia i łagrów sowieckich. J. Wołczanski, *Katalog*

22 VII [1942] – Imieniny naszego arcybiskupa, wielkiego przyjaciela Zgromadzenia. W przeddzień złożył w imieniu Zgromadzenia życzenia J[ego] Ekscelencji superior ks. Kałężny. Arcybiskup podkreślił swą życzliwość stałą dla Zgromadzenia. Podejmował superiora podwieczorkiem.

23 VII [1942] – Zakupiliśmy do kościoła św. Zofii ładny zegar wahadłowy za 250 zł.

28 VII [1942] – Przyjechał do nas ks. Sieńko. Był w przejeździe do Krakowa z Jezierzan.

15 VIII [1942] – Za specjalnym zezwoleniem Stolicy Apost[olskiej] odprawiona została tego dnia wieczorem o g[odz.] 6.00 Msza św. ku czci N[ajświętszej] M[arii] P[anny] we wszystkich kościołach, również i u nas.

24-29 VIII [1942] – Odprawiliśmy rekolekcje domowe. Brali w nich udział wszyscy księża.

25 VIII [1942] – Ks. Szulc daje rekolekcje szarytkom w Kulparowie, a ks. Wiśniowski u św. Kazimierza.

10-15 IX [1942] – Triduum ku czci św. Stanisława Kostki. Nauki wygłaszał ks. superior. 12 XI [sic!] poświęcono obraz św. Stanisława Kostki, który bezinteresownie namalował dla nowego kościoła prof. Kaz[imierz] Rutkowski¹⁶⁹. Ramy zrobił artysta Guła¹⁷⁰.

6 IX [1942] – odbyło się poświęcenie nowego ołtarza S[erca] P[ana] Jezusa w kościele św. Zofii. Obraz namalował prof. Ka-

---

grobów duchowieństwa i sióstr zakonnych obrządku łacińskiego i greckokatolickiego na Cmentarzu Janowskim we Lwowie, „Nasza Przeszłość” t. 88, 1997, s. 266-267.

¹⁶⁹ Kazimierz Rutkowski (1899-1941), artysta malarz, absolwent Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie w 1922 r., żołnierz Legionów Polskich 1914-1918, uczestnik walk w wojnie polsko-bolszewickiej 1918-1920, współzałożyciel Zrzeszenia Artystów Plastyków Zwornik, wiceprezes Związku Polskich Artystów Plastyków w Krakowie, podczas okupacji we Lwowie w strukturach Związku Walki Zbrojnej. Autor licznych prac malarskich we wnętrzach kościołów. Zamordowany w więzieniu na Zamarstynowie we Lwowie. S. Łoza, *Czy wiesz kto to jest?*, Warszawa 1938, s. 640; Informacje własne G. Chajko.

¹⁷⁰ Najprawdopodobniej był nim Bazyli Guła, zajmujący się oprawą obrazów, prowadzący zakład przy ul. Romanowicza 10.

z[imierz] Rutkowski¹⁷¹. Tydzień później tj. 13 września odbyło się poświęcenie ołtarza N[ajświętszej] M[arii] Panny. Obraz M[atki] B[oskiej] Ostrobramskiej roboty prof. Olpińskiego¹⁷², ofiarowanego przez artystę Gułę, poświęcił ks. superior. Roboty przy tych ołtarzach kosztowały 2000 zł.

15 XII [1942] – Wyjechał ze Lwowa do Skwarzawy na bezterminowy urlop ks. Teodorowski Paweł, kapelan Szpitala Powszechnego. Prawdopodobnie do Lwowa już nie wróci.

25 XII [1942] – Chór Sodalicji żeńskiej i chór męskiej uświetniają nabożeństwa pięknymi występami kołęd. Męski chór prowadzi ks. Wiśniowski, żeński s. Cecylia¹⁷³.

1943

9 I [1943] – Przyjechał do nas ks. Tadeusz Serzysko, który po wkroczeniu bolszewików opuścił Lwów, przynosząc się na czas wojny do Warszawy. Objął obecnie po ks. Teodorowskim kapelanię w Szpitalu Powszechnym.

10 I [1943] – Przyjechał do nas z życzeniami J[ego] Eks[celencja] ks. arcybiskup Twardowski. Został na obiedzie, po którym zwiedzisz kościół przysłuchiwał się katechizacji dzieci prowadzonej przez ks. Zapióra i ks. Grucłę.

23 III [1943] – Zaczęliśmy okres rekolekcji w naszej parafii, które prowadzili: dla szkół powszechnych – ks. Wiśniowski, dla szkół śred-

¹⁷¹ Zważywszy na datę śmierci artysty, obraz musiał powstać najdalej w 1940 r.

¹⁷² Jan Kazimierz Olpiński (1875-1936), artysta malarz, studiował malarstwo w Monachium, Paryżu, Wiedniu, odwiedził Włochy i Kurlandię, stypendysta fundacji im. Franciszka Józefa 1896-1899, nauczyciel gimnazjalny w Krośnie, w Krakowie 1908-1909 i Żywcu 1909-1920, wykładowca na Wydziale Artystycznym w Państwowej Szkole Przemysłowej we Lwowie 1921-1936, wykładowca na Wydziale Ogólnym Politechniki Lwowskiej 1930-1936. Malował najczęściej w technice olejnej, głównie pejzaże z Beskidów, Podola, Huculszczyzny oraz portrety. *Jan Kazimierz Olpiński*, <http://www.olpincy.pl/rod.php?kto=5&co=97> [stan z dnia: 25.05.2014 r.].

¹⁷³ Cecylia Turek, siostra zakonna ze Zgromadzenia Sióstr Notre Dame. Nie zdołano ustalić bliższych danych biograficznych.

nich – ks. Zabrzeziński, dla ogół parafian – ks. Mirek¹⁷⁴, jezuita. W kościele św. Zofii – ks. Szulc.

25 III [1943] – Zakupiliśmy do kościoła św. Winc[entego] 12 lichtarzy mosiężnych po 300 zł za sztukę. Odnowiliśmy puszkę na komunikanty 1500 zł. Zamówiliśmy „chrzcielnicę”. Roboty kamieniarskie 2000 zł, roboty blacharskie również 2000 zł.

30 III [1943] – Zakupiliśmy do kościoła 20 klęczników dębowych. Zrobił je p[an] Jarosz Grzegorz.

5 IV [1943] – Zakupiliśmy do kościoła 200 krzesel po 40 zł, oraz do kościoła św. Zofii 46 krzesel po 20 zł.

17 IV [1943] – Zmarł w szpitalu powszechnym ks. Kominek¹⁷⁵. Ostatnio pracował w Milatynie [Nowym]. Chorował na raka, cukrzycę, a ostatnio zapalenie płuc.

9 V [1943] – Poświęcono sztandar Sodalicii Mariańskiej żeńskiej młodzieży. Poświęcenia dokonał ks. prałat St[anisław] Szurek. Sztandar zakupiono za kwotę 15000 zł.

22 V [1943] – Po długich pertraktacjach otrzymał ks. Zapiór Henryk, dotychczasowy katecheta w szkole im. Kl[ementyny] Tańskiej¹⁷⁶ nominację na superiora do Jezierzan.

¹⁷⁴ Stanisław Mirek (1892-1978), święcenia kapłańskie w 1916 r. w Krakowie, do Zakonu oo. Jezuitów wstąpił jako kapłan w 1924 r. w Kaliszu. W zakonie profesor religii i języka łacińskiego w Wilnie oraz operariusz w Kołomyi i Lwowie, gdzie pracował do końca II wojny światowej. Od 1946 r. duszpasterz akademicki we Wrocławiu, a następnie administrator parafii i spowiednik sióstr zakonnych. W latach 1950-1951 więziony przez władze komunistyczne. W latach 1970-1973 duszpasterz w Czechowicach oraz w latach 1973-1978 w Starej Wsi. *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564-1995*, oprac. L. Grzebięń, Kraków 2004, s. 427.

¹⁷⁵ Jan Kominek (1877-1943), święcenia kapłańskie w 1902 r. w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy, duszpasterz w Witkowie Nowym 1903, wikariusz w Białym Kamieniu 1904-1905, kapelan szpitala św. Łazarza w Krakowie 1906, wikariusz, a następnie proboszcz w Lucenie (Brazylia) 1906-1931, kapelan Państwowego Szpitala Powszechnego we Lwowie 1931-1932, kapelan szpitala św. Łazarza w Krakowie 1932-?, duszpasterz na Kleparzu w Krakowie 1932-1940?, duszpasterz w Milatynie Nowym 1940?-1943. *Catalogue*, 1902-1939, passim; W. Umieński, *Polska Prowincja*, s. 224-225, 279; *Misjonarze św. Wincentego*, t. 1, s. 341; W. Biernaski, *Kim byli*, s. 43-47.

¹⁷⁶ Szkoła żeńska im. Klementyny Tańskiej mieściła się we Lwowie, przy ul. Jabłonowskich 13.

16 VI [1943] – Przyjechał na miejsce ks. Zapióra, mającego wyjechać do Jezierzan, ks. Izydor Ździebło¹⁷⁷.

12 VII [1943] – Wyjechał ks. Serzysko Tadeusz na stałe do Warszawy, by pracować przy kościele św. Krzyża, a równocześnie opiekować się swymi zubożałymi rodzicami.

15 VII [1943] – Dostarczono nam tron biskupi do kościoła, zrobiony przez rzeźbiarza p[ana] Gułę. Zapłaciliśmy za niego 500 zł.

Od 10-19 [VII 1943] odprawialiśmy nowennę przed uroczystością św. Wincentego.

19 VII [1943] – Odpust w parafii. Porządek nabożeństw świąteczny. Prymarie o g[odz.] 6.30 z kazaniem. O g[odz.] 8.00 odprawił Mszę św. J[ego] Eks[celencja] ks. arcybiskup B[olesław] Twardowski. Wygłosił przy tym okolicznościowe kazanie. Wotywę z wyst[a-wieniem] N[ajświętszego] Sakr[amentu] odprawił ks. kan[onik] Jastrzębski. Sumę z kazaniem odprawili o g[odz.] 10.00 oo. karmelicy z Persenkówki¹⁷⁸. Nieszpory odprawił ks. prałat Szurek, [a] kazanie wygłosił ks. prałat Konieczny¹⁷⁹. Konkluzje odprawił ks. biskup Baziak.

Napływ ludzi zwłaszcza na nieszpory był ogromny. Można porównać z napływem na pasterkę, rezurekcję, względnie zakończenie roku.

24 X [1943] – Dokonano poświęcenia sali sodalicii żeńskiej w domu przy kościele św. Zofii. Urządzeniem sali zajął się ks. Schletz, poświęcenia dokonał proboszcz ks. St[anisław] Kałęzny w towarzystwie

¹⁷⁷ Izydor Ździebło (1910-1959), święcenia kapłańskie w 1939 r., katecheta we Lwowie 1943-1946, wikariusz w Słubicach 1946-1947, ojciec duchowny w Wyższym Seminarium Duchownym w Gorzowie Wlkp. 1947-1959. *Catalogue*, 1947-1960, passim; W. U m i ń s k i, *Polska Prowincja*, s. 295.

¹⁷⁸ Dzielnica Lwowa.

¹⁷⁹ Franciszek Konieczny (1886-1944), święcenia kapłańskie w 1911 r. we Lwowie, wikariusz w Trembowli 1911-1913, wikariusz w par. św. Mikołaja we Lwowie, doktor teologii 1920, katecheta w Państwowym Gimnazjum im. Królowej Jadwigi we Lwowie 1920-1939, rektor kościoła Niepokalanego Poczęcia NMP (klarysek) we Lwowie 1923-1932, kapelan klasztoru karmelitanek bosych 1937-1944, zastępca profesora i wykładowca historii Kościoła na Wydziale Teologicznym UJK 1927-1928 i 1930-1931, wykładowca w Seminarium Duchownym we Lwowie 1942-1944. J. W o ł c z a ń s k i, *Konieczny Franciszek*, EK, t. 9, Lublin 2002, szp. 624.

licznych gości. Sodalicja liczy około 40¹⁸⁰ dziewczynek. Chór tychże prowadzi s. Cecylia (Turek) ze Zgrom[adzenia] Notre Damme.

Przybywa do nas ks. Teodorowski na dłuższy pobyt w charakterze gościa. Z powodu niebezpieczeństwa pobytu, musiał Skwarzawę opuścić. Tymczasowo objął rektorstwo kościoła św. Zofii.

4 XI [1943] – Rozpoczął się w naszym kościele cykl konferencji wygłaszanych o g[odz.] 12.00 w każdą niedzielę przez specjalnych prelegentów. Pierwszą serię będzie głosił o. Faustyn¹⁸¹ (6 konferencji) na temat Pisma św., następane 6 konferencji ks. dr Bizuń¹⁸² – liturgia, dalsze konferencje wygłosi ([w liczbie] 6) ks. dr Stepa¹⁸³, dziekan U[niwersytetu] J[ana] Kaz[imierza] na tematy filozoficzne. Frekwencja na ogół duża.

14 XI [1943] – Triduum ku czci św. Stan[isława] Kostki. Nauki wygłaszał ks. Zabrzeziński.

1 XII [1943] – Wprowadziliśmy w naszym kościele wystawienie N[ajświętszego] Sakr[amentu] w I niedz[ielę] miesiąca vel prymarii aż do sumy.

¹⁸⁰ Liczba odczytana jako najbardziej prawdopodobna. Inna możliwość to „60”.

¹⁸¹ Osoba niezidentyfikowana.

¹⁸² Stanisław Bizuń (1907-1991), święcenia kapłańskie w 1930 r. we Lwowie, doktorat z teologii w 1932 r., wikariusz i katecheta w Wyznaniach 1930-1933, wikariusz i katecheta par. św. Antoniego we Lwowie 1933, zastępca ojca duchownego w Seminarium Duchownym we Lwowie 1934-1936, prefekt tamże 1936-1939, wicerektor tamże 1939-1942 i rektor 1942-1945. W nocy 4/5 I 1945 r. aresztowany przez NKWD i więziony przez pół roku we Lwowie. Od 1945 r. nieprzerwanie związany z Krakowem jako katecheta szkolny oraz w latach 1968-1977 wykładowca katechetyki na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie. S. B i z u ń, *Historia krzyżem znaczone*, s. 9-19.

¹⁸³ Jan Piotr Paweł Stepa (1892-1959), święcenia kapłańskie w 1915 r. we Lwowie, wikariusz w parafiach: Podhajce 1915, Sasów 1915-1918, Pieniaki 1918-1919, Podhorce 1919, proboszcz w Zazulach-Kozakach 1919-1921, wikariusz par. św. Marii Magdaleny we Lwowie 1921-1922; w latach 1922-1925 odbył studia specjalistyczne w Lowanium, gdzie uzyskał doktorat z filozofii chrześcijańskiej; w latach 1927-1929 wykładowca filozofii chrześcijańskiej na Wydziale Teologicznym UJK; habilitacja 1929 r., profesor nadzwyczajny w latach 1932-1939; dziekan Wydziału Teologicznego UJK 1936/37-1937/38; organizator i dyrektor Instytutu Kultury Religijnej we Lwowie, prezes Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego, Związku Towarzystw Emigracyjnych i Związku Inteligencji Katolickiej we Lwowie. W latach 1945-1946 rektor lwowskiego Seminarium Duchownego w Kalwarii Zebrzydowskiej, biskup ordynariusz w Tarnowie 1946-1959. J. W o ł c z a ń s k i, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie*, Kraków 2002, s. 308.

1944

Od listopada [1943 r.] żyje cały Lwów pod grozą zbliżającego się frontu wschodniego.

27 III-1 IV [1944] – U nas rekolekcje. Daje przeor oo. dominikanów o. Anzelm Jezierski¹⁸⁴. Ks. Szulc daje w tym czasie rekolekcje w par[afii p.w.] św. M[arii] Magdaleny i dla kleryków w Seminarium Arcybiskupim. Ks. Zonn na Sygniówce i w Kulparkowie.

18 III [1944] – Wraca do nas ks. Zonn z kapelani kulparkowskiej. Stracił tamże łaski u władz niem[ieckich].

4 IV [1944] – Obejmuje kapelanię w Kulparkowie ks. Teodorowski Paweł.

10 V [1944] – Wyjazd naszego o. seniora¹⁸⁵ ks. Sołtysika do Odporyszowa na przeciąg działań wojennych.

11 V [1944] – Ogłoszona ewakuacja miasta Lwowa dla tych, którzy nie mają pracy i nie są konieczni we Lwowie.

18 V [1944] – Definitywne zwinięcie placówki naszej w Milatynie Nowym z powodu niebezpieczeństwa od Ukraińców¹⁸⁶. Cudowny obraz¹⁸⁷ oddano na przechowanie do kaplicy pałacowej ks. arcybiskupowi.

---

¹⁸⁴ Anzelm Leon Jezierski (1910-1980), święcenia kapłańskie w 1936 r. w Zakonie oo. Dominikanów. Był katechetą w Czortkowie, syndykiem a następnie przeorem konwentu we Lwowie, potem przełożonym klasztoru w Poznaniu. W 1950 r. opuścił zakon i przeszedł do duchowieństwa archidiecezji wrocławskiej, gdzie w Seminarium Duchownym wykładał dykcję i homiletykę. Pełnił również obowiązki referenta ds. apostołstwa kobiet oraz proboszcza par. Biały Kamień koło Wałbrzycha. W 1970 r. powrócił do zakonu, składając w następnym roku profesję zakonną. Pełnił obowiązki duszpasterskie w klasztorach w Krakowie, Poznaniu, Wrocławiu, Gidlach i w konwencie św. Jacka w Warszawie. Ceniony jako kaznodzieja, rekolekcjonista i misjonarz. *Księga Zmarłych braci i ojców Polskiej Prowincji Dominikanów p.w. św. Jacka Odrowąża od 2 lipca 1927 roku, czyli od restaurowania Polskiej Prowincji przez Generała Zakonu*, Warszawa 2000³, s. 20.

¹⁸⁵ Wyraz odczytany w wersji prawdopodobnej.

¹⁸⁶ Na terenie parafii Milatyn Nowy, podobnie jak na terenie całej Małopolski Wschodniej, nasiliły się w 1944 i 1945 roku bandyckie napady ukraińskich nacjonalistów na ludność polską, zmuszając ją tym samym do przenoszenia się do większych miast, lub też wyjazdu „za San”. Pomimo zamknięcia parafii Milatyn Nowy, na miejscu pozostał

19 V¹⁸⁸ [1944] – Zamknęliśmy grobowiec sióstr miłosierdzia sprofanowany przez złodziei i częściowo nadwreżony nasz grobowiec.

21 V [1944] – J[ego] Eks[celencja] arcybiskup na zaproszenie tutejszej sodalicii żeńskiej odprawił w kościele św. Zofii Mszę św., a następnie był na przedstawieniu odegranym na Jego cześć.

29 VI [1944] – Powrócił ks. Teodorowski z Kulparkowa. Wyrzucano stamtąd siostry miłosierdzia, dla których głównie był kapelanem. Ponadto władze spakowały wszystkie przybory kapliczne, celem wysyłki tychże na Zachód. Siostry częściowo wyjechały do Krakowa, częściowo zamieszkały u św. Kazimierza.

9 IV [1944] – Ogromny nalot bombowców bolszewickich. Dużo zniszczenia w mieście. Na terenie naszej parafii zabitych około 50 osób. Baraki na Persenkówce całkiem zniszczone. W kościele św. Zofii zniszczone wszystkie witraże, w kościele św. Wincentego połowa szyb, a w domu naszym 1/3 szyb.

1 V [1944] – Drugi wielki nalot bombowców bolszewickich. Zniszczony został kościół sióstr sakramentek [oraz] karmelitanek¹⁸⁹. Dużo zginęło wojska na dworcu.

---

jeszcze do 1945 r. superior ks. Franciszek Matelski, świadczący posługę sakramentalną pozostałym jeszcze na miejscu parafianom. *Misjonarze św. Wincentego*, t. 1, s. 341.

¹⁸⁷ W kościele parafialnym w Milatynie Nowym znajdował się od XVIII w. cudowny obraz przedstawiający ukrzyżowanego Pana Jezusa. Cieszył się on niesłabnącym regionalnym kultem, o czym świadczy fakt, iż corocznie na odpust przypadający 14 września przybywało nawet 40 tysięcy pielgrzymów, także grekokatolików. W okresie II wojny światowej obraz ukryto, a następnie przy okazji opuszczania parafii przewieziono go do kaplicy w pałacu arcybiskupim do Lwowa. Stamtąd w dniu 25 IX 1945 r. księża misjonarze zabrali go do Krakowa. Obecnie obraz Pana Jezusa Milatyńskiego cieszy się niesłabnącym kultem w kościele księży misjonarzy na Kleparzu w Krakowie. *Misjonarze św. Wincentego*, t. 1, s. 265, 309, 341; Zobacz też zapis w niniejszej kronice pod datą 25 IX 1945 r.

¹⁸⁸ Dzień i miesiąc odczytane w wersji prawdopodobnej z powodu nieczytelnego zapisu ręką ks. Kałęznego.

¹⁸⁹ W dniu 1 V 1944 r. został przeprowadzony największy nalot samolotów sowieckich na Lwów, w wyniku którego zostało zniszczonych i uszkodzonych wiele obiektów. Jednak informacja o zniszczeniu wymienionych dwóch kościołów jest nieprecyzyjna, gdyż świątynie te, istniejące do dziś, nie noszą śladów działań wojennych.

2 V [1944] – Trzeci wielki nalot bombowców bolszewickich. Ogromne zniszczenia przy ul. Tarnowskiego, Czereśniowej i Wiśniowej. Ludność i zarząd miasta w pośpiechu buduje schrony.

7 VII [1944] – Zmarł ks. Wais Antoni¹⁹⁰, dyrektor sióstr miłosierdzia w Krakowie. Na jego pogrzeb pojechał superior ks. St[anisław] Kałężny.

18 VII [1944] – Jubileusz 50-lecia kapłaństwa ks. wizytatora ks. J[ózefa] Kryski¹⁹¹. Na jubileusz wyjechał z naszego domu ks. superior. Powrócił jednak z Krakowa 2 dni przed jubileuszem, na życzenie ks. wizytatora, z powodu zbliżających się bolszewików do miasta Lwowa. Niezależnie od udziału w zakupie kielicha przez Prowincję ks. wizytatorowi nasz dom dał w prezencie piękny album domu lwowskiego, przedstawiający prace naszych księży konfratrów.

Na wypadek odcięcia domów będących na wschód od Krakowa, przez front wojenny, dał władzę wizytatorską i dyrektora sióstr miłosierdzia Przew[ielebny] Ks. Wizytator Ks. J[ózef] Kryska, superiorowi domu lwowskiego ks. St[anisławowi] Kałężnemu.

19 VII [1944] – Odpust w parafii św. Wincentego. Na ogół nie udał się. Wielki popłoch w mieście. Bolszewicy tuż pod bramami miasta. W nocy z 18/19 [lipca] wielki nalot bombowców. Przez cały dzień 19 lipca grały armaty. Ks. arcybiskup i ks. biskup z tego powodu w ostatni[ej] chwili odwołali swoje przybycie. Również ks. kanonik Orliński¹⁹². Sumę i kazanie odprawili oo. salezjanie. Nieszpory

¹⁹⁰ Właściwie: Antoni Weiss – patrz przyp. nr 21.

¹⁹¹ Józef Kryska (1869-1957), święcenia kapłańskie w 1894 r. w Zgromadzeniu Księża Misjonarzy, wieloletni wykładowca w Seminarium Duchownym, superior domu stradomskiego w Krakowie 1903-1925, rektor Instytutu Teologicznego Księża Misjonarzy tamże 1910-1925, wizytator polskiej prowincji Zgromadzenia Księża Misjonarzy 1925-1957. Zasłużony w rozwoju Zgromadzenia, zwłaszcza w okresie II Rzeczypospolitej, kiedy to polscy księża misjonarze prowadzili misje m.in. w Brazylii, Chinach i Stanach Zjednoczonych. *Misjonarze św. Wincentego*, t. 1, s. 288-294, 371-378.

¹⁹² Michał Orliński (1894-1966), święcenia kapłańskie w 1921 r. we Lwowie, doktor prawa kanonicznego 1926 r., w latach 1921-1923 wikariusz parafii Podhaje, 1923-1926 studia na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie; katecheta szkół lwowskich, prefekt Seminarium Duchownego we Lwowie, asystent przy Bibliotece Instytutów Teologicznych Wydziału Teologicznego UJK 1928-1936, kanonik gremialny w Kapitułce Metropolitalnej we Lwowie 1937-1946. W ramach ekspatriacji wyjechał do Lubaczowa, gdzie pełnił różnorakie funkcje, w tym wikariusza kapitulnego Admini-

ks. sup[er]ior] z Milatyna [Nowego] Matelski¹⁹³, kazanie ks. dr Poplatek¹⁹⁴. Nieszpory musiano skrócić z powodu wielkiego popłochu i działań wojennych.

22 VII [1944] – Wczesnym rankiem tego dnia weszły pierwsze patrole sowieckie do miasta od strony Żelazna Woda¹⁹⁵. Zdawało się nam, że miasto w tak łatwy sposób poddało się. Tymczasem popołudniu około godziny 4.00 rozpoczęły się walki uliczne o Lwów.

23 VII [1944] – Niedziela – kościół pusty z powodu ulicznych walk. Kościół św. Zofii zamknięty z powodu walk przy kościele. Obok zakrystii pochowano jednego żołnierza bolszewickiego. Na drugi dzień pochowano dziecko p[ana] Trepczyńskiego z [domu przy] ul. św. Zofii 30.

24-28 [VII 1944] – Walki w dalszym ciągu. 28 lipca zakończono walki o miasto.

30 VII [1944] – Wyjechał ks. Matelski z powrotem do Milatyna [Nowego]. O ile będzie spokój pozostanie tam na miejscu.

stratury Apostolskiej w Lubaczowie 1962-1964. J. Wołczanski, *Eksterminacja narodu polskiego i Kościoła rzymskokatolickiego przez ukraińskich nacjonalistów w Małopolsce Wschodniej w latach 1939-1945. Materiały źródłowe*, cz. 2, Kraków 2006, s. 874.

¹⁹³ Franciszek Matelski (1891-1967), święcenia kapłańskie w 1921 r. w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy, duszpasterz w New Haven 1921-1922, dyrektor High School i St. John Karty College w Erie (USA) 1922-1927, duszpasterz w Wilnie 1928-1935, superior i proboszcz w Łyskowie 1935-1938, superior i proboszcz w Milatynie Nowym 1938-1945, superior w Tarnowie 1946, duszpasterz na Stradomiu w Krakowie 1946-1953, proboszcz w Rokitnie 1953-1959, duszpasterz w Tarnowie 1959-1961, duszpasterz na Stradomiu w Krakowie 1961-1967. *Catalogue*, 1922-1939, 1947-1967, passim; *Misjonarze św. Wincentego*, t. 1, passim; W. Umiański, *Polska Prowincja*, s. 216, 261.

¹⁹⁴ Władysław Poplatek (1907-1994), święcenia kapłańskie w 1931 r., wikariusz w Dolinie i w par. św. Mikołaja we Lwowie, pracownik Biblioteki Zakładów Teologicznych UJK we Lwowie 1936-1939, wykładowca w Wyższym Seminarium Duchownym w Nysie 1950-1957, pracownik naukowy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 1957-1978. Specjalista w zakresie teologii – doktorat 1939 r., habilitacja 1958 r., profesor nadzwyczajny 1969 r. Wieloletni kierownik Katedry Teologii Moralnej Ogólnej i Sekcji Teologii Moralnej, dziekan Wydziału Teologicznego 1965-1972. Od 1978 r. na emeryturze. *Księga pamiątkowa w 75-lecie Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Wkład w kulturę polską w latach 1968-1993*, red. M. Rusecki, Lublin 1994, s. 446; A. Derdziuk, *Poplatek Władysław*, EK, t. 15, Lublin 2011, kol. 1421-1422.

¹⁹⁵ Żelazna Woda – założony w 1894 r. park we Lwowie, położony przy ul. Św. Zofii.

3 VIII [1944] – Byłem u ks. arcybiskupa z propozycją, by na wypadek zabrania pałacu, zamieszkał u nas. Były wielkie usiłowania bolszewików zabrać pałac arcybiskupi.

16 VIII [1944] – Opuścił nasz dom ks. Wład[ysław] Wiśniowski z tym zamiarem, by przedostać się przez front do Krakowa i tam poprosić ks. wizytatora o możliwość przeniesienia go ze Lwowa do Krakowa.

17 VIII [1944] – Tymczasowo organistą jest w naszym kościele p[an] Nowakowski Julian.

1 X [1944] – Bezpłatne stanowisko zastępcy organisty przyjął [...] ¹⁹⁶ p[an] Miecz[ysław] Michalewski. ¹⁹⁷ Grywa codziennie na Mszy św. o g[odz.] 7.30 i nieszporach [o] g[odz.] 18.00.

10 X [1944] – Wyjechał ks. Zonn na misje do Rosji (diec[ezja] żytomierska); z Jezierzan ma pojechać ks. Smoluk ¹⁹⁸ do diec[ezji] kamienieckiej i ks. Zapiór, sup[er]ior] jezierzkański. ¹⁹⁹

¹⁹⁶ Wyraz nieczytelny.

¹⁹⁷ Nie zdołano ustalić bliższych danych biograficznych.

¹⁹⁸ Antoni Smoluk (1915-2006), święcenia kapłańskie w 1941 r. w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy, wikariusz w Jezierzanach 1941-1946?, proboszcz w Brzeźnicy 1946-1949, proboszcz w Skwierzynie 1949-1967, superior tamże 1955-1967, wikariusz w Odporyszowie 1967-1968, duszpasterz przy ul. Misjonarskiej w Krakowie 1968-1971, duszpasterz w Bydgoszczy 1973-2006. *Catalogue*, 1947-2007, passim; *Misjonarze św. Wincentego*, t. 1, s. 424, 437.

¹⁹⁹ Wyjazd w/w księży na Wschód nie był przypadkowy. W 1944 r., po przejściu frontu sowiecko-niemieckiego na ziemie centralnej Polski, bp łucki Adolf Szelązek podjął ideę reaktywowania struktur administracyjnych i duszpasterstwa wśród katolików na terenach środkowej i wschodniej Ukrainy, w diecezjach, które po ustaleniu wschodniej granicy II Rzeczypospolitej w 1921 r. znalazły się na terenie państwa sowieckiego. W lipcu 1944 r. mianował on spośród kapłanów swej diecezji administratorów apostołskich – ks. Adolfa Kukuruzińskiego dla diecezji kamienieckiej i ks. Bronisława Drzepeckiego dla diecezji żytomierskiej. Wymienieni pozyskali do pracy innych kapłanów, w tym również zakonnych. Z powodu dużych potrzeb duszpasterskich, przy jednocześnie niewielkiej ilości duchownych, starano się objąć zasięgiem jak największy obszar. Po przesunięciu się frontu niemiecko-sowieckiego jeszcze bardziej na zachód Europy, na terenie Ukrainy rozwinęła swoją działalność NKWD. W styczniu 1945 r. aresztowano bp. Szelązka, obu administratorów oraz wielu duchownych. Wówczas pozostała część wolnych jeszcze duszpasterzy postanowiła powrócić do swoich miejsc poprzedniego zamieszkania. Ks. Zonn powrócił do Lwowa w 1946 r. A. H l e b o w i c z , *Katolicyzm w państwie sowieckim 1944-1992*, Gdańsk 1993, s. 128-129.

14 XI [1944] – Przyjechał do nas w mundurze kapitana Wojsk Polskich jako kapelan ks. Wiśniowski. Stacjonowany jest w Rzeszowie. Po paru dniach odjechał.

Przez cały listopad toczy się walka o zabranie św. Kazimierza przez władze sowieckie na zakład wychowawczy dla dzieci (zakład poprawczy). Siostry miłosierdzia dzielnie się bronią. Ogromne zasługi w tym względzie ma s. służebna s. Zarytkiewicz i s. Helena Mirska²⁰⁰.

19 XI [1944] – Przeniósł się ks. prałat Szurek od nas do Seminarium Arcybiskupiego na wyraźne życzenie arcybiskupa.

2 XI [1944] – Zmarł arcybiskup gr[recko]kat[olicki] Andrzej Szeptycki²⁰¹.

22 XI [1944] – Zmarł arcybiskup rz[ymsko]kat[olicki] Bolesław Twardowski, licząc l[at] 81, wielki przyjaciel naszego Zgromadzenia. Przeniesienie zwłok z kościoła seminaryjnego, gdzie były wystawione na widok publiczny, do katedry, nastąpiło w sobotę d[nia] 25 listopada o g[odz.] 4.00, a pogrzeb w niedzielę. Po odprawieniu nabożeństwa od g[odz.] 10.00-12.00 [nastąpiło zaś] odprowadzenie zwłok na wieczny spoczynek do kościoła ostrobramskiego, którego jest fundatorem²⁰².

²⁰⁰ Helena Mirska (1905-1981), śluby zakonne w 1929 r. w Zgromadzeniu Sióstr Miłosierdzia, pielęgniarka w sanatorium Ubezpieczalni Społecznej we Lwowie 1931-1945, pracownik kancelaryjny w zakładzie opiekuńczym dla starców w Batowicach 1945-1946, siostra służebna w domu sióstr w Dąbrowie Górniczej 1946-1949, mistrzyni nowicjatu sióstr miłosierdzia 1949-1957, asystentka prowincji krakowskiej 1957-1968, wizytatorka prowincji krakowskiej 1968-1973. *Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo w Polsce (1652-2002)*, t. 2: *Prowincja krakowska. Prowincja litewska. Biografie*, red. zbior., Kraków 2002, s. 544-548.

²⁰¹ Andrzej Szeptycki (1865-1944), Sługa Boży, dr praw, dr teologii, święcenia kapłańskie w obrządku greckokatolickim w 1892 r. w Przemyślu, mistrz nowicjatu w Dobromilu 1893-1896, ihumen klasztoru św. Onufrego we Lwowie 1896-1898, profesor teologii w studium bazylikańskim w Krystynopolu 1898-1899, biskup stanisławowski 1899-1900, arcybiskup metropolita lwowski 1900-1944. *Metropolita Andrzej Szeptycki. Studia i materiały*, red. A. Zięba, Kraków 1994, s. 253-258.

²⁰² Mowa o kościele pw. Matki Boskiej Ostrobramskiej na Górnym Łyczakowie we Lwowie. Budowę tej świątyni, wznoszonej w latach 1931-1934, sfinansował jako główny fundator abp Twardowski, traktując ją, jako wotum za uratowanie Lwowa przed armią bolszewicką w 1920 r. i utrzymanie Kresów Wschodnich przy Rzeczypospolitej. W kościele przygotowano także grób, w którym w 1944 r. spoczął abp Twardowski. Niestety, wskutek splądrowania grobu przez Sowietów w 1947/8 r., przenie-

W pogrzebie brały udział niezliczone tłumy. Na pogrzeb przyjechali biskupi z Przemyśla: ks. bp Barda²⁰³ i Tomaka²⁰⁴.

Nowym arcybiskupem został ks. bp Eug[eniusz] Baziak.

1945

10 II [1945] – Rok 1945 zaznaczył się masowym wyjazdem Polaków za San. W kwietniu superior domu Jezierzńskiego zlikwidował tamtejszy dom i wraz z księżmi tj. ks. Zapiór Henryk, ks. Majchrzeczki²⁰⁵, z Kolendzian²⁰⁶ ks. Dudek²⁰⁷, z Zalesia²⁰⁸ ks. Jonaczyk i ks. Smoluk z Ukrainy pojechali na Zachód do Krakowa.

---

siono szczątki hierarchy do krypty pod katedrą, gdzie spoczywa do dnia dzisiejszego. G. Chajko, *Arcybiskup Bolesław Twardowski*, s. 200-204, 409-410.

²⁰³ Franciszek Barda (1880-1964), święcenia kapłańskie w 1904 r. w Krakowie, profesor i rektor Seminarium Duchownego w Krakowie, profesor Seminarium Duchownego w Poznaniu 1919, rektor Kolegium Polskiego w Rzymie 1925, biskup pomocniczy przemyski 1931-1934, biskup ordynariusz diecezji przemyskiej 1934-1964. P. Nitcki, *Biskupi Kościoła w Polsce*, kol. 19-20.

²⁰⁴ Wojciech Tomaka (1875-1967), święcenia kapłańskie w 1899 r. w Przemyśle, katecheta, profesor Seminarium Duchownego w Przemyśle, kanonik przemyski 1923, biskup pomocniczy przemyski 1934-1967, wikariusz generalny i kapitulny diecezji przemyskiej 1964-1965. P. Nitcki, *Biskupi Kościoła w Polsce*, kol. 449.

²⁰⁵ Właściwie: Jan Majchrzycki (1913-1984), święcenia kapłańskie w 1942 r. w Krakowie w Zgromadzeniu Księżów Misjonarzy, katecheta i wikariusz w Jezierzanach 1942-1945, wikariusz par. św. Wincentego a Paulo w Bydgoszczy 1945, wikariusz i katecheta w Żaganiu 1946, administrator par. p.w. Wniebowzięcia NMP w Nowogrodzie Bobrzańskim 1946-1961, proboszcz, dziekan dekanatu i superior domu w Żaganiu 1961-1963, proboszcz w Ignacowie 1963-1964, kapelan siostr miłosierdzia w Poznaniu-Czekalskie, Chylicach i Zdunach 1968-1978. M. Chorzępa, *Nekrologi. Śp. ks. Jan Majchrzycki*, „Roczniki Wincentyńskie” 1984, nr 3-4, s. 47-48.

²⁰⁶ Kolendziany – wieś w pow. Czortków, województwo tarnopolskie.

²⁰⁷ Stanisław Dudek (1871-1950), święcenia kapłańskie w 1894 r., duszpasterz na Kleparzu w Krakowie 1900, duszpasterz w Jezierzanach 1902-1903 i 1907-1909, duszpasterz w Białym Kamieniu 1904-1906, duszpasterz na Kleparzu w Krakowie 1912, 1918-1924, kapelan szpitala św. Łazarza w Krakowie 1924-1926, 1930-1932, 1933, superior i proboszcz w Jezierzanach 1925-1926, 1927-1930, duszpasterz na Stradomiu 1930-1931 i na Kleparzu w Krakowie 1931-1933, duszpasterz we Lwowie 1933-1940?, ekspozyt w Kolędzianach 1942, proboszcz w Małym Grodzku 1945-1949, spowiednik w Żaganiu 1949-1950. *Catalogue*, 1902-1940, 1947-1951, passim; *Misjonarze św. Wincentego*, t. 1, s. 300, 338; W. Umiański, *Polska Prowincja*, passim.

²⁰⁸ Zalesie – wieś w pow. Czortków, województwo tarnopolskie.

Marzec [1945] – Rekolekcje – w parafii ks. Szulc, u św. Zofii ks. Teodorowski, dla młodzieży ks. Grucel. Frekwencja dobra.

Kwiecień [1945]

17 IV – Ks. Schletz złożył egzamin doktorski w „Sodaliskowie”.

Maj [1945]

16 V – Ks. arcybiskup podziękował Zgromadzeniu za ojcostwo duchowne w Seminarium Duch[ownym] w osobie ks. Starka. Ks. Stark zamieszkał przy ul. Dwernickiego 48.

Czerwiec [1945]

10 VI – Ks. arcybiskup bierzmował w naszym kościele. Liczba osób 350.

Lipiec [1945]

10-19 [VII] – Odprawialiśmy nowennę przed uroczystością św. Wincentego. Frekwencja duża. Odpust 19 lipca wypadł wspaniale. Frekwencja b[ardzo] duża, a na nieszporych tłumy zaledwie zmieścić się mogły w kościele. Sumę celebrował ks. prałat, dziekan Kaz[imierz] Dziurzyński, kazanie wygłosił przeor oo. dominikanów o. Sylwester²⁰⁹, nieszpory odprawił kanonik kurialny ks. Michał Orliński, kazanie wygłosił o. Fidelis²¹⁰ ze zakonu oo. bernardynów. Konkluzje odprawił ks. arcybiskup dr Eugeniusz Baziak. W procesji wzięli

---

²⁰⁹ Sylwester Stanisław Paluch (1908-1983), święcenia kapłańskie w 1936 r. w Zakonie oo. Dominikanów. Był dyrektorem wydawnictwa dominikańskiego we Lwowie, a po wybuchu II wojny światowej zaangażował się w podziemne nauczanie i akcję ratowania Żydów. Od 1944 r. pełnił obowiązki przeora konwentu we Lwowie. Opuszczając przymusowo w dniu 17 V 1946 r. klasztor, zdołał wywieźć do Polski wiele drogocennych zabytków tamtejszego kościoła i klasztoru oraz większość archiwum archidiecezji lwowskiej. Od 1946 r. zajmował się pracą kaznodziejską, prowadził liczne misje i rekolekcje. Otrzymał tytuł kaznodziei generalnego. *Księga Zmarłych braci i ojców Polskiej Prowincji Dominikanów*, s. 61.

²¹⁰ Fidelis Edward Kędziński (1904-1983), bernardyn, święcenia kapłańskie w 1928 r. we Włoszech w obrządku ambrożyjskim, mistrz nowicjatu oo. bernardynów w Sokalu 1929-1931, redaktor „Dzwonka Trzeciego Zakonu” i wikariusz par. św. Andrzeja we Lwowie, definitór 1945-1951, 1960-1966, mistrz kleryków bernardyńskich w Krakowie 1948-1952, mistrz nowicjatu oo. bernardynów w Leżajsku 1952-1956, przełożony klasztoru oo. bernardynów w Tarnowie 1957-1960. Wicepostulator procesów kanonizacyjnych, wybitny kaznodzieja i rekolekcjonista. A. O b r u ś n i k , *Kędziński Fidelis*, EK, t. 8, Lublin 2000, kol. 1374-1375.

udział: ks. kanclerz Hałuniewicz, ks. prałat Szurek, ks. Czapran²¹¹ – proboszcz par. św. Antoniego.

Sierpień [1945]

Ludność polska gwałtownie rejestruje się na wyjazd na Zachód. [Sowieci] Coraz gwałtowniej nalegają by siostry miłosierdzia opuściły dom św. Kazimierza.

Zabierają Seminarium Arcybiskupie na cele wojskowe.

11 VIII [1945] – Ks. arcybiskup otrzymuje polecenie opuścić pałac.

13 VIII [1945] – Przymusowe wyrzucenie sióstr miłosierdzia z domu św. Kazimierza, pomimo, iż otrzymały pozwolenie mieszkania do 1 IX 1945 [r.].

Starsze, wiekowe siostry, w liczbie około 45, zarejestrowały się do wyjazdu na Zachód.

Siostry dzielnie się broniły przed bolszewikami, zajmującymi dom św. Kazimierza. Pozamykały wszystkie drzwi, a z okien I piętra biły w garnki, wołając ratunek na cały głos. Bolszewicy tymczasem, obstawiały [sic!] dom wojskiem. Siekierami rozrąbali wniście [sic!] do domu. Wszedłszy do domu, rozrębować [sic!] musieli drzwi do poszczególnych mieszkań. Młodsze siostry nahajkami wypędzali z domu, a starsze wyrzucili na trawnik przed dom. A mieszkało wówczas u św. Kazimierza około 100 sióstr z domów lwowskich i z Prowincji. Około 40 sióstr było zniedołężniałych.

13 VIII 1945 – 20 z tych sióstr wraz z przełożoną s. Zarytkiewicz przyjęliśmy do naszego domu, lokując je w sali parafialnej na słomie; reszta znalazła przytułek u oo. karmelitów, oo. dominikanów i u ludzi świeckich.

---

²¹¹ Józef Czapran (1893-1972), święcenia kapłańskie w 1917 r. we Lwowie, wikariusz w Tarnopolu 1917-1922, wikariusz w Buczacz 1927/28, administrator w Kopyczyńcach 1928-1930, administrator par. Kołodziejówka 1930/31, wikariusz par. św. Antoniego we Lwowie i katecheta w tamtejszej szkole męskiej i żeńskiej im. Zimorowicza 1931-1939, samodzielny prefekt szkolny we Lwowie 1939-1941, proboszcz par. św. Antoniego tamże 1941-1946. Po ekspatriacji pracował na terenie Administracji Apostolskiej Kamieńskiej, Lubuskiej i Prałaturze Pilskiej, a później w diecezji gorzowskiej. J. A n c z a r s k i, *Kronikarskie zapisy z lat cierpień i grozy w Małopolsce Wschodniej 1939-1946*, oprac. J. W o ł c z a ń s k i, Lwów-Kraków 1998², s. 310.

W r[oku] 1939 w 29 domach, w tym 8 we Lwowie, w archidiecezji lwowskiej było 430 sióstr miłosierdzia. W r[oku] 1945, kiedy zaczęli bolszewicy zmuszać do wyjazdu na Zachód, było we Lwowie jeszcze około 200 sióstr, porzucanych po innych klasztorach i domach prywatnych. Sam dom sióstr miłosierdzia w Szpitalu Powszechnym liczył w r[oku] 1945 100 sióstr, mieszkających w 23 punktach [Lwowa]. Służebna s. Kaczorowska²¹² mieszkała przy ul. Łyczakowskiej i stamtąd kierowała siostrami.

25 IX [1945] – Pierwszy transport sióstr w liczbie 45 [wyjechał] do Krakowa. Otrzymaliśmy dla nich po długich staraniach 2 wagony bydłce. Wysłaliśmy przede wszystkim siostry chore i wiekowe. Jechały do Krakowa 8 dni. Z nimi wysłaliśmy do Krakowa cudowny obraz P[ana] Jezusa Milatyńskiego oraz cenniejsze ornaty, tak nasze, jak i sióstr miłosierdzia ze szpitala.

Kiedy bolszewicy zabierali kaplicę szpitalną, zabronili zabrać z niej ornaty, kielich etc. Cóż robią siostry szpitalne? Otóż późnym wieczorem, kiedy na bramie szpitalnej straż jest słabsza, poubierały się w cenniejsze ornaty, na to odziały płaszcze, względnie peleryny i w tym stanie wyniosły do nas swe ornaty.

Niebawem pojechał drugi transport, a trzeci, w którym jechała służebna s. Popiel²¹³, dzisiejsza asystentka s. Mirska, pojechały transportem załadowane na auta ciężarowe.

---

²¹² Pelagia Kaczorowska (1881-1958), śluby zakonne w 1906 r., w latach 1906-1924 pracowała w Domu Prowincjalnym w Krakowie, przy ul. Kopernika w Krakowie, przy ul. Strzeleckiej w Krakowie, w Sanoku, a także w Krakowie-Lobzowie 1924-1927, w Krakowie przy ul. Koletek 1927-1928, w Jaśle 1928-1931, w Kołomyi 1931-1937, w Szpitalu Powszechnym we Lwowie 1937-1946, w Domu Prowincjalnym w Krakowie 1946, w Krakowie przy ul. Kopernika 1946-1950, w Krakowie przy ul. Krowoderskiej 1950-1956. Informacja mailowa przekazana G. Chajko przez s. Beatę Widelkę SM, 22 V 2014 r.

²¹³ Maria Popiel (1872-1952), śluby zakonne w Zgromadzeniu Sióstr Miłosierdzia w 1900 r., ekonomka w domu prowincjalnym w Krakowie 1907-1924, administratorka dóbr fundacyjnych dla zakładów prowadzonych przez szarytki w Małopolsce z siedzibą we Lwowie 1927-1934, przełożona domu sióstr miłosierdzia przy szpitalu Ubezpieczalni Społecznej we Lwowie 1934-1941, administratorka domu prowincjalnego w Krakowie 1941. *Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego*, s. 566-568.

IX 1945 – Bolszewicy powyrzucali znów ze szkół naukę religii św. zaprowadzoną w czasie okupacji niemieckiej. W kościele katechizują dzieci: ks. Szulc, ks. Grucel.

Bolszewicy likwidują we wszystkich szpitalach i zakładach dobroczynnych kaplice i obsługę duchowną.

Posługi duchowne udziela się skrycie. Jedni z księży, jak śp. ks. prałat Konieczny, angażuje się jako pielęgniarz w szpitalu i tam w porozumieniu z naszymi siostrami miłosierdzia, spowiada w łazience lub izdebce siostry naczelnej, [dla] chorych ks. Flendrich ma umówione okno na I piętrze, poprzez które dostaje się na drabinie linowej, by w nocy spowiadać chorych.

Nasz ks. Michał Woroniecki, ostatni kapelan szpitala, udaje lekarza, wdziewa biały kitel, na szyi zawiesza słuchawki i tak niepostrzeżenie namaszcza chorych i jedna z P[anem] Bogiem. Było to wielkie ryzyko, bo groziło wywozem na Sybir.

Komunię św. zanosili chorym siostry miłosierdzia, które przebrane na cywile, nadal w szpitalach pracowały.

Codziennie odprawiał dla nich Mszę św. o g[odz.] 5.00, w kościele św. Antoniego, ks. Woroniecki, następnie, zależnie od potrzeby, dawał każdej do specjalnej kapsułki parę komunikantów, z którymi szły na oddziały, komunikując chorych wczesnym rankiem.

Ks. Woroniecki Michał, wyrzucony ponownie ze szpitala, zamieszkał na plebanii [przy kościele] św. Antoniego, skąd ukrycie opiekuje się chorymi w szpitalu i odprawia w kościele św. Antoniego Msze św. dla sióstr miłosierdzia, rozproszonych po prywatnych domach.

Siostry Miłosierdzia – otoczyliśmy opieką duchową i materialną. Głosili dla nich rekolekcje roczne w nieco zmienionej formie: ks. superior, ks. Szulc i ks. Zdziebło Izidor. Ponadto w każdą niedzielę o g[odz.] 14.00, w kościele św. Kazimierza, a po zabranii tej świątyni przez bolszewików, nadziei²¹⁴, w kościele św. Zofii, głosił do sióstr konferencje duchowne ks. superior, na które schodziły się wszystkie siostry miłosierdzia, rozproszone po całym mieście, na mieszkaniach prywatnych. Od czasu do czasu fundował im nasz dom potem podwieczerek, który spożywały początkowo u św. Kazimierza, a potem w sali parafialnej przy kościele św. Zofii. Siostry rozproszone bardzo to

---

²¹⁴ Wyraz odczytany w wersji prawdopodobnej.

sobie cenily. Przy tej okazji miały sposobność spotkać się z ks. superiorem, który zastępował im ks. dyrektora, i z siostrą Popiel, która pełniła funkcję s[iostry] wizytatorki.

Siostry rozproszone wiedziały, że kiedy będzie im materialnie ciężko, zawsze znajdą pomoc u księży misjonarzy przy ul. Dwernickiego 48. Toteż, gdy zachodziła potrzeba, przychodziły z workami po węgiel, żywność i gotówkę, czego im nigdy nie odmawiano. Również chore siostry rekonwalescentki, które nie miały się gdzie podziac, potrzebując opieki przyjmowaliśmy do naszego domu. W tym charakterze zamieszkała s. Maj Paulina²¹⁵ i s. Stachnik²¹⁶.

X 1945 – Bolszewicy zabierają po raz drugi kościół św. Wincentego (kościół dolny). Nie pomogły żadne starania, otrzymaliśmy nakaz oddania kościoła. Na I niedzielę października zapowiedziałem w kościele św. Wincentego [a Paulo] całodzienne wystawienie Najśw[iętszego] Sakramentu; zazaczyłem, że po niesporach nastąpi przeniesienie N[ajświętszego] Sakramentu do kościoła św. Zofii, a w poniedziałek rano musimy oddać klucz od kościoła bolszewikom. Przez całą niedzielę, wierni tak z parafii, jak i całego miasta, tłumnie przychodzili się pomodlić i pożegnać kościół, który następnego dnia miał być oddany bolszewikom. Punktem kulminacyjnym nabożeństw tej niedzieli były niespory, po których miano wynieść Najśw[iętszy] Sakrament do kościoła św. Zofii.

Na niespory zgromadziło się około 10000 wiernych; zaledwie połowa dostała się do kościoła. Na rozpoczęcie niesporów (g[odz.] 16.00) zapalano wszystkie światła w kościele, bractwa z zapalonymi świecami

---

²¹⁵ Paulina Maj (1905-1999), śluby zakonne w 1930 r., pracowała w Białej 1926-1927, we Lwowie w Szpitalu Powszechnym 1927-1946, w Krakowie w Domu Prowincjalnym 1946, w Krakowie przy ul. Kopernika 1946-1966, w Krzeszowicach 1966-1992, w Krakowie w Domu Prowincjalnym 1992-1995, w Krakowie w Domu Prowincjalnym – Infirmeria 1995-1999. Informacja mailowa przekazana G. Chajko przez s. Beatę Widelkę SM, 22 V 2014 r.

²¹⁶ Wiktoria Stachnik (1903-1986), śluby zakonne w 1926 r., pracowała na Kulparkowie we Lwowie 1923-1924, w Zaleszczykach 1924-1933, we Lwowie przy ul. Janowskiej 1933-1934, we Lwowie w Szpitalu Powszechnym 1934-1946, w Domu Prowincjalnym w Krakowie 1946, 1947, w Zemszu (obecnie Lubsko) 1946-1947, w Krakowie przy al. Mickiewicza 1947-1959, w Tarnowie 1959-1965, w Jaśle 1965-1986. Informacja mailowa przekazana G. Chajko przez s. Beatę Widelkę SM, 22 V 2014 r.

ustawiły się w 2 szeregi przez cały kościół; wielka liczba dzieci z kwiatkami i ministranci w komeżkach. Chorągwie stanęły w kościele.

O g[odz.] 16.00 wyszedł z nieszporama w towarzystwie wszystkich księży ks. superior. Po nieszporach, przy wystawionym N[ajświętszym] Sakramencie powiedział kazanie, w którym żegnał P[ana] Jezusa wypędzonego z kościoła przez bolszewików, prosząc o dalszą opiekę nad parafią naszą. Towarzyszył temu kazaniu ogromny płacz wiernych, który wzmógł się, gdy po kazaniu ks. superior wziął hostię z monstrancji, włożył do puszeki i skierował swe kroki do wyjścia z kościoła. Lud płacząc śpiewał: „Nie opuszczaj nas, nie opuszczaj nas, Jezu nie opuszczaj nas”, całując szaty kapłańskie. W tym momencie zgaszono „wieczną lampkę” i zostawiono otwarte tabernakulum. Wszyscy odprowadzili P[ana] Jezusa aż na ulicę, poczym *privato modo*²¹⁷ ks. superior w towarzystwie księży poprzez park św. Zofii przeniósł N[ajświętszy] Sakr[ament] do kościoła św. Zofii. Tamże czekali już zgromadzeni wierni, którzy poprzez bliższe drogi zdążyli przyjść do kościoła św. Zosi [sic!]. przy biciu w dzwon kościelny, w towarzystwie bractw ze zapalonymi świecami wprowadziliśmy P[ana] Jezusa do świątyni. Kościół i cały teren wokoło kościoła zalegli wierni. Odprawiliśmy nabożeństwo, a na koniec zaśpiewali wierni pieśń: „Pobłogosław Jezu Drogi tym co serce Twe kochają”.

Nawet na bolszewikach, którzy mieszkali w pobliżu, zrobiła ta uroczystość wielkie wrażenie. Następnie przenosiliśmy do kościoła św. Zofii ołtarze, chrzcielnicę, ambonę, feretrony, chorągwie i część ławek. Konfesjonały zaś w liczbie 4, oraz część ławek, przenieśliśmy w poniedziałek w depozyt do kościoła św. Elżbiety, a 20 dębowych klęczników do katedry. Obrazy i krzyże rozdaliśmy parafianom. Obraz z wielkiego ołtarza w wymiarach (3[metry]+2[metry]) zrolowany, umieściliśmy na chóрку kościoła św. Zofii. W poniedziałek o g[odz.] 10.00 przyszli bolszewicy po klucze od kościoła.

Tak skończył się I okres istnienia dolnego kościoła św. Wincentego [a Paulo], przy ul. Dwernickiego-Snopkowski[ej]. Wierzmy, że Dobry Bóg pozwoli, że znów w nim Chwała Boża zakwitnie, że na powrót parafianie w nim modlić się będą.

Według założenia dolny kościół miał być ukończony w r[oku] 1939, a górny kościół w r[oku] 1942. Kosztorys wynosił 1,5 miliona

---

²¹⁷ Łac., dosłownie: w prywatny sposób.

zł przedwojennych. Dolny kościół miał kosztować około 400000 zł wraz z urządzeniem. Do wybuchu wojny wydaliśmy 320000 zł; z tego parafia złożyła około 140000 zł, [a] resztę, tj. około 170000 zł dał dom lwowski księży misjonarzy. Kasa Prowincjonalna, będąc w długach, niczym nie przyczyniła się do budowy świątyni. Na budowę zaciągnęliśmy pożyczkę w Miejskiej Kasie Oszczędności w kwocie 70000 zł, ponadto od p[ana] inż. Domośławskiego²¹⁸ 50000 zł.

Wszystkie zobowiązania finansowe spłaciliśmy w 33% przed wybuchem wojny, resztę w czasie wojny, monetą obiegową, tj. rublami i zdewaluowanymi złotymi polskimi. Rozumie się, że moneta wojenna miała wartość znacznie niższą. Obiecaliśmy poszkodowanym, że jeżeli wojna szczęśliwie się skończy i będziemy w posiadaniu zabranego nam kościoła, wyrównamy należność.

Z drugiej strony trzeba pamiętać, że bolszewicy tym, którzy mieli zdeponowane pieniądze w bankach, zabierali wszystkie, wypłacając tylko po 300 rubli każdemu posiadaczowi. Najwięcej zalegaliśmy, bo około 100000 zł, p[anu] inż. Domośławskiemu. Myśmy jednak wypłacali wszystkie [pieniądze], robiliśmy i to po cichu, bo według ustawy, podobnie jak banki, mieliśmy wypłacić tylko po 300 rubli każdemu, a resztę przelać do skarbu państwa.

Bardzo szlachetnym okazał się inżynier architekt p[an] Maksymilian Koczur²¹⁹, kierownik budowy kościoła. Miał otrzymać 3% od ogólnej sumy wydatkowanej na kościół, za kierownictwo. Kiedy chciałem mu wypłacić pierwszą ratę 3000 zł, za przerobione 100000 zł, powiedział: „Księżu Proboszczu, wiem, że ks. proboszczowi zależy, żeby budowa jak najszybciej szła w górę, a pieniędzy ma niewiele. Budujmy więc kościół, a potem wypłaci mi ks. proboszcz należny mi procent”. Trzeba

---

²¹⁸ Adam Domośławski, inżynier, rządowo upoważniony architekt, zamieszkały we Lwowie, przy ul. Tarnowskiego 52. Informacja z pieczęci w/w odcisniętej na aktach budowy kościoła księży misjonarzy we Lwowie.

²¹⁹ Maksymilian Stefan Koczur (1885-1951), architekt, absolwent Politechniki Lwowskiej, w 1936 r. miał swoje biuro we Lwowie przy ul. Wałowej 3, II piętro. W 1938 r. został odznaczony srebrnym krzyżem zasługi. Po zakończeniu II wojny światowej we Wrocławiu – wykładowca przedmiotu „Organizacja budowy” na Wydziale Budownictwa Politechniki i Uniwersytetu Wrocławskiego. „Życie techniczne” 1936, nr 9, s. nlb. [reklamy]; „Gazeta lwowska” 1938, nr 260, s. 2; *Wrocławski kalendarz akademicki na rok 1947*, Wrocław 1947, s. 94; Informacje własne G. Chajko.

dodać, że ze swoich pieniędzy opłacał technika p[ana] Früauffa Zenona²²⁰, który w jego nieobecności pilnował budowy.

Gdy wybuchła wojna, należało mu się 10000 zł. Poszedłem więc do niego z zapytaniem, jak podejść do tej sprawy wynagrodzenia? Usłyszałem od niego to powiedzenie: „Sprawę tę zostawmy na boku. Jeżeli Bóg pozwoli, że wojna szczęśliwie się skończy, skończymy budowę kościoła, a jeżeli wypadnie los wojny dla nas nieszczęśliwie, to Bozia w Niebie mi za to wynagrodzi”. Umarł biedak; pochowaliśmy go w Krakowie, na Stradomiu odprawiliśmy za niego uroczyste nabożeństwo. Przy spuszczeniu zwłok do grobu, powiedziałem uczestnikom pogrzebu, kim był ten, którego dziś chowamy. Jestem przekonany, że Bozia wyrównał mu w Niebie nasze długi.

Bolszewicy zabierając nam kościół za pierwszej okupacji 1939, zbudowali ścianę kościoła wzdłuż ul. Snopkowskiej z cegły, powstawiali drzwi i okna, doprowadzili wodociąg do kościoła, powstawiali drzwi i okna do zakrystii i 2 pokoi nad zakrystią, co razem uczyniło około 50000 zł na pieniądze przedwojenne.

Niemcy, za swej okupacji (1941 r.), dali nam bezpłatnie wszystek materiał do urządzenia wnętrza kościoła, a więc deski, farby, gwoździe, wapno etc. Pobudowaliśmy z tego materiału do kościoła: 3 ołtarze, 4 konfesjonały, ławki, balaski, schody na chór i do kotłowni etc. A ponadto zabraliśmy około 10 kubików desek, które później przydały się nam na robienie pak, w których wysyłaliśmy książki i inne rzeczy na Zachód. Wartość tych materiałów obliczamy również na 50000 zł przedwojennych. Tak więc wrogowie Kościoła – Niemcy i Bolszewicy – przyczynili się bezwiednie do Chwały Bożej.

Przyszły historyk, chcąc szczegółowo poznać fakta wyżej opisane, niech przeczyta:

1. Księgę posiedzeń Komitetu Budowy Kościoła.
2. Księgę posiedzeń Rady Domowej, zwłaszcza Rady z dnia 1 XI 1935, 4 X 1936, 5 XI 1937.
3. Księgę kasową budowy kościoła – dochodów i rozchodów.
4. Księgę pamiątkową, złotą księgę.

Wszystkie wyżej wymienione księgi znajdują się w Archiwum Księży Misjonarzy – Kraków, Stradom 4²²¹.

²²⁰ Zenon Früauff, ur. 11 XII 1904 r. we Lwowie, zm. 10 XII 1980 r., pochowany w Sopocie. Informacja z tabliczki nagrobnej na cmentarzu komunalnym w Sopocie.

10 X 1945 – Siostry miłosierdzia w dalszym ciągu wyjeżdżają transportami na Zachód, mordowane w bestialski sposób przez Ukraińców-banderowców.²²² Przy ich pomocy wysyłamy do Krakowa nasze rzeczy, będąc świadomi, że Lwów musimy opuścić.

30 X 1945 – Umarł w Łyskowie²²³ (w okupacji bolszewickiej) superior i proboszcz tamtejszego domu ks. Alojzy Zieleźnik²²⁴. Parę tygodni później przyjechali tamtejsi parafianie do Lwowa, prosząc nas o księdza do Łyskowa.²²⁵

1946

Przyjechał z Londynu do Polski, p[an] profesor Stanisław Grabski²²⁶. W myśl porozumienia „Wielkiej Czwórki” (Ameryka, Anglia, Rosja

²²¹ Ks. Stanisław Kałęzny zwrócił uwagę jedynie na kilka, najważniejszych według niego dokumentów, związanych z budową kościoła. Należy jednak zauważyć, że zachowane archiwum budowy tej świątyni jest dużo bardziej obszerne. Jego zasób został szeroko wykorzystany m.in. w publikacji Marcina Biernata pt.: *Kościół parafialny p.w. św. Wincentego a Paulo (Misjonarzy)*, [w:] *Kościół i klasztory Lwowa z wieków XIX i XX*, oprac. zbior., Kraków 2004, s. 303-338.

²²² W drugiej połowie 1945 r. ilość napadów dokonywanych przez bandy ukraińskich nacjonalistów na ludność polską znacząco zmalały. Wcześniej jednak ofiarą ich akcji padało wiele miejscowości. Wskutek tego zginęły na niektórych placówkach również siostry miłosierdzia. Np. we wsi Derżów koło Rozdołu Ukraińcy zamordowali w nocy 7/8 V 1944 r. trzy siostry, a w Czerwonogrodzie koło Jazłowa 2 II 1945 r. dwie siostry. *Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia*, t. 2, s. 229, 248.

²²³ Łysków – wieś gminna, pow. Wołkowysk, województwo białostockie.

²²⁴ Alojzy Zieleźnik (1887-1945), święcenia kapłańskie w 1916 r. w Zgromadzeniu Księży Misjonarzy, duszpasterz w Krakowie-Starej Wsi 1920, duszpasterz w Derby (USA) 1921-1923, duszpasterz w Whitestone (USA) 1923-1925, proboszcz w Ansonii (USA) 1925-1929, kapelan szpitala św. Łazarza w Krakowie 1930-1931, superior i proboszcz w Białym Kamieniu 1932-1938, superior i proboszcz w Łyskowie 1938-1945. *Catalogue*, 1920-1939, passim; W. U m i ń s k i, *Polska Prowincja*, passim.

²²⁵ Ks. Michał Chorzępa CM, przy nekrologu br. Ludwika Dziemiańczuka, który w okresie II wojny światowej przebywał w Łyskowie, podał datę śmierci ks. Zieleźnika jako 30 listopad 1945 r. M. C h o r z ę p a, *Nekrologi. Śp. brat Ludwik Dziemiańczuk*, „Roczniki Wincentyńskie” 1984, nr 3-4, s. 52.

²²⁶ Stanisław Grabski (1871-1949), brat Władysława, profesor ekonomii, polityk, profesor uniwersytetów we Lwowie i w Warszawie, redaktor „Gazety Robotniczej” w Berlinie od 1890 r., współzałożyciel w 1892 r. i członek Polskiej Partii Socjalistycznej od 1905 r., członek Ligi Narodowej od 1906 r., wiceprezes Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego w Galicji od 1907 r., członek Komitetu Narodowego Polskiego w Paryżu 1917-1919, poseł na Sejm RP 1919-1927, minister wyznań reli-

i Francja) z rządem warszawskim²²⁷, miał wnieść²²⁸ w skład Rządu Jedności Narodowej²²⁹ i piastować urząd zastępcy prezydenta państwa.

Po objęciu wyżej wspomnianego urzędu, przyjechał do Lwowa po swą rodzinę, by ją przewieźć do Warszawy. Przyszedł nas odwiedzić, jako dawniejszy nasz parafianin i prezes Akcji Katolickiej²³⁰. Był na nabożeństwie w kościele i jak zwykle przystąpił do Komunii św. Był to człowiek wybitnie zdolny, profesor Uniwersytetu Jana Kazimierza, były minister dla spraw wyznań, twórca konkordatu ze Stolicą Apostolską, podpisujący go w Rzymie z Ojcem św. Piusem XI w r[oku] 1925.

Agitował, by Polacy dobrowolnie opuścili Lwów, bo sprawa Lwowa już jest przesądzona. Doradzał, by ewakuacja ze Lwowa nie była na dziko przeprowadzana, lecz by delegacje poszczególnych dzielnic miasta, pojechały na tereny odzyskane, wybrały sobie odpowiednie miasto i wszyscy razem tam zamieszkali, nie rozpraszając się na swoją rękę po różnych miastach. W ten sposób łatwiej będzie lwowianom przeżyć rozłąkę z miastem, gdzie się urodzili, wychowali i gdzie ich rodzice spoczywają.

Lwowianie nie tylko go nie posłuchali, lecz zniechęcili go za taką doradę. Lwowianie do ostatniej chwili wierzyli, że coś się stanie i że pozostaną we Lwowie. Niezależnie od tego, wielu kolejno w ciężkich warunkach, wyjeżdżało na Zachód.

Również i my zaczęliśmy myśleć o wyjeździe na Zachód. Żal nam było pozostawić na łasce losu nasze rzeczy. Pragnęliśmy jak najwięcej

gijnych i oświecenia publicznego 1923 i 1925-1926, po przewrocie majowym 1926 r. wycofał się z życia politycznego; więziony przez Sowieców 1939-1941, zwolniony, przewodniczący Rady Narodowej w Londynie 1942-1945, po powrocie do Polski wiceprzewodniczący Krajowej Rady Narodowej. H. W e r e s z y c k i, *Grabski Stanisław*, PSB, t. 8, Wrocław-Kraków-Warszawa 1959-1960, s. 519-524.

²²⁷ Informacja nieprawdziwa. Porozumienie, które zadecydowało o powstaniu Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej, zostało zawarte podczas obrad tzw. „Wielkiej Trójki” przez Józefa Stalina, Winstona Churchilla oraz Franklina Delano Roosevelta, na konferencji w Jaltie w lutym 1945 r. Przedstawiciele Krajowej Rady Narodowej z Bolesławem Bierutem na czele, zostali zaproszeni na rozmowy do Moskwy w czerwcu 1945 r., gdzie uzgodniono szczegóły powstania nowego rządu.

²²⁸ Zapis zgodny z oryginałem.

²²⁹ Właściwie: Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej – powołany 28 VI 1945 r., ustąpił 8 II 1947 r., premierem został Edward Osóbka-Morawski, a wicepremierami zostali: Edward Gomułka i Stanisław Mikołajczyk.

²³⁰ Informacja nieprawdziwa. Stanisław Grabski nie pełnił funkcji prezesa Akcji Katolickiej.

ich zabrać ze sobą. Prokuratorem domu w tym czasie był ks. Paweł Teodorowski. Zabrał się do robienia pak, ładowania do nich rzeczy i [by] przy każdym transporcie siostr miłosierdzia wysyłać [je] na Zachód do Krakowa.

Wywieźliśmy całą niemal bibliotekę, szaty liturgiczne, naczynia kościelne, dywany, harmonie, zegary, pościel, obrazy, a częściowo i meble. Pak tych mogło być około 200 sztuk, ważąc każda [po] około 100 kg. Resztę rozdaliśmy biednym ludziom, meble pozostałe sprzedaliśmy, a pozostałe książki daliśmy na strych domu i kościoła, licząc, że w razie prędkiego powrotu do Lwowa, uchowają się. Tymczasem bolszewicy nękają i zmuszają do wyjazdu do Polski. Stawiają jako ostateczny termin wyjazdu maj 1946, po którym to terminie granica przejazdu będzie zamknięta, a pozostali Polacy uznani za obywateli sowieckich.

Z Łyskowa po raz drugi przyjechała delegacja po księdza. Ks. Michał Woroniecki, dotychczasowy kapelan szpitala, jakkolwiek już był zarejestrowany na Zachód, postanowił pojechać do Łyskowa, przyjmując obywatelstwo sowieckie i objąć tamtejszą placówkę misjonarską. Pojechała z nim jego matka.

Po wyjeździe ks. Woronieckiego, opiekę nad szpitalem objął ks. Izidor Ździebło, chodząc codziennie do szpitala z naszego domu.

Z duszpasterstwa w Rosji wraca ks. Aleksander Zonn. Miał dużo trudnień, niewiele mógł tam zdziałać. Prawie niemal wszystkich duszpasterzy polskich poaresztowano, znikoma tylko liczba powróciła do Lwowa.

Coraz częściej nachodzą bolszewicy nasz dom i nękają nas, byśmy wyjeżdżali na Zachód.

Wyjazd ks. arcybiskupa Eugeniusza Baziaka na Zachód! Nękany ks. arcybiskup przez bolszewików, opuszcza wraz z całą Kurią Arcybiskupią i dużą ilością księży i zakonnic Lwów, przenosząc się na Zachód. Kurię Arcybiskupią zainstalował w Lubaczowie, a Seminarium Duchowne w Kalwarii Zebrzydowskiej u oo. bernardynów²³¹. Odjeżdżającemu arcybiskupowi dały władze bolszewickie do dyspo-

---

²³¹ Seminarium Duchowne znalazło pomieszczenie w klasztorze oo. bernardynów, jednak już w 1950 r. zostało zlikwidowane wskutek decyzji władz państwowych, a alumni rozdzieleni pomiędzy inne seminaria duchowne.

zycji wagon-salonkę; aż do granicy Polski towarzyszył arcypasterzowi wojewódzki naczelnik od kultu²³².

Wyjechał ostatni transport sióstr miłosierdzia z siostrą Kaczorowską, przełożoną sióstr domu szpitalnego pijarów.

V 1946 – W maju 1946 wyjechał ostatni transport sióstr do Krakowa; pozostała tylko jedna w Nowosiólkach²³³, która dla okolicznych Polaków była wszystkim, odprawiając w kaplicy siostrzańskiej nabożeństwa, czytając kazania, Pismo św., przygotowywała na śmierć umierających.

15 V 1946 – Wyjazd pozostałych naszych księży i braci do Krakowa. Ks. Sołtysik, ks. Mixa, ks. Grucel i ks. Schletz już wcześniej opuścili Lwów. Obecnie wyjeżdżał ks. Szulc Bartłomiej, ks. Andrzej Zabrzeziński, ks. Zonn, ks. Teodorowski, bracia Franciszek Karasiewicz, Teofil Szczepański, służąca Zofia Mokrzycka i Tekla Michalska²³⁴. Superior domu ks. Stan[isław] Kałęzny pozostał jeszcze we Lwowie, przenosząc się do domku przy kościele św. Zofii.

Rano odprawili księży Msze św., a po śniadaniu spakowane resztę naszych rzeczy i księży, autami ciężarowymi z rzeczami odjechali na stację kolejową. Uprzednio zabraliśmy z oratorium ołtarz, klęczniki etc. i zdeponowaliśmy na łaskę losu w kościele św. Zofii.

Tego samego dnia, rządowy administrator domów, odebrał ode mnie klucze domu i przekazał je wraz z domem na mieszkanie Związkowi Artystów-Malarzy. Następnego dnia, po wyjeździe księży i naszych lokatorów, dom nasz całkowicie był już zamieszkały przez bolszewików, ja zaś zamieszkałem w domku przy kościele św. Zofii. Ze

²³² Abp Baziak wyjechał ze Lwowa 26 IV 1946 r. przedostatnim transportem ekspatriacyjnym. Do decyzji hierarchy przyczyniła się szybko postępująca sowietyzacja Lwowa i Małopolski Wschodniej, liczne aresztowania bądź ekspatriacja miejscowych Polaków i katolików oraz istniejące realne zagrożenie aresztowaniem. Fakt wyjazdu wzbudza do dziś kontrowersje: jedni uważają go za akt rozsądnej decyzji, inni – nazywają go przedczesną ucieczką. W. Szetelnicki, *Arcybiskup-wygnaniec Eugeniusz Baziak metropolita lwowski*, Kraków 1989, s. 82-101.

²³³ Nowosiółki – wieś w pow. Złoczów, województwo tarnopolskie. W Nowosiólkach pozostała s. Genowefa Wójcik (1911-1974).

²³⁴ Tekla Michalska, ur. 5 IX 1892 r., przed wybuchem II wojny światowej pomoc domowa u księży misjonarzy we Lwowie przy ul. Dwernickiego 48 i tam zamieszkała. AMS, Lwów. Dom XX. Misjonarzy, II – Korespondencje, 7. (1915-1944), Spis mieszkańców od 15 do 60 roku życia przy ul. Dwernickiego 48, [Lwów] 30 VII 1941.

mną została, prowadząc mi gospodarstwo, pani Karolina Wegera, dawniejsza pracowniczka u państwa Ciepeliowskich.

Ciężko było naszym konfratrom odjeżdżać ze Lwowa, zwłaszcza ks. Szulcowi, który prawie całe swoje życie kapłańskie w tym mieście spędził. Po odjeździe wyżej wymienionych księży, bolszewicy coraz większy robili nacisk, bym również i ja wyjechał, oddał im zajmowane mieszkanie i kościół św. Zofii.

6 VI 1946 – Mój wyjazd do Krakowa, ostatnia Msza św. w kościele św. Zofii. Nadszedł ostatni dzień mego pobytu we Lwowie. Uprzednio w niedzielę zapowiedziałem z ambony, iż 6 czerwca po raz ostatni odprawi się w kościele św. Zofii Msza św. o g[odz.] 7.00. Lud zapełnił całą świątynię, śpiewając pieśni, modląc się rzewnie. Wielu ludzi płakało, a płacz spotęgował się, kiedy po rozdaniu Komunii św., tabernakulum puste zostało otwarte, a kościelny zgasił „wieczną lampkę”.

Po Mszy św. tabernakulum, chrzcielnicę i inne drobne rzeczy, wynieśliśmy na strych kościoła, licząc, że może nie za długo powrócimy znów do naszego kochanego Lwowa i kościółka św. Zofii. W czasie tego pozostały lud nie wychodził z kościoła, ale płacząc śpiewał nabożne pieśni. Kiedy już wszystko w kościele ukończyłem, bardzo serdecznie żegnali mnie parafianie wychodzącego z kościoła. Ponieważ wielu z ludzi pozostało, modląc się jeszcze w kościele, bolszewicy przemocą wyrzucali ich z kościoła, zamknęli kościół i poszli.

Parafianie pomogli mi spakować moje rzeczy, a po spożyciu śniadania, które mi przynieśli, towarzyszyli mi w drodze na stację kolejową; rzeczy odwiozło tak moje, jak i p[ani] Weger[y] auto ciężarowe. Na stacji czekałem na pociąg od g[odz.] 11.00 rano do 10.00 wieczór. W porównaniu z innymi miałem podróż wygodną. Jechało nas w wagonie bydłęcym 40 osób z bagażami. Podróż trwała 48 godzin.

Bogu niech będą dzięki za szczególniejszą opiekę, jaką nas otaczał we Lwowie, w czasie wojny. Oby Dobry Bóg pozwolił, jeżeli już nie my, by moi następcy, konfratry, przyjechali do Lwowa i w dalszym ciągu prowadzili zbożną pracą, którą my[śmy] prowadzili. *Te Deum laudamus*²³⁵...

---

²³⁵ Łac.: *Ciebie Boże chwalimy*. Są to zarazem pierwsze słowa hymnu śpiewanego w kościele.

GRZEGORZ CHAJKO

HOUSE CHRONICLE SINCE 1st SEPTEMBER 1939**Abstract**

The present article is a source edition of the house chronicle of the Congregation of the Mission in Lvov from the years 1939-1946. The annalist, Fr. Stanisław Kałęźny nearly with daily accuracy recorded events which took place at that time in Eastern Lesser Poland (Małopolska) and especially in Lvov. He paid attention mainly to the life of the local Vincentian monastic society, problems connected with building a parish church of St. Vincent de Paul as well as broadly understood policy of the Soviet and German occupants. He did not omit the problem of saving Jews by the Vincentian fathers during the German occupation of Lvov (1941-1944). The traumatic events connected with World War II are accompanied by extensive descriptions from the years 1945 and 1946, showing the life of local people, nuns and Roman Catholic clergy forced by the Soviets to leave the city and move to the newly forming Polish People's Republic. Thanks to the document in question not only do we get to know the factual material in chronological order but we also have a unique opportunity to accompany the described persons, follow their personal life and history – both in the war and post-war period.

Translated by Hanna Rybkowska